

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
 OTTO PICK
 ŠÉFREDAKTOR
 ROBERT SCHUSTER
 ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
 ZDENĚK ZBOŘIL
 ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
 MILENA STREJČKOVÁ
 SEKRETÁŘKA REDAKCE
 IRENA KREJČOVÁ
 GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
 GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
 AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
 DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
 PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
 JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
 RADEK KHOL, PETR KRATOCHVÍL,
 KAI-OLAF LANG, KRISTINA LARISCHOVÁ,
 PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
 OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
 PAVEL PŠEJA, MICHAEL ROMANCOV,
 JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
 IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ,
 FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
 TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačevoiny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

Světozor	2
ČELEM K VÝZVĚ Z LISABONU! / -zz-	3
LISABONSKÁ STRATEGIE NOVĚ	

LISABONSKÁ STRATEGIE A JEJÍ VÝZNAM PRO HOSPODÁŘSKOU POLITIKU EU / Oldřich Pešek	4
NOVÁ LISABONSKÁ STRATEGIE, EKONOMICKÉ VÝZVY A ZDRAVOST FINANČNÍCH TOKŮ / Petr Zahradník	7
REVIDOVANÁ LISABONSKÁ STRATEGIE Z POHLEDU PODNIKATELŮ A ZAMĚSTNAVATELŮ V ČESKÉ REPUBLICE / Vladimíra Drbalová	9
LISABONSKÁ STRATEGIE: ÚSPĚCH, ČI BLAMÁŽ EUROKRATŮ? / Michaela Ševčíková, Miroslav Ševčík	11
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA 1993–2005 – OD „NÁVRATU DO EVROPY“ K EVROPEIZACI (1. ČÁST) / Vladimír Handl, Otto Pick	13
EKONOMICKÝ OBZOR	

VLIV KORUPCE NA PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE / Aleš Pachmann	16
ZEMĚMI SVĚTA	

ÍRÁNSKÉ PREZIDENTSKÉ VOLBY 2005 / Cyril Bumbálek	20
POSTAVENÍ SÝRIE NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ A JEJÍ POLITIKA VŮČI LIBANONU / Yvona Šabacká	22
IZETBEGOVIČOVI DĚDICOVÉ: IV. KONGRES STRANY DEMOKRATICKÉ AKCE / Damir Kasum	24
VOLNÁ TRIBUNA	

EVROPA JAKO GLOBÁLNÍ AKTÉR A RESPEKTOVANÝ PARTNER / Jan Kavan	26
FRANCIE PO REFERENDU / Jan Eichler	28
NOVODOBÍ ŽOLDÁCI VE SLUŽBÁCH MÍRU / Jan Závěšický	31
RECENZE	

GLOBÁLNÍ TERORIZMUS / Boris Ecker	33
MELLONOVA NADACE A BUDOVNÍ DEMOKRACIE VE STŘEDNÍ EVROPĚ / Jiřina Rybáčková	34
VÝBĚR Z NOVIK KNIHOVNY ÚMV	35

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Reforma Světové organizace v jubilejním roce založení OSN ► Jak se daří naplňovat cíle Summitu tisíciletí? ► Role Spojených národů při řešení ozbrojených konfliktů ► Poručenská rada Organizace spojených národů ► Výzvy a šance evropeizace české zahraniční politiky ► Od etnoseparatistické guerilly ke globálnímu islamistickému terorismu? ► Francie a její kulturní politika: Kolonizace myslí a kulturní imperialismus

1. – převzala Velká Británie na půl roku předsednictví v Evropské unii. Premiér Tony Blair v této souvislosti oznámil, že Unie chystá na podzim neformální summit, na němž by se mělo řešit dilema mezi snahou zachovat sociální stát a zvýšit její konkurenceschopnost. Velká Británie chce rovněž dosáhnout dohody o rozpočtu na léta 2007–2013.

1. – položil německý kancléř Gerhard Schröder v Bundestagu otázku důvěry své vládě. 296 poslanců odpovědělo ne, 151 ano, 148 se zdrželo, pět nehlasovalo. Kancléř tak učinil záměrně s úmyslem dosáhnout vypsání předčasných voleb. Termín jejich konání byl stanovený na 18. září.

1. – schválil americký Senát peníze na studii nového typu jaderné pumpy, která má ničít bunkry hluboko pod zemí.

1. – unesla teroristická síť al-Káida egyptského velvyslance v Iráku lhába Šariho a zabila ho. Egypt nato uzavřel velvyslanectví v Iráku.

6. – byl ve skotském Gleneagles zahájen summit zemí skupiny G-8. Jeho účastníci rozhodli o zvýšení pomoci rozvojovým zemím z 25 na 50 miliard dolarů ročně do roku 2010, odpuštění dluhů 18 rozvojovým zemím ve výši 40 mld. dolarů. Upozornili rovněž na nutnost boje proti korupci a na dobré správy země a vyjádřili ochotu jednat okamžitě o zpomalení případně zbrzdění či zvrácení zvyšování množství skleníkových plynů. Skupina G-8 se vyslovila pro snížení subvencí na export zemědělských produktů.

6. – rozhodl Mezinárodní olympijský výbor na svém zasedání v Singapuru, že olympijské hry v roce 2012 se budou konat v Londýně.

7. – explodovaly v londýnském metru tři nastražené nálože, další vybuchla v linkovém autobusu. Útoky si vyžádaly 55 mrtvých, přes 700 raněných.

7. – odmítly radikální organizace Islámský džihád a Lidová fronta pro osvobození Palestiny vstoupit do vlády sestavované prezidentem Palestinské autonomie Mahmúdem Abbásem. Podobně rozhod-

nutí učinilo několik dní předtím i radikální hnutí Hamás.

10. – byl novým kyrgyzským prezidentem zvolen Kurmanbek Bakijev (55).

10. – schválili občané Lucemburska v referendu evropskou ústavní smlouvu. Pro přijetí dokumentu se vyslovilo 56,5 procenta voličů.

12. – oznámila londýnská policie, že se jí podařilo identifikovat všechny čtyři pachatele teroristických útoků ze 7. července, přičemž nejméně jeden z nich zahynul. Podle policie se jednalo o britské občany pákistánského původu.

12. – se Spojené státy americké postavily proti návrhu Brazílie, Japonska, Indie a Německa na rozšíření stálých členů RB OSN z 15 na 25 členů.

12. – se princ Albert stal oficiálně monackým vládcem.

13. – se dohodli ministři vnitra EU, že členské státy do září schválí systém výměny informací mezi bezpečnostními složkami o počínání teroristů. Do prosince přijmou další směrnici o praní špinavých peněz a kodex chování pro dobročinné organizace, aby se nestávaly pláštíkem pro teroristy. Unie hodlá přijmout rámcové rozhodnutí o uchovávání telekomunikačních dat.

13. – se shodli premiéři visegrádské čtyřky na schůzce v Budapešti na nutnosti rychle přijmout rozpočet Evropské unie na léta 2007–2013 a na koordinaci postupů, jež by jejich zemím zajistily příjmy z fondů Společenství.

14. – pozastavil slovenský Ústavní soud ratifikaci evropské ústavní smlouvy, kterou v květnu schválil parlament.

15. – vypukly v Gaze prudké srážky mezi palestínskou policií a stoupenčí radikálního hnutí Hamás. Spor se odvíjí od nejnovější vlny raketových útoků Hamásu na židovské cíle v pásma Gazy i na sídla v Izraeli. Hamás a další radikálové obvinili vládu a prezidenta Abbáse, že vychází vstříc požadavkům Izraele, který chce po palestínském vedení likvidaci militantních skupin.

16. – bylo oznámeno, že na Slovensku skončí od 1. ledna 2006 povinná vojenská služba a slovenská armáda se stane plně profesionální.

18. – byl Milorad Lukovič v Bělehradě odsouzen ke 40 letům vězení za vraždu někdejšího srbského prezidenta Ivana Stamboliče a za pokus o atentát na nynějšího ministra zahraničí Vuka Draškoviče.

19. – se sešla řada předních představitelů muslimské komunity ve Velké Británii, která čítá 1,6 milionu lidí, s premiérem Tonym Blairem, aby s ním projednala možnost postupu proti radikálnímu islamismu v zemi. Schůzce předcházelo vydání tzv. fatvy, k níž se připojilo přes 500 muslimských činitelů žijících v Británii. V ediktu se odsuzuje zabíjení nevinných při atentátech a sebevražedné útoky se prohlašují z hlediska islámu za „přísně zakázané“.

20. – jmenovala Evropská komise bývalého českého zástupce v Komisi Pavla Teličku koordinátorem prioritních transevropských železničních sítí.

20. – oznámila Velká Británie, že zahajuje rozsáhlé tažení proti místním radikálním duchovním. Sdělii také, že chystá vytvoření databáze extrémistů.

21. – otrásly londýnským metrem znovu výbuchy tří nastražených náloží; další explodovala v autobusu. Při druhé sérii útoků byl zraněn pouze jeden člověk.

21. – stanul před soudem bývalý irácký prezident Saddám Husajn, kde mu byla přečtena obvinění ze zločinů, jichž se měl dopustit během své vlády.

21. – změnila Čína po více než deseti letech dosud pevný kurs juanu a zrušila jeho výlučné navázání na americký dolar. Kurs měny revalvoval o 2,1 procenta.

23. – došlo v egyptském letovisku Šarm aš-Šajch k sérii výbuchů. Zahynulo při nich 88 lidí, mezi nimi i jeden Čech. Policie zatkla 95 podezřelých, ale u žádného z nich se neprokázal podíl na atentátech. K atentátu se přihlásily Brigády Abulláha Azzama, Organizace al-Káida po země Levanty a dosud neznámá organizace Svatých válečníků v Egyptě.

26. – odstartoval z mysu Canaveral americký raketoplán Discovery. Ještě na startovací rampě se od raketoplánu uvolnily dva objekty světlé barvy a po startu odletova-

ly od vnější palivové nádrže velké úločky. Po dvou dnech zakotvil raketoplán pod velením Eileen Collinsové úspěšně u Mezinárodní vesmírné stanice.

26. – odsoudil nizozemský soud Muhammad Bouyeriho k doživotí za vraždu režiséra Thea van Gogha, která byla motivována náboženskou nenávisť.

26. – zahájil polský premiér Marek Belka dvoudenní návštěvu Iráku. Po schůzce s premiérem Ibráhímem Džaafarím oznámil, že Polsko i nadále ponechá svůj kontingent v Iráku.

27. – navštívil americký ministr obrany Donald Rumsfeld nečekaně Irák, kde vyzval k větší tvrdosti vůči vměšování Iránu a Sýrie do situace v Iráku. Irácký premiér Ibráhím Džaafari po setkání s Rumsfeldem vyzval k rychlému odchodu amerických sil ze země.

27. – sdělila britská policie, že v Birminghamu dopadla jednoho ze čtyř mužů, kteří byli označeni za pachatele nezdařených atentátů z 21. července. Jde o Somálce s trvalým pobytem ve Velké Británii.

28. – americká vesmírná agentura NASA pozastavila lety všech raketoplánů.

28. – oznámila severoirská teroristická organizace IRA, že formálně zastavuje své ozbrojené aktivity proti britské vládě v Severním Irsku.

28. – vyslychal irácký zvláštní tribunál Saddáma Husajna v souvislosti se šíitskými a kurdskými povstáními na počátku 90. let.

29. – se ukrajinský prezident Viktor Juščenko omluvil novináři Sergeji Leščenkovi, jehož krátce předtím ostře napadl za to, že zveřejnil fakta o nákladném životním stylu prezidentova syna Andreje.

29. – podepsal Turecko protokol, kterým rozšiřuje svou celní unii s původní Evropskou unií i na Kypr a devět dalších nových členů, včetně Česka. Turecká vláda dala nicméně najevo, že její podpis nelze interpretovat jako faktické uznání Kyperské republiky.

31. – vstoupil v zemích Evropské unie v platnost zákaz tabákové reklamy a zároveň i zákaz sponzorování mezinárodních kulturních a sportovních akcí tabákovým průmyslem.

1. – vyzval prezident Václav Klaus nejvyšší ústavní činitele a představitelé pěti parlamentních stran k diskusi o budoucnosti Evropské unie.

7. – se unesla česká vláda na potřebných podmínkách, aby se Česká republika vyjádřila k evropské ústavě do konce roku 2007.

11. – řekl premiér Jiří Paroubek zpravodaji CTK, že Česko by mělo uvažovat o vstřícném smířlivém testu vůči sudetoněmeckým antifašistům. O několik dní později v deníku Mladá fronta Dnes tento záměr

odmítl a ostře odsoudil prezident Václav Klaus, když prohlásil, že vzta- hy mezi ČR a SRN jsou vyřešeny v česko-německé deklaraci z roku 1997. Paroubkovo stanovisko podporil při své návštěvě v Praze také polský premiér Martin Belka.

12. – odsouhlasila vláda koncepci kampaně o Evropské unii. Oproti původnímu záměru, který počítal s informační kampaní pouze k evropské ústavní smlouvě, bude nová eurokampaň obecnější a bude v letošním roce stát 60 milionů korun, tedy o 20 milionů méně než kolik měla stát první fáze původní kampaně.

14. – podepsali český ministr vnitra František Bublan a jeho rakouská

kolegyně Liese Prokopová ve Vídní smlouvu, která umožní rakouským policistům v podstatě bez omezení pronásledovat zločince rovněž na českém území a totéž budou moci i čeští policisté v Rakousku.

14. – bylo oznámeno, že Česká humanitární organizace Člověk v tísni končí svou činnost na severním Kavkaze, protože jí ruské úřady neprodloužily povinnou registraci.

14. – převzala Česká republika slavnostně velení strážní jednotky na základně Tuzla v severní části Bosně a Hercegoviny. Společně se šesti desítkami Čechů v ní slouží i rakouští vojáci, kteří jí veleli dosud.

19. – bylo oznámeno, že společnost Člověk v tísni otevřela novu

městskou polikliniku v iránském Bámu, který na konci roku 2003 postihlo ničivé zemetřesení.

20. – řekl premiér Jiří Paroubek v rozhovoru pro BBC, že smířlivé gesto vůči německým antifašistům by mělo spočívat na slovním ocenění jejich protihitlerovského odboje po boku českých antifašistů a že nepůjde o finanční odškodnění.

21. – zaútočili v Bagdádu ozbrojenci na vozidlo českých diplomatů. Policie, která je doprovázela, palbu opětovala. Při incidentu nebyl nikdo zraněn.

31. – převzala Česká republika oficiálně velení nad částí jednotek KFOR – mírové mise Severoatlantické aliance v Kosovu.

Čelem k výzvě z Lisabonu!

Mezi kritiky *Lisabonské strategie* nebyl poslanec PS Parlamentu České republiky za ODS Tomáš Dub jediný, kdo si ve svém komentáři v CEVROREVUE všiml, že Evropská unie ztrácí přitažlivost nejen pro občany zakladatelských zemí, ale i pro nové Evropany. To, že je dnes EU málo atraktivní, má své racionální i emocionální důvody. Pro jedny, řekněme *starší Evropany*, to byl dosud celkem uspokojivě fungující systém, na kterém se daly demonstrativně předvádět sportřebitelsky efektivní přednosti demokracie před komunismem nebo socialismem. Dnes se zdá, že by politicky motivované rozšiřování a prohlubování tohoto společenství mohlo tento nesoutěživý a trvale neudržitelný pohyb dovést na nevyzkoušené a dostatečně nevyznačené trasy evropské sociálně-ekonomické mapy. Ti druzí, *mladší*, někdy sebevědomější, někdy bojácnější, si myslí, že dnes je Evropská unie symbolem nenaplněných konzumně orientovaných očekávání, která jsou odůvodňována také v podstatě jen ideologicky.

V úvodu zmíněný kritik si však také všiml terminologie, hanlivě ji nazývá *newspeakem*, která je jakoby vypůjčená z žargonu usnesení různých komunistických plén a sjezdů, až se v obavách chce věřit, že se možná jedná jen o české jazykové stereotypy, které se do textů pojednávajících o *Lisabonské strategii růstu a zaměstnanosti* vloudily díky českým překladatelům. Je ovšem možné, že si ještě někdo vzpomene na slova Nikity S. Chruščova a jeho výzvu dohnat a předejhnat Ameriku. Tehdy ji zcela vážně rozváděl ve svých vůči Americe kritických verších jeden z dosud žijících a rychle píšících publicistů (dnes se přesně posmívající v opačném gardu), ale lidová slovesnost si ji stejně aktuálně změnila na pověstné a realitě bližší *zahlédnout a neztratit z dohledu!*

Ale už název zprávy expertního týmu, kterému předsedal bývalý ministerský předseda Nizozemska Wim Kok, posuzující Lisabonskou strategii po čtyřech letech od jejího vzniku, říká, že jde o něco důležitějšího. A to i přesto, že *Čelit výzvě!*, jak tento název zní, je tak vulgárně banální politické klišé, že lze v souvislosti s ním obdivovat jen odvahu Wima Koka a jeho kolegů použít jej.

Cílem Lisabonské strategie v březnu 2000 bylo, že se *EU stane do roku 2010 nejvíce konkurenceschopným a nejdynamičtějším, na znalostech založeným hospodářským prostorem světa... prostorem, který je s to dosáhnout trvalého hospodářského růstu, s počtemějšími a lepšími pracovními místy a větší soudržností*. Toto není citace z perestrojkového sebevědomého dokumentu nebo z pojednání o vědeckotechnické revoluci, ale Evropskou radou, nepřekládejme škodolibě její název do ruštiny, sjednaná teze zavazující evropské komisaře stejně jako všechny členské země a jejich občany. Kokovi spolupracovníci, kteří se sešli od března do října roku 2004 celkem šestkrát, předložili evropské veřejnosti, doufejme, že nikoli jen bruselskému úřednictvu, text, který, kdyby byl ke čtení, by musel otiřát ratifikačním procesem evropské ústavní smlouvy v samotných základech.

Soustředil se na pět témat, o jejichž důležitosti ovšem nelze pochybovat. *Pracovní trh, hospodářské klima, vnitřní trh, ekologická udržitelnost, a zejména znalostní společnost*, jsou věci, o kterých se v Evropě diskutuje neustále, snad už od renesance. Ale novum Lisabonské strategie spočívá v tom, že tato témata vnímá celoevropsky

komplexně i ve vzájemných souvislostech jednotlivých prvků celého systému.

Kokův tým ovšem také konstatoval, že strategie existuje spíše jen na papíře, že sama Evropská unie a všechny její členské země nevyvíjejí dostatečný tlak na její uskutečňování, a tomu přispívají i další důvody jako příliš rozbujelá agenda, nedostatečná koordinace, protichůdné priority. Dříve se o takových věcech psalo nadšeněji, jako že máme *rezervy*, a postavy z Havlovy Zahradní slavnosti říkaly ještě poetičtěji, že *zde máme kopec nevyřešených problémů*.

Problémem Lisabonské strategie je totiž to, že její nutnost byla svolána nikoli zájmem Evropy o vyšší životní standard, zaměstnanost, soudržnost, ale především obavami, že Severní Amerika a Asie (asi se jedná zejména o Spojené státy, Čínu a Japonsko) mají rychlejší hospodářský růst, vyšší životní úroveň a mladší a výkonnější populaci. Ze občané Evropské unie prostě nestačí v soutěži, jsou dýchaviční a neznají nových způsobů myšlení. Dalším paradoxem pak je, že samotný text Lisabonské strategie i Kokovy zprávy jako by svou šroubovaností potvrzoval, že tomu tak opravdu je. *Udělat z Evropy atraktivní adresu pro badatele a vědce, učinit absolutní prioritu z R&D a zasadit se o maximální využívání informačních a komunikačních technologií (ICT)*, jsou bezobsažné výkřiky, nikoli výzvy, kterým lze přikládat větší, menší nebo žádnou důležitost.

Kdybychom dali před teze a hesla Lisabonské strategie záporné částice, byli bychom považováni za psychopaty. Nikdo si, už ze své samotné lidské podstaty, nemůže přikázat nejednat cílevědomě, společně a ihned, nikdo nechce bídu místo blahobytu, stagnaci místo růstu, neproduktivnost místo produktivity. Nikdo v Evropě si neumí představit *neznalostní společnost*, odmítání vědců světové úrovně, nevyužívání komunikačních technologií, nepojmenovávat problémy a neodstraňovat je, nezastavit zdražování daňové agendy a bránit volnému pohybu zboží, protože to by bylo nejen popřením jakékoli formy evropské integrace a spolupráce nebo soutěže, ale i jakékoli lidské přirozenosti. Problémem je, že tomu ale nezabrání vytvoření nových rad a komisí, slohová cvičení v podobě akčních programů a plánů, ale velké politické rozhodnutí, zda chce Evropa soutěžit v prostoru, který definoval někdo jiný, a zda taková forma soutěžení nebo soupeření není sama o sobě rezignací na podstatu evropské soudržnosti, pokud tato vůbec existuje.

Tématem tohoto čísla Mezinárodní politiky není Lisabonská strategie jako taková, a dokonce ani ne expertní zpráva Kokovy komise. A to přesto, že se zdá, že některé její výzvy jako by nás chtěly obrátit *čelem k masám!* Ale jde nám o uvažování nad touto strategií a celým jejím kontextem. Slovo *výzva* už demobilizovalo podstatnou část činnosti OSN, přestalo být motorem tichomořského srušení APEC a rozkládá i jiné mezinárodní organizace, protože není činem nebo alespoň výzvou ke konkrétním činům, s důrazem v tomto konstatování na slovo konkrétní.

Důvody, které totiž ke vzniku třeba neobratně formulované Lisabonské strategie vedly, se zdají být totiž opravdu vážné, a to dokonce i když takovými nejsou, ale podstatné části obyvatel Evropy se takovými jeví. Tyto obavy pak vedou nikoli jen k ekonomickému a technologickému zaostávání, ale i k sociální uzavřenosti, o jejíž narušení usilovaly generace Evropanů. A má-li evropská soudržnost nějakou dlouholetou tradici, pak je to zejména v schopnosti neuzavírat se změnám a nebránit jim ani obratně konstruovanými barikádami z prázdných slov.

Cestou k úspěchu, když už jej musíme jako cíl svých snažení konstatovat, totiž není jen zvyšování, zakotvení, radikální vystupňování, vybudování, dokončení, dosažení, prosazování, podporování, přeorientování, neodmítání, neoddalování, dostatečné angažování, přijímání odpovědnosti – to je jen několik podstatných jmen slovesných z třetí kapitoly zprávy Kokova expertního týmu. A připomeňme si ze školní gramatiky, že některá podstatná jména slovesná se významově už natolik vzdálila od svého původního dějového významu, že se stala jmény věcí. V uvedených případech tedy významovými ději odloženými, a doufejme, že nikoli odloženými na neurčito. Také o tom jsme už v Mezinárodní politice psali.

Lisabonská strategie a její význam pro hospodářskou politiku Evropské unie

OLDŘICH PEŠEK

Lisabonská strategie se v poslední době stále více dostává do popředí zájmu širší odborné veřejnosti a stává se ústředním tématem diskusí věnovaných hospodářsko-politickým otázkám, a to jak na evropské, tak i na národní úrovni členských zemí Evropské unie. Proces hospodářských reforem, který byl odstartován v roce 2000, však dosud nenaplnil očekávání. Je zřejmé, že bez provedení nezbytných reformních opatření bude Lisabonská strategie pouhým prázdným pojmem se všemi z toho vyplývajícími důsledky pro hospodářskou politiku členských zemí, potažmo EU jako celku.

1. fáze – formování Lisabonské strategie

Aby bylo možné zhodnotit význam Lisabonské strategie, je nezbytné se zabývat okolnostmi jejího vzniku, resp. příčinami, které vedly k jejímu formulování. Hospodářský vývoj Evropské unie koncem devadesátých let 20. století nelze označit za příznivý, zejména pak ve srovnání s některými významnými hospodářskými regiony (USA, Japonsko). Příčiny byly spatřovány především v nerealizovaných ekonomických reformách, v nadměrných a dlouhodobě neudržitelných sociálních výdajích, nebo naopak v nízké míře investic do výzkumu a vývoje a lidských zdrojů. Vezmeme-li v úvahu některé další faktory, jako nepříznivý demografický vývoj Evropy, strukturální změny v ekonomice jednotlivých členských zemí, a to vše v podmínkách rostoucí globalizace, bylo stále více zřejmé, že EU potřebuje komplexní hospodářskou strategii, prostřednictvím které by bylo možné dosáhnout vyššího hospodářského růstu při zachování principů evropského sociálního modelu.

Je nutné si uvědomit, že určité snahy o koordinaci hospodářské politiky členských zemí Evropské unie existovaly již před zasedáním jarní Evropské rady v Lisabonu v roce 2000. Paralelně tak vedle sebe existovaly více či méně, ale spíše méně provázané samostatné procesy: lucemburský proces (1997) zaměřený na politiku zaměstnanosti; cardiffský proces (1998) zaměřený na strukturální politiku, resp. strukturální reformy; kolínský proces (1999) zaměřený na makroekonomický dialog s hospodářskými a sociálními partnery.

Vedle uvedených procesů byly nástrojem pro koordinaci hospodářské politiky zejména Hlavní směry hospodářské politiky¹⁾ (od roku 1993) a Směry zaměstnanosti²⁾ (od roku 1998). Od roku 1998 v souvislosti s pře-

chodem na jednotnou měnu euro byl dalším důležitým nástrojem koordinace (fiskální) hospodářské politiky na evropské úrovni Pakt stability a růstu, resp. na něj navazující konvergenční a stabilizační programy jednotlivých členských zemí Unie. K tomu je možné dále přičíst množství sektorově orientovaných agend, které mají významný vliv na hospodářský vývoj EU, nicméně primárně spadají do kompetence národních států, a jejich koordinace na evropské úrovni je proto slabá.³⁾ Obecně tedy hospodářská politika EU nebyla dostatečně koordinovaná, aby bylo možné lépe využít růstového potenciálu členských zemí.

Na jednání Evropské rady v Lisabonu v březnu 2000 došlo k formální integraci lucemburského, cardiffského a kolínského procesu do procesu lisabonského, což lze označit za pozitivní krok s cílem provázat a koordinovat jednotlivé agendy hospodářské politiky, které mají dopad na hospodářský vývoj Evropské unie. Lisabonská strategie tak dostala základní obrysy především v ekonomické rovině, nicméně v průběhu několika dalších let po zformulování základního cíle⁴⁾ procházela konceptuální fází a byla na jednání Evropské rady rozšířena o sociální a environmentální rozměr. Tím se však Lisabonská agenda stala značně nepřehlednou s příliš velkým množstvím často i vzájemně protichůdných cílů a priorit. Některé cíle byly stanoveny na velmi obecné, obtížně kvantifikovatelné úrovni a bez konkrétního časového rámce jejich naplňování, což rozhodně nepřispělo ke zvýšení kredibility Lisabonské strategie jako takové.

Současně při formulování Lisabonské strategie nebyly dostatečně provázány a využity existující nástroje koordinace hospodářské politiky. Formálně sloučené procesy tak byly nadále vyhodnocovány a koordinovány spíše samostatně. Rovněž z institucionálního hlediska nebyly vytvořeny vhodné

mechanismy, které by zabránily duplicitám a formulování nových cílů a opatření bez ohledu na jejich vnitřní synergií.

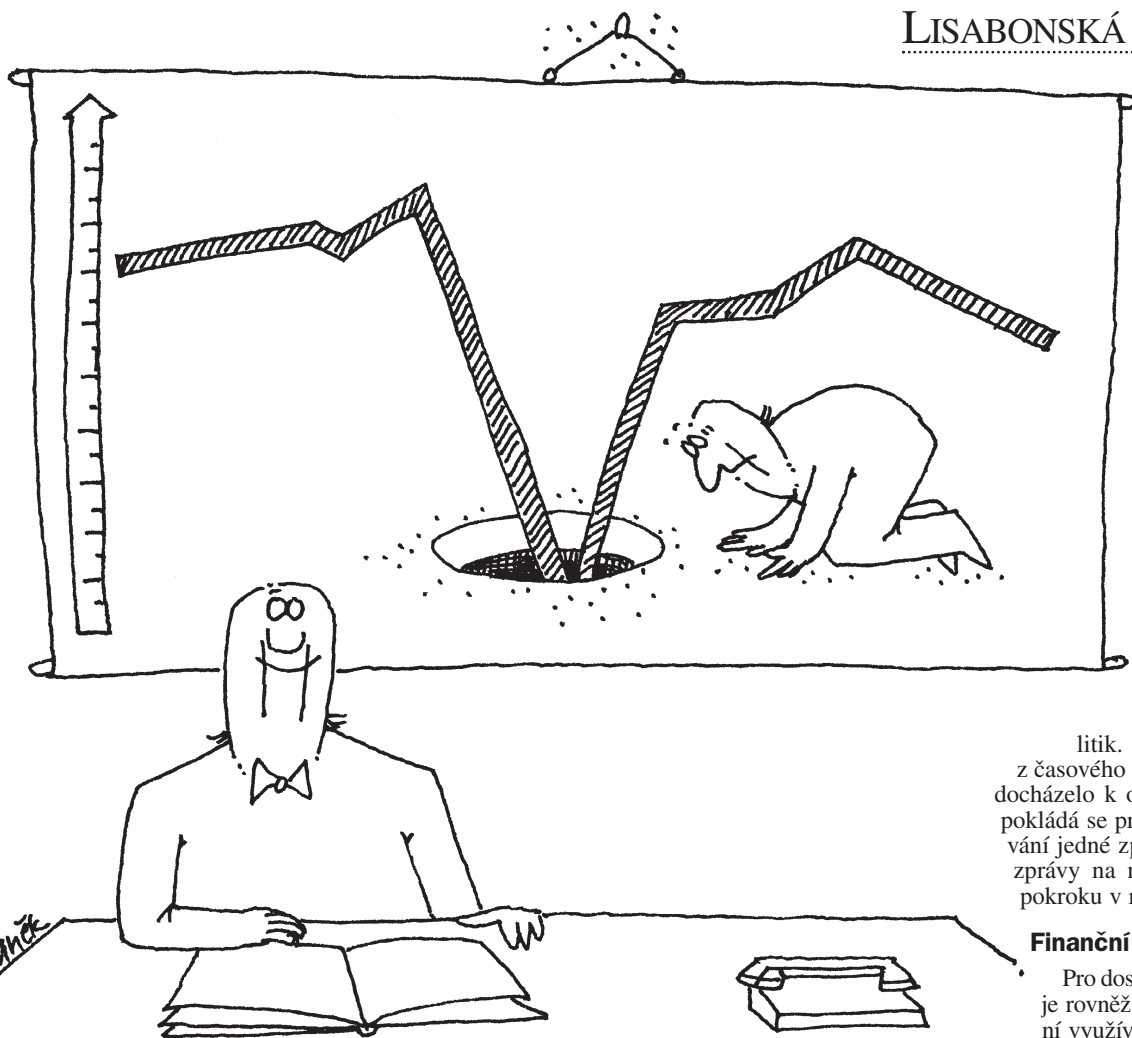
Nadměrné množství nejasně formulovaných cílů a nevhodně nastavený systém řízení lisabonského procesu se ve svém důsledku promítl v nedostatečné implementaci cílů a opatření jak na evropské, tak zejména na národní úrovni. Lisabonská agenda nebyla ze strany jednotlivých členských zemí vnímána jako dostatečně konzistentní a byla spíše na okraji zájmu politických elit i široké veřejnosti. Je zřejmé, že v takové podobě Lisabonská strategie nemohla představovat skutečný nástroj koordinace hospodářské politiky členských zemí Evropské unie.

Od roku 2003 postupně sílily názory, že je nezbytné urychleně přistoupit k implementační fázi Lisabonské strategie, má-li být do roku 2010 dosaženo ambiciózního cíle stanoveného na summitu v Lisabonu. Rovněž začala být diskutována otázka revize stanovených cílů Lisabonské strategie, přičemž v centru pozornosti byla zejména otázka stimulace hospodářského růstu a zaměstnanosti.⁵⁾

2. fáze – revize Lisabonské strategie

Evropská komise proto na jarním zasedání Evropské rady v březnu 2004 pověřila bývalého nizozemského premiéra Wima Koka vedením expertní skupiny, jejímž úkolem bylo vypracovat podklad pro střednědobé hodnocení lisabonského procesu. Tzv. Kokova zpráva⁶⁾ konstatovala, že výsledky naplňování cílů Lisabonské strategie nelze považovat za příliš uspokojivé. Stanovení ambiciózních cílů samo o sobě bez jejich dalšího rozpracování v přehlednou, jasně koncipovanou komplexní strategii s odpovídajícím časovým harmonogramem jejího plnění, bez důsledné implementace konkrétních opatření na evropské, a zejména pak na národní úrovni, a bez získání podpory široké veřejnosti pro provedení nezbytných strukturálních reforem, nevede k dosažení odpovídajících výsledků. Kokova zpráva proto doporučila zaměřit Lisabonskou strategii na konkrétní opatření s časovou specifikací a na stanovení odpovědnosti za jejich plnění na komunitární a národní úrovni. Z hlediska obsahové náplně Lisabonské strategie Kokova zpráva vyzdvihla ty cíle a opatření, které směřují k podpoře hospodářského růstu a zaměstnanosti členských zemí EU, při respektování principů udržitelného rozvoje. Hospodářský růst a vyšší zaměstnanost jsou vnímány jako předpoklad pro zajištění sociální soudržnosti a udržitelného rozvoje. Mimo to se Kokova zpráva zaměřila na metodologické otázky a institucionální zajištění implementace a naplnění cílů Lisabonské strategie.

Na základě doporučení vycházejících ze zprávy Kokovy expertní skupiny zpracovala Evropská komise pro jarní zasedání Evropské rady 2005 Střednědobé hodnocení Lisabonské strategie,⁷⁾ které mění podstat-

ným způsobem pojetí Lisabonské agendy. Revidovaná Lisabonská strategie se primárně zaměřuje na dosažení vyššího dlouhodobého hospodářského růstu a zaměstnanosti (Partnerství pro růst a pracovní místa), tj. na ekonomický pilíř. Nová Lisabonská agenda by měla představovat soubor menšího množství jasně definovaných priorit, podstatných pro dosažení úspěšné a dynamické ekonomiky Evropské unie.

Institucionální změny řízení lisabonského procesu

Z hlediska dalšího vývoje Lisabonské agendy je však zdaleka nejvýznamnější návrh institucionálních změn ve vztahu k řízení celého procesu.⁸⁾ Tyto změny mají za cíl zjednodušit a zefektivnit dosavadní praxi při koordinaci hospodářských politik na úrovni Evropské unie i členských zemí a sestavování národních strategických dokumentů s vazbou na Lisabonskou agendu. Současně je cílem navrhovaných změn zlepšení implementace stanovených priorit zejména na národní úrovni.

Předně je důležité, že revidovaná Lisabonská strategie bude v rámci nového tříletého cyklu řízení využívat některé již existující nástroje pro koordinaci hospodářské politiky Evropské unie. Zejména se jedná

o nově navržené Integrované směry pro růst a pracovní místa 2005–2008,⁹⁾ které sjednocují Hlavní směry hospodářské politiky a Směry zaměstnanosti do jednoho dokumentu. To umožní efektivněji stanovovat rámec pro priority hospodářské politiky členských zemí ve vztahu k nově zaměřené Lisabonské strategii.

Na základě Integrovaných směrů pro růst a pracovní místa by každá členská země měla přijmout vlastní Národní program reform (NPR) a předložit jej do 15. října 2005 Evropské komisi. NPR bude závazným stručným politickým dokumentem o prioritách a opatřeních dané členské země v makroekonomické a mikroekonomické oblasti a politice zaměstnanosti s cílem stimulovat hospodářský růst a zaměstnanost v nadcházejícím tříletém období. NPR každé členské země by měl odpovídat aktuálním potřebám daného členského státu a konkrétní výchozí situaci při naplňování cílů revidované Lisabonské strategie. Obsah NPR má být konzultován se všemi zainteresovanými subjekty na regionální a celostátní úrovni, včetně parlamentních orgánů a hospodářských a sociálních partnerů.

Unijní dimenzi Lisabonské strategie bude pokrývat tzv. Komunitární lisabonský program, zahrnující cíle a opatření podporující hospodářský růst a zaměstnanost, která

by měla být přijata na evropské úrovni. Největší výzvou je dokončení vnitřního trhu, zejména v oblasti služeb či pokračování procesu zjednodušování regulačního prostředí v Evropské unii.

Základem nové struktury Lisabonské strategie tedy budou akční programy na národní úrovni (Národní programy reform) a akční program na úrovni EU (Komunitární lisabonský program). Tímto dojde k zřetelnějšímu stanovení odpovědnosti za plnění dílčích opatření na národní a komunitární úrovni.

V souvislosti se změnou řízení Lisabonské strategie se dále očekává zjednodušení systému předkládání pravidelných zpráv o pokroku v rámci jednotlivých politik. Doposud tento proces nebyl z časového hlediska sjednocen a mnohdy docházelo k obsahovým duplicitám. Předpokládá se proto pravidelné roční sestavování jedné zprávy na komunitární a jedné zprávy na národní úrovni o dosaženém pokroku v rámci Lisabonské strategie.

Finanční a rozpočtové souvislosti

Pro dosažení cílů Lisabonské strategie je rovněž nezbytné vyčlenění a efektivní využívání všech dostupných finančních zdrojů, a to jak na národní (veřejné i soukromé), tak na komunitární úrovni (evropský rozpočet, Evropská investiční banka aj.).

V první fázi formování Lisabonské strategie již sice byly komunitární i národní finanční zdroje využívány pro zajištění implementace dílčích opatření, nicméně nebylo zřejmé, jaké množství prostředků je na Lisabonskou strategii vynakládáno. Docházelo tak, a mnohdy stále dochází, k nekoordinovanému vynakládání prostředků z různých zdrojů financování, aniž by bylo dosaženo potřebné komplementarity.

Nepřehlednost výdajových položek pak umožňovala neustálé diskuse o potřebě hledání nových zdrojů financování bez toho, že by nejprve byla řešena otázka jejich racionálního využívání. V souvislosti s novým směřováním Lisabonské strategie se otázka nalezení finančních zdrojů na komunitární úrovni promítla do přípravy příští finanční perspektivy 2007–2013,¹⁰⁾ kde v rámci nové struktury výdajových kapitol jsou explicitně vymezeny samostatné výdajové podkapitoly 1A – „Konkurenceschopnost pro růst a zaměstnanost“¹¹⁾ a 1B – „Soudržnost pro růst a zaměstnanost“¹²⁾, zaměřené na krytí finančních potřeb Lisabonské strategie. Podíl výdajů na Lisabonskou strategii na celkových výdajích Společného rozpočtu by mohl podle dosavadních návrhů představovat přibližně 45 procent.¹³⁾

Čerpání komunitárních prostředků na plnění cílů Lisabonské strategie je vázáno na uvolnění národních prostředků na spolufinancování jednotlivých projektů. Vzhledem k tomu, že členské státy EU jsou vázány k respektování pravidel Paktu stability a růstu, respektive Programů stability/konvergence, bude nezbytné při hledání potřebných finančních zdrojů na spolufinancování provést restrukturalizaci výdajových stran veřejných rozpočtů a sladit národní výdajové priority ve vztahu k Lisabonské strategii s rozpočtovými prioritami Evropské unie. Vedle veřejných národních zdrojů bude důležitá také stimulace soukromého sektoru k investicím do projektů, které podporují plnění lisabonských cílů.

Jiným významným zdrojem finančních prostředků na Lisabonskou strategii mohou být půjčky Evropské investiční banky. Ta se například zavázala uvolnit v letech 2003–2010 prostřednictvím půjček 50 mld. eur na projekty transevropských sítí a dalších 40 mld. eur na projekty iniciativy Inovace 2010.¹⁴⁾

Je však nutné zmínit, že ne všechna opatření Lisabonské strategie jsou nutně finančního charakteru (např. zjednodušování regulačního prostředí, snižování administrativní zátěže).

Česká republika a revidovaná Lisabonská strategie

Česká republika na plnění cílů Lisabonské strategie participovala již v předstupném období a byla jednou z těch zemí, které uplatňovaly aktivní přístup¹⁵⁾ v otázce jejího zaměření, a zejména pak potřebných institucionálních změn řízení celého procesu. Mnohé z podnětů prezentovaných Českou republikou na jednáních na úrovni EU se promítly do návrhu nového cyklu řízení, který ČR považuje za nutný krok z pohledu další smysluplné existence Lisabonské strategie.

Podobně je tomu v otázce nového zaměření Lisabonské strategie, resp. obsahu integrovaných směrů,¹⁶⁾ na základě kterých Česká republika, podobně jako ostatní členské země, zpracovává Národní program reforem. Integrované směry představují obecný rámec pro stanovení priorit ve vztahu k Lisabonské strategii a je na členských státech, aby v NPR rozpracovaly ta doporučení, která považují za významná vzhledem k jejich specifickým národohospodářským potřebám.

Pro stanovení priorit a zpracování Národního programu reforem ČR byly nastaveny koordinační mechanismy, které zajistí efektivní spolupráci ústředních orgánů státní správy odpovědných za plnění schválených reformních opatření. Koordinační role připadla místopředsedovi vlády pro ekonomiku Martinu Jahnovi a ministru financí Bohuslavu Sobotkovi. Současně byl stanoven harmonogram postupu prací a následného procesu projednání všemi zainteresovanými subjekty (Parlament ČR, hospodářští a so-

ciální partneři) před konečným schválením vládou České republiky.

Lze očekávat, že Národní program reforem ČR přispěje k jasné formulaci nezbytných reformních kroků a nastavení priorit hospodářské politiky České republiky. Vedle opatření na zlepšení kvality veřejných financí se ČR zaměří zejména na opatření směřující ke zlepšení podnikatelského prostředí a podporu výzkumu, vývoje a inovací. Prioritou je rovněž oblast rozvoje lidských zdrojů, kde realizace opatření povede ke zvyšování flexibility trhu práce a vytváření znalostní společnosti.

Význam Lisabonské strategie

Z komunitárního pohledu je zřejmé, že Lisabonská strategie může představovat nástroj koordinace hospodářských politik jednotlivých členských zemí při důsledném zachovávání principu subsidiarity. Jak se však ukázalo, je nezbytné, aby cíle Lisabonské strategie byly formulovány jasně a v omezeném množství, a rovněž musí být vhodně nastaveny mechanismy řízení celého procesu. Od revidované Lisabonské strategie se očekává vytvoření vhodných předpokladů pro implementaci dílčích opatření, a to jak na unijní, tak zejména na národní úrovni.

Z pohledu jednotlivých členských zemí by Lisabonská strategie neměla být vnímána jako nadměrná byrokratická zátěž, protože v naprosté většině případů je implementace doporučených opatření nezbytná pro zdravý vývoj ekonomik. Je tedy především v zájmu členských zemí provést dlouho odkládané reformní kroky.

Obecně lze konstatovat, že Lisabonská strategie směřuje k řešení dlouhodobých makroekonomických a strukturálních problémů EU jako celku i jednotlivých členských zemí a může přispět k vyšší konzistenci postojů při stanovování národohospodářských priorit. Úspěch či neúspěch Lisabonské strategie bude nepochybně signálem o schopnosti Evropské unie řešit aktuální ekonomické problémy.

Příloha

INTEGROVANÉ HLAVNÍ SMĚRY PRO RŮST A PRACOVNÍ MÍSTA PRO OBDOBÍ 2005–2008

Makroekonomická část

- Zajistit ekonomickou stabilitu pro udržitelný růst.
- Zajistit ekonomickou a rozpočtovou udržitelnost jako předpoklad pro vytvoření dalších pracovních míst.
- Podporovat efektivní přidělování prostředků orientované na růst a zaměstnanost.
- Dbát, aby vývoj mezd přispíval k makroekonomické stabilitě a růstu.
- Podporovat větší soudržnost mezi makroekonomickými a strukturálními politikami a politikou zaměstnanosti.
- Přispívat k dynamickému a řádnému fungování Hospodářské a měnové unie.

Mikroekonomická část

- Zvýšit a zlepšit investice do výzkumu a vývoje, zejména v soukromém sektoru, za účelem vytvoření evropského prostoru znalostí.
- Usnadnit všechny formy inovace.
- Usnadnit šíření a efektivní používání informačních a komunikačních technologií a vytvořit plně integrující informační společnost.
- Posilovat konkurenční výhody své průmyslové základny.
- Povzbuzovat udržitelné využívání zdrojů a podporovat vzájemné působení mezi ochranou životního prostředí a růstem.
- Rozšířit a prohloubit vnitřní trh.
- Zajistit otevřené a konkurenční prostředí na trzích v Evropě i mimo ni, sklízet plody globalizace.
- Vytvářet konkurenčnější podnikatelské prostředí a podporovat soukromou iniciativu zkvalitňováním právních předpisů.
- Propagovat kulturu příznivější pro podnikání a vytvářet prostředí, které ve větší míře podporuje malé a střední podniky.
- Rozšířit, zlepšit a propojit evropskou infrastrukturu a dokončit prioritní přeshraniční projekty.

Politika zaměstnanosti

- Provádět politiky zaměstnanosti s cílem dosažení plné zaměstnanosti, zlepšení kvality pracovního místa a produktivity práce a posílení sociální a územní soudržnosti.
- Podporovat celoživotní přístup k práci.
- Zajistit inkluzivní trh práce, zvýšit přitažlivost práce a zajistit, aby se práce vyplatila osobám hledajícím zaměstnání, včetně osob znevýhodněných a neaktivních.
- Zlepšit přizpůsobivost potřebám trhu práce.
- Podporovat pružnost v kombinaci s jistotou zaměstnání a omezit segmentaci trhu práce s ohledem na úlohu sociálních partnerů.
- Zajistit vývoj nákladů práce a mechanismy systémů odměňování příznivé pro zaměstnanost.
- Zvýšit a zlepšit investice do lidského kapitálu.
- Přizpůsobit systémy vzdělávání a odborné přípravy novým kvalifikačním požadavkům.

¹⁾ Hlavní směry hospodářské politiky (Broad Economic Policy Guidelines) představují nástroj společné střednědobé orientace hospodářských politik EU. Současně stanovují specifická doporučení pro orientaci hospodářských politik jednotlivých členských zemí, která by měla být vodítkem pro stanovení národních priorit v oblasti hospodářské politiky a politiky zaměstnanosti.

²⁾ Směry zaměstnanosti (*Employment Guidelines*) rozpracovávají podrobněji doporučení pro členské státy v oblasti politiky zaměstnanosti.

³⁾ Pro jejich koordinaci je využívána tzv. otevřená metoda koordinace (*Open method of coordination*), která ponechává na členských státech možnost volby nástrojů k dosažení krátkodobých,

střednědobých i dlouhodobých cílů a vodítek společných pro všechny členské státy EU. Periodické vyhodnocování „nejlepších zkušeností“ umožňují členským státům využívat poznatků a postupů úspěšných států a napomáhá vytváření pozitivního skupinového tlaku.

⁴⁾ Stát se do roku 2010 „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného hospodářského růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností.“ (Závěry předsednictví Evropské rady v Lisabonu 23.–24. března 2000, Nr: 100/1/00.)

⁵⁾ Je třeba poznamenat, že přístup jednotlivých členských zemí k problematice podpory hospodářského růstu a zaměstnanosti byl často velmi odlišný, v závislosti na partikulárních zájmech a odlišné hospodářsko-politické situaci. Zřetelně to bylo patrné při jednáních o tzv. Iniciativě pro růst (*A European Initiative for growth – Investing in Networks and Knowledge for Growth and Jobs – Final Report to the European Council*, COM (2003) 579 F, schválila Evropská rada na zasedání 12.–13. prosince 2003).

⁶⁾ Kokova zpráva – „Čelíme výzvě – Lisabonská strategie pro růst a pracovní místa“ (*Facing the Challenge – Lisbon Strategy for Growth and Jobs*, listopad 2004.)

⁷⁾ Sdělení EK pro jarní Evropskou radu: Společně pracovat pro růst a pracovní místa; Nový začátek pro Lisabonskou strategii (*Communication to the Spring European Council: Working together for growth and jobs; A new start for the Lisbon strategy*) COM (2005) 24.

⁸⁾ Podrobněji viz dokument: „Zaměření se na růst a pracovní místa: nový souhrnný koordinační cyklus pro ekonomiku a zaměstnanost v EU“ (*Delivering on growth and jobs: A new and integrated economic and employment co-ordination cycle in the EU*), SEC (2005) 193a.

⁹⁾ *Integrated Guidelines for Growth and Jobs 2005-2008, Communication from the President, in agreement with vice-President Verheugen and Commissioners Almunia and Spidla*, COM (2005) 141. Tento dokument byl projednáván v jednotlivých formacích Rady EU, kde doznal určitých změn a byl rovněž politicky odsouhlasen na jednání Evropské rady 16.–17. června 2005.

¹⁰⁾ Finanční perspektiva – víceletý finanční rámec Evropské unie obsahující hlavní výdajové priority Společného rozpočtu EU a jejich stropy v rámci stanoveného časového období (např. 2007–2013) a současně příjmové zdroje rozpočtu pro jejich krytí.

¹¹⁾ Finanční prostředky na podporu dosažení cílů Lisabonské strategie v rámci pěti stanovených dílčích priorit (podpora konkurenceschopnosti na vnitřním trhu EU; věda a technologický rozvoj; propojení Evropy prostřednictvím transevropských sítí; vzdělání; sociální agenda) čerpané prostřednictvím komunitárních programů a ostatních nástrojů EU.

¹²⁾ Finanční prostředky na politiku soudržnosti čerpané prostřednictvím strukturálních fondů a Fondu soudržnosti.

¹³⁾ Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu. Budování naší společné budoucnosti. Politické výzvy a rozpočtové prostředky rozšířené Unie – 2007–2013, COM (2004)101; Finanční perspektiva 2007–2013 – negociační balíček, lucemburské předsednictví, Brusel, červen 2005, (10090/05).

¹⁴⁾ Action for Growth – Interim Report by the European Investment Bank, Brussels, October 2003, (13148/03).

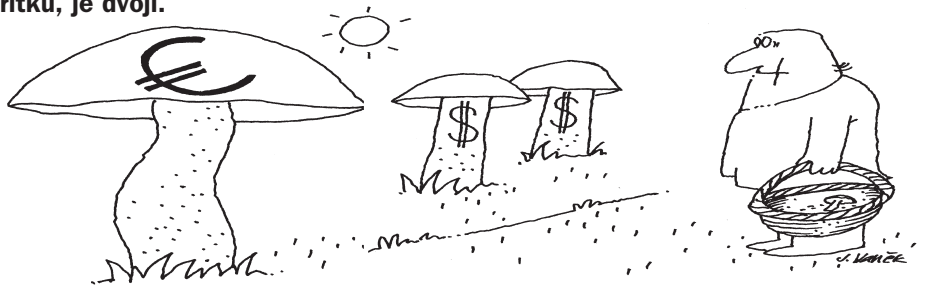
¹⁵⁾ Společně například s Velkou Británií, Irskem, Nizozemskem, Dánskem a Švédskem.

¹⁶⁾ Viz příloha I – Integrované směry pro růst a pracovní místa 2005–2008, příloha II Závěrů předsednictví Evropské rady v Bruselu 16. a 17. června 2005, (10255/05).

Nová Lisabonská strategie, ekonomické výzvy a zdravotnost finančních toků

PETR ZAHRADNÍK

Role České republiky v Nové Lisabonské agendě, jež spatřila světlo světa na počátku února 2005 jako změna kursu již 5 let trvajících procesu ke zlepšení komplexně pojímané konkurenceschopnosti Evropské unie v globálním měřítku, je dvojitá.

První role České republiky spočívá v pozici subjektu, který je zavázán plnit některé ze stanovených bodů strategie. Míra plnění jiných ustanovení pak není obligatorní, nicméně předpokládána zesílená role Evropské komise bude patrně spočívat i ve veřejné kritice těch členů, kteří se výrazně nepřizpůsobivě vymykají pelotonu pohybujícímu se ve směru nových lisabonských principů.

Druhá role České republiky spočívá v pozici subjektu, který by se měl zejména některými pasážemi Nové Lisabonské strategie pokud možno dobrovolně, ale ve vlastním zájmu inspirovat. Lze totiž tvrdit, že řada úvah ve strategii vedených představuje námět či návod na cestu žádoucím směrem.

Čtyři roky trvání Lisabonské strategie bez zřetelných výsledků a se ztrácející se nadějí splnit hlavní cíl – do roku 2010 vytvořit z Evropské unie stejně konkurenceschopný organismus, jakým jsou USA – dovedl v březnu 2004 Evropskou radu k rozhodnutí oslovit Evropskou komisi a vytvořit pracovní skupinu na vysoké úrovni v čele s bývalým nizozemským premiérem Wimem Kokem s posláním nabídnout nezávistlý střednědobý výhled budoucnosti tohoto procesu. Výsledkem práce této skupiny je tak identifikace opatření, jež společně vytvářejí konsistentní strategii pro to, aby evropské ekonomiky mohly dosáhnout lisabonských cílů.

V březnu 2000 vyřkli představitelé EU ambiciózní cíl stát se v roce 2010 „nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější na znalostech založenou ekonomikou na světě, schopnou dosáhnout udržitelného hospo-

dárského růstu s větším počtem lepších pracovních míst a větší sociální kohezí a ohledem k životnímu prostředí“. Tento cíl vešel do povědomí pod názvem Lisabonská strategie a představiteli Evropské unie byl považován za výsledek ucelené a vzájemně provázané série reform. Za velmi důležitý byl považován požadavek, aby se tento cíl naplňoval pro EU jako celek; preferoval tudíž vzájemnou součinnost členských států před individuálními izolovanými akcemi.

Přestože především vnější události počínaje rokem 2000 příliš nenapomáhaly dosažení cílů Lisabonské strategie, je pravda, že ve spleti jiných závažných cílů v mezidobí (vznik a zahájení společné měny euro, východní rozšíření EU, reforma jejích institucí), EU jako celek i jednotlivé členské země samy přispěly k velmi pomalému naplňování Lisabonské strategie.

Lisabonská strategie se dokonce může jevit jako ještě urgentnější dnes, kdy se růstová mezera mezi EU a Severní Amerikou či rozvíjejícími se regiony Asie dále rozšířila. Navíc Evropská unie souběžně s tím musí řešit i daleko méně příznivé charakteristiky demografické – nízký populační růst a stárnutí obyvatelstva – a jejich sociální a ekonomické dopady.

Kokova zpráva vychází z přesvědčení, že koncept Lisabonské strategie je v zásadě správný a problémem zaostávání Evropské unie je spíše jeho nenaplňování a nerespektování. Jako recept tudíž především doporučuje začít na naplňování tohoto konceptu na úrovni institucí EU a jednotlivých členských zemí konečně pracovat.

Bude tedy možná dobrá si **základní na-
vrhované pilíře Lisabonské strategie** připomenout. **Základní postulát** Lisabonské strategie vychází z poměrně široce akceptované definice či pojetí konkurenceschopnosti: aby mohla růst životní úroveň v EU, je potřeba zvýšit zaměstnanost a růst produktivity cestou rozsáhlého rejstříku reformních politik a nastolením takového makroekonomického rámce, jenž bude podporovat růst a zaměstnanost. Vychází současně z přesvědčení, že vyšší růst a nová pracovní místa nebudou dosažena na základě jakékoli jednotlivé, izolované akce. Řešení podle tohoto konceptu spíše spočívá v sérii vzájemně propojených iniciativ a strukturálních změn, jež skrze soustřednou akci v EU naplní její nepochybný potenciál.

Ona série vzájemně propojených iniciativ by měla být spuštěna prostřednictvím pěti oblastí podpůrných politik:

– **společnost založená na znalostech:** cílem je zvýšení atraktivnosti Evropy pro výzkumníky a vědce, stanovení vědy a výzkumu jako vrcholných priorit a podpora využití informačních a komunikačních technologií;

– **Jednotný vnitřní trh:** dokončit skutečné prostředí Jednotného vnitřního trhu pro volný pohyb zboží a kapitálu a na základě urgentní akce vytvořit Jednotný trh pro služby;

– **podnikatelské prostředí:** redukovat celkové administrativní břemeno, zlepšit kvalitu legislativy, usnadnit rychlý proces vzniku nových podniků a vytvořit prostředí, jež by lépe podporovalo podnikatelské aktivity;

– **trh práce:** rychlá reakce na doporučení Evropské pracovní skupiny pro zaměstnanost (European Employment Taskforce), rozvojové strategie celoživotního vzdělávání a aktivního stáří, podpůrné partnerství pro růst a zaměstnanost;

– **udržitelnost životního prostředí:** pokrytí ekologických inovací a vytvoření vůdčí pozice v ekonomických aspektech jednotlivých ekonomických sektorů; prosazení politik, které vedou k dlouhodobému a udržitelnému zlepšení produktivity prostřednictvím ekologické efektivity.

Závěry Kokovy analýzy pak posloužily k vytvoření přizpůsobeného a pragmatičtějšího pojetého dokumentu, označovaného jako Nový Lisabon, k němuž se vyjádřili a přijali jež představitelé Evropské rady na svém zasedání 22. a 23. března 2005.

Nová Lisabonská strategie snad ještě více než její ne zcela naplněná předchůdkyně sází na vzájemnou symbiózu a současně podmíněnost hospodářského růstu a sociálních a ekologických parametrů jeho dlouhodobé udržitelnosti.

V poloce trvání původní Lisabonské strategie došlo jak ze strany Evropské komise, tak nezávislých expertů a pozorovatelů ke konstatování, že její potenciál není naplňován, a že navíc původní scénář Lisa-

bonské agendy je plněn jen velmi formálně, pokud vůbec.

Nový lisabonský koncept tak přináší jistou modifikaci strategie hospodářského, sociálního a environmentálního rozvoje.

Lze chápat lisabonský proces i nový lisabonský proces jako pyramidu, na jejímž vrcholu je hospodářský růst a v jejíchž základnách se nacházejí nutné sociální a environmentální parametry. Jejich případné vyhození (sociální neklid, nadměrná ekologická zátěž) může představovat nejen nepřekonatelné břemeno zdravého hospodářského růstu, ale znamenat i fatální následky neekonomického přesahu.

Nový lisabonský proces se opírá o pokus efektivně naplnit evropský rozvojový potenciál. Jeho vize zní: Být dynamickým a konkurenceschopným znalostním hospodářstvím, hrajícím prim ve světovém měřítku. Tato vize je společná i pro předchozí průběh Lisabonské strategie; nová Lisabonská agenda se však uchyluje k modifikaci cílů a nástrojů jejich plnění tak, aby byla napravena dosavadní selhání.

Čím bylo toto dosavadní selhání vyvoláno?

– obtížností ekonomických podmínek v celosvětovém kontextu v první dekádě 21. století;

– přetížností politických ambicí Evropské unie (měnová integrace a unifikace – euro, eurozóna; rozšíření EU v bezprecedentním rozsahu; reforma institucí EU);

– v důsledku toho se dosavadní „Lisabon“ stal spíše virtuální chimérou, než skutečně vnímanou a naplněnou prioritou nejvyššího řádu;

– projekt nebyl systematicky řízen (otázkou je, zda je možné v této míře a při pravomocích, které Evropská komise má, zajistit efektivní řízení v tehdejších patnácti členských zemích EU).

Klíčovým úkolem „nové“ agendy je zajištění růstu a zaměstnanosti. Tento úkol se člení na tři cíle:

– přitažlivou Evropu pro investory i pro ty, kteří v ní pracují (případě chtějí pracovat);

– motorem růstu by měly být znalosti a inovace;

– aktivizace politik vedoucích k vytváření více a lepších pracovních míst.

Cestou k zajištění těchto úkolů a cílů má být vytvořené klima partnerství pro růst a zaměstnanost, projevující se jak v efektivní koordinaci shora, tak ve vytvoření jednotlivých národních lisabonských programů.

Jak dosáhnout naplnění jednotlivých cílů? Agenda jim vymezuje následující nástroje.

Přitažlivější Evropa pro investory a osoby v ní pracující by měla být dosažena pomocí rozšíření a prohloubení Jednotného vnitřního trhu, zlepšení evropských a vnitrostátních právních předpisů, zajištění otevřeného a konkurenčního prostředí na trzích v Evropě i mimo ni, a rozšíření a zlepšení evropské infrastruktury.

Znalosti a inovace by měly být podpořeny především zvýšením a zlepšením investic do výzkumu a vývoje, usnadněním inovací, zaváděním informačních a komunikačních technologií a udržitelného využívání zdrojů, či vytvořením silné evropské průmyslové základny prostřednictvím založení „Evropského technologického institutu“, inovačních středisek, podpory ekologických inovací a naplnění evropské technologické iniciativy.

Více a lepších pracovních míst by mělo být vytvořeno skrze podporu vstupu většího množství lidí na trh práce a modernizaci systémů sociální ochrany, zvýšení přizpůsobivosti pracovníků i podniků a posílení pružnosti trhu práce, vyšší investice do lidského kapitálu prostřednictvím lepšího vzdělávání a kvalifikace.

Administrativně systémovou novinkou je nominace Mr./Mrs. Lisbon v každé členské zemi – tedy osoby odpovědné na vládní úrovni za koordinaci činností na naplňování této strategie mezi členskou zemí a exekutivou Unie.

Lze se domnívat, že Nová Lisabonská strategie představuje dokument obsahující úkoly, cíle i jednotlivé nástroje, které minimálně v jednotlivých členských zemích přinesou žádoucí posun i bez toho, že by byl celý projekt před pěti lety vznikl, dostal jméno lisabonský a nyní prochází zásadní inovací. Obdobná strategie by tak na úrovni jednotlivých zemí měla být tak jako tak vytyčena a naplněna. Otázkou samozřejmě zůstává, zda je možné celý komplex nových lisabonských úkolů vztáhnout ve své úplnosti na všechny členské země bez výjimky? A je možné je koordinovat z jednoho místa bez toho, aby to nebyla koordinace formální a neúčelná?

Obecná shoda zřejmě nastane i ve výčtu podmínek, který vůbec vymezuje předpoklady pro úspěšné vydání se novým lisabonským směrem – tedy: zdravé rozpočtové politiky, negenerující deficity a pracující s „rozumnou“ vyšší daňové kvóty, makroekonomické politiky zaměřené na stabilitu prostředí, skloubení požadavku zaměstnanosti a produktivity prostřednictvím nalezení společného jmenovatele: konkurenceschopnosti, dosažení klimatu zdravého konkurenčního prostředí a „správné“ míry regulace.

Jak lze využít nového lisabonského konceptu k vytvoření národní rozvojové strategie?

Máme-li uvést případ pozitivně formulovaného, náročného dlouhodobého cíle, pokusme se o to: Česká republika má ambici stát se **vysoce konkurenceschopnou ekonomikou, mající zřetelnou a dosažitelnou vizi svého rozvoje, založeného na využití znalostního a dovednostního potenciálu**. Naplnění této vize nabídne obyvatelům České republiky kvalitní podmínky pro život, možnost seberealizace a vysokou životní úroveň. Česká republika se stane zemí, kde bude příjemně pracovat, žít i trávit volný čas.

Posílená ekonomická konkurenceschopnost, stabilizovaná sociální struktura a příznivé environmentální podmínky se projeví ve výrazném přiblížení se ekonomické úrovni průměru Evropské unie, měřené ukazatelem **HDP na obyvatele**. Ten by mohl v roce **2013** činit přibližně **90 procent průměru dnešní EU, resp. 100 procent průměrné úrovně ekonomické vyspělosti v té době rozšířené EU** (o Bulharsko, Rumunsko, možná Chorvatsko). Tento vývoj je podmíněn výrazně rychlejším růstem české ekonomiky v porovnání s průměrem EU přibližně o dva procentní body.

Aby se tato vize naplnila, musí se naplnit i předpoklady naznačeného posunu. Česká republika musí vytvořit **efektivní legislativní rámec**, na který se může občan spolehnout a který je v čase pokud možno stabilní a neměnný. Musí disponovat **efektivní a kvalitní veřejnou správou**, poskytující adekvátní veřejnou službu za odpovídající cenu v oblastech, jež jsou pro občana přímo i nepřímě prospěšné a užitečné. Česká republika musí ještě více spoléhat na **roli zdravého trhu** v celé šíři ekonomiky a odstranit všechny nadbytečné překážky a bariéry, které této roli brání. Současně musí být vytvořeno takové **daňové prostředí**, jehož sazby jsou v mezinárodním prostředí konkurenceschopné a jež vlastně představuje efektivně vybrané předplatné pro onu veřejnou službu ve prospěch občana jako klienta veřejné správy. Naplnění vize si nelze představit bez dalšího zásadního **posílení individuální zodpovědnosti** na úkor kolektivní nezodpovědnosti ve všech sférách života; tento požadavek nesmí být v rozporu s potřebou nutné minimální solidarity mezi různými společenskými skupinami. V horizontu roku 2013 musí Česká republika **optimalizovat užitek svého členství v Evropské unii**, jenž by se měl projevit nejen ve zvýšení absorpční kapacity pro fondy EU, ale především ve schopnosti obstát ve všech sférách vysoce konkurenčního Jednotného vnitřního trhu EU.

Ekonomický pokrok bude výsledkem kvalitního zapojení **lidského faktoru** do dlouhodobě produktivních a bohatství vytvářejících aktivit; lidé budou adekvátně vzdělaní a budou mít možnost a dostupnost nejširší volby tohoto vzdělání. **Věda a výzkum** naleznou přímé uplatnění v oborech dlouhodobě vytvářejících bohatství. **Sociální soudržnost, životní prostředí a kulturní odkaz a dědictví** představují hodnoty, na jejichž úkor nelze stavět strategii ekonomického rozvoje. Jsou součástí hospodářské prosperity a jejich případné vyhrocení vede k fatálním důsledkům, ohrožujícím hospodářský rozvoj sám. Schopnost obstát v evropském kontextu nás nesmí uzavírat toliko do evropských limitů. Česká společnost musí být schopna čelit i **výzvam globální konkurenceschopnosti** – musí být na ně připravena jak sama o sobě, tak i jako integrální, aktivní a platná součást Evropské unie.

○

PZahradnik@CSAS.CZ

Revidovaná Lisabonská strategie

z pohledu podnikatelů a zaměstnavatelů v České republice

Nové členské státy Evropské unie vstoupily do procesu zahájeného v Lisabonu v roce 2000 až krátce před jeho polocasem. Česká republika se zapojila do tohoto procesu ještě před vstupem do Unie a jejím prvním krokem k zajištění koordinovaného přístupu při monitorování a vyhodnocování naplňování lisabonských cílů bylo vytvoření struktury lisabonského procesu s vazbou na Českou republiku. Následovalo vytyčení priorit České republiky a podávání pravidelných zpráv o aktuálním stavu lisabonského procesu v České republice. Jednalo se však o ryze meziresortní struktury a mechanismy, v rámci kterých nebyli sociální partneři, v našem případě tedy podnikatelé a zaměstnavatelé, informováni ani konzultováni. Deklarované prioritní oblasti zaměřené primárně na podporu hospodářského růstu a konkurenceschopnosti však nebyly v rozporu s požadavky podnikatelské sféry.

VLADIMÍRA DRBALOVÁ

Zaměstnavatelé a podnikatelé v České republice vnímali Lisabonskou strategii především jako proces, který pomůže Evropě, a tedy i České republice, vybudovat ekonomiku založenou na znalostech a inovacích, ekonomiku, která by nás přivedla mezi nejvyspělejší regiony světa a zajistila prosperitu nám i budoucím generacím.

Svaz průmyslu a dopravy ČR, největší organizace zaměstnavatelů a podnikatelů v České republice, od roku 1993 též člen velké evropské rodiny zaměstnavatelských a podnikatelských svazů – UNICE, proto vždy aktivně podporoval iniciativy evropského byznysu, který již od roku 2003 pravidelně zpracovával svá vlastní hodnocení stavu a průběhu implementace Lisabonské strategie¹⁾ a upozorňoval na akutní nebezpečí plynoucí z prodlení při její implementaci. Bývalý prezident UNICE Jürgen Strube to v roce 2004 vyjádřil těmito slovy:

„Odpověď Evropské unie na výzvy globalizace, technologických změn a stárnutí obyvatel není dostatečně rázná. Evropa se ocitá v nebezpečí, že v očích světa ztratí svou atraktivitu být místem pro podnikání.“

Od samého počátku vnímá Svaz průmyslu a dopravy ČR svůj příspěvek k celému procesu jako aktivní a permanentní snahu o vytvoření účinné hospodářské politiky státu a vybudování příznivého prostředí pro rozvoj průmyslu, služeb a podnikání především na národní úrovni. V minulosti již dvakrát zpracoval a nabídl svoje pohledy a náměty na řešení rozhodujících problémů hospodářství. Přestože se tyto materiály obecně setkaly s kladnou odezvou, jejich

skutečné využití – především ze strany státní správy – však bylo velmi malé. V září roku 2004 vydal Svaz průmyslu a dopravy ČR svou další zprávu – *Zprávu o vývoji hospodářství v České republice* – a na základě jejích závěrů rozpracoval vlastní *Strategii na léta 2005–2007 a Programové prohlášení na rok 2005*, ve kterých jasně definuje problémy zatěžující výkonnost podnikové sféry a předkládá v nich návrhy na řešení. Strategie Svazu průmyslu a dopravy ČR klade důraz především na zvýšení dynamiky ekonomického růstu a v tomto smyslu požaduje od vlády České republiky: zpracování strategického programu definujícího priority v oblasti hospodářské politiky založené na podpoře výzkumu, vývoje, inovací, na rozvoji vzdělávání a na podpoře investic do modernizace a rekonstrukce výroby; dále pak provázanost hospodářské politiky České republiky s Lisabonskou strategií; fungující trh práce; stabilní a srozumitelnou legislativu; fungující dopravní infrastrukturu; účinnou podporu exportu a ochranu životního prostředí neomezující růst podnikatelských aktivit.

Revidovaný program Lisabonské strategie

Přibližně ve stejném období, v září roku 2004, zveřejnila expertní skupina Wima Koka svůj rozbor dosaženého stavu Lisabonské strategie – *Čelit výzvám*, včetně výčtu priorit a postupů, jak nepříznivý stav zvrátit. Wim Kok ve své zprávě vytkl Evropské unii a členským státům především nedostatek spolupráce, potřebného tlaku a rozhodné politické akce pro realizování nezbytných reforem. V návaznosti na tuto

analýzu jarní summit Evropské rady v březnu tohoto roku přijal revidovanou Lisabonskou strategii.

Evropská podnikatelská komunita reagovala velmi pozitivně na přesměrování strategie na růst a tvorbu pracovních míst. Slibně se v tomto směru jevil i doprovodný balíček materiálů včetně *Strategických cílů Unie na léta 2005–2009* a podnikatelům nakloněného *Pracovního programu Evropské komise na rok 2005*. „Dostat Evropu zpět na cestu k dlouhodobé prosperitě“ se stalo prvořadým úkolem mandátu nové Komise. Přitom jako základní stavební kameny byly vybrány silná ekonomická výkonnost a dynamický růst. Do centra pozornosti programu Evropské komise na rok 2005 se dostala prosperita: zdravý makroekonomický rámec, reforma Paktu růstu a stability, rozvoj infrastruktury, nová generace výzkumných programů, celoživotní vzdělávání, inovace a podnikání a rozvoj evropského podnikatelského prostředí.

Svaz průmyslu a dopravy ČR přivítal revidovaný program s názvem *Společně pro růst a pracovní příležitosti: Nový start pro Lisabonskou strategii* a důraz kladl především na tři klíčové momenty: **na rehabilitaci ekonomického pilíře jako reakci na přecenění cílů v oblasti sociální a environmentální politiky, na zpracování národních programů reforem jako závazků vlády a na zapojení sociálních partnerů na všech úrovních.**

Svaz průmyslu a dopravy ČR proto projevil mimořádný zájem zapojit se do procesu revitalizace lisabonských cílů především na národní úrovni jako výchozí platformě v rámci jednotné strategie evropského byznysu. Svaz průmyslu a dopravy ČR podpořil v tomto smyslu i přípravu *Strategie hospodářského růstu ČR*, kterou se svým týmem představil místopředseda vlády Martin Jahn, neboť očekává, že tato strategie bude představovat solidní bázi pro zpracování *Národního programu reform v České republice*. Pět magických pilířů ekonomiky Martina Jahna – *institucionální prostředí, zdroje financování, infrastruktura, rozvoj lidských zdrojů a vývoj, výzkum, inovace* – totiž naprosto koresponduje s vytyčenými prioritami nové strategie Svazu průmyslu a dopravy ČR. Podnikatelé a zaměstnavatelé v České republice k tomu navíc naléhavě volají po reálné environmentální politice, urychlené liberalizaci pracovního zákonodárství, zjednodušení daňového systému, deregulaci a po přehlednějším legislativním rámci.

V celosvětovém kontextu pak celá evropská podnikatelská a zaměstnavatelská komunita požaduje navíc liberalizaci světového obchodu a investic, normalizaci transat-

lantických vazeb a revizi politiky EU v oblasti klimatických změn.

UNICE, jako hlas evropského podnikání, vyzval již počátkem roku 2005 všechny své členské svazy k zahájení vlastních iniciativ na národních úrovních směřujících k podpoře národních programů s důrazem především na podporu a posílení ekonomického růstu a konkurenceschopnosti. Svaz průmyslu a dopravy ČR se k výzvě neprodleně připojil a připravil si svou „cestovní mapu“ na zahájení nezbytných iniciativ a akcí na národní úrovni.

Integrované směry Evropské komise pro růst a pracovní příležitosti

O žádoucím průniku a propojení priorit se dá hovořit i v souvislosti s nedávno zveřejněnými *Integrovanými směry Evropské komise pro růst a pracovní příležitosti (2005–2008)*, které fakticky odrážejí nový začátek Lisabonské strategie a soustřeďují se na příspěvek hospodářské politiky a politiky zaměstnanosti k většímu růstu a vytváření pracovních příležitostí. Cílem Integrovaných směrů by měla být podpora soudržnosti reformních opatření zahrnutých v národních programech reforem. Čtyřicet hlavních zásad v sobě bez zbytku zahrnuje všechny základní priority jak vládní Strategie hospodářského růstu, tak strategie Svazu průmyslu a dopravy ČR, a je tudíž vyváženým mixem doporučení jak v oblasti makro- a mikroekonomiky, tak i v oblasti zaměstnanosti. Zaměstnavatelé a podnikatelé na evropské i národní úrovni kladou důraz především na mikroekonomické reformy směřující ke zvýšení růstového potenciálu: znalosti a inovace jako hnací sílu udržitelného růstu (7), posilování synergie mezi ochranou životního prostředí a růstem (11), vytváření konkurenčnějšího podnikatelského prostředí (14), vytváření prostředí podporujícího malé a střední podnikání (15). Pokud jde o zásady politiky zaměstnanosti, důraz je kladen především na: zlepšení přizpůsobování se potřebám trhu práce (20), zajištění vývoje nákladů práce a mechanismů odměňování příznivých pro zaměstnanost (22),

zvýšení investic do lidského kapitálu (23) a přizpůsobení systémů vzdělávání a odborné přípravy novým kvalifikačním požadavkům (24).

Ještě před jarním summitem Evropské rady v březnu 2005 byly na evropské úrovni patry snahy části Evropské komise i Evropského parlamentu o odklon od nového přesměrování strategie a důrazu na ekonomický pilíř deklarovaný předsedou Josém M. Barrosem v programu Evropské komise. Již v prvních dnech lucemburského předsednictví, na konferenci k Lisabonské strategii v Lucemburku koncem ledna 2005 za účasti hlavního aktéra revize strategie Wima Koka a lucemburského premiéra Jean-Clauda Junckera, se oživila diskuse o zachování rovnosti a rovnováhy všech tří pilířů strategie. Závěry jarního summitu pak zcela jasně vrátily revidovaný lisabonský program zpět do kontextu evropského sociálního modelu.

Projev premiéra Tonyho Blaira v Evropském parlamentu při nástupu britského předsednictví v Radě Evropské unie však nikoho nenechal na pochybách, že je připraven přivést Evropskou unii zpět k rozumu a na cestu reforem a deregulací vedoucích k tolik potřebnému ekonomickému růstu. Blair nezpochybil evropský sociální model, hodlá se však zasadit o jeho modernizaci.

Od britského předsednictví si podnikatelská a zaměstnavatelská komunita doma i v Evropě hodně slibuje a očekává především jasnou a rychlou dohodu o finančních perspektivách na léta 2007–2013, významný posun v jednáních o návrhu směrnice o službách na vnitřním trhu, uvolnění dynamiky finančních trhů, přijatelný konsensus ohledně systému REACH a racionální postup při projednávání směrnice o pracovní době.

Letos v červnu došlo k prvním konzultacím mezi Evropskou komisí a Českou republikou o přípravě a obsahu *národního programu reform*. Národní reformní programy mají být skutečným řídicím momentem reformních procesů na národních úrovních. Jak se s tím srovná nově nastolená hospodářská vize premiéra Jiřího Paroubka o vysokých tempech HDP, založená právě na rezistenci vůči reformám, ještě větším utužení pracovní legislativy a zakonzervování vysokých mzdových nákladů, zůstává dosud nezodpovězenou otázkou. Podnikatelům a zaměstnavatelům v České republice tedy nezbyvá než doufat, že Česká republika neuvízne ve stojatých vodách, či dokonce nepopluje proti lisabonskému proudu.

vdrbalova@spr.cz

¹⁾ UNICE: Lisbon Strategy Statut 2003: „Time is running out, action needed now“ UNICE: Lisbon Strategy Statut 2004: „Release companies' potential“

Lisabonská strategie: úspěch, či blamáž eurokratů?

Lisabonská strategie, která byla přijata Evropskou radou na summitu v Lisabonu na jaře roku 2000, si bohužel stanovila naprosto nereálné cíle. Ve světle tehdy známých statistických dat se zejména „ideový“ cíl jeví jako naprostá utopie, kdy EU měla v tempech růstu hospodářství předstihnout USA, a měla se tak stát nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomikou na světě, schopnou „udržitelného hospodářského růstu“, a to vše do roku 2010. Podle některých odhadů má EU – pokud v té době bude ještě existovat, šanci dohnat USA až kolem roku 2060.

MIROSLAV ŠEVČÍK
MICHAELA ŠEVČÍKOVÁ

Jiný odhad je založen na tom, že k dosažení hospodářské úrovně USA nedojde nikdy. Tvůrci Lisabonské strategie vycházeli z faktu, že v druhé polovině devadesátých let některé země Evropské unie dosahovaly ročních přírůstků reálného HDP, které se blížily až ke třem procentům. Tento relativně optimistický trend se nepodařilo udržet v další dekádě. O nemožnosti naplnění tohoto „ideového“ cíle svědčí porovnání tempa růstu reálného HDP v poslední dekádě minulého století a v prvních letech probíhající dekady mezi zeměmi EU (15) a USA. Již na první pohled je zřejmé, že úředníci připravující podklady pro Lisabonskou strategii velmi chybně odhadli růstový potenciál zemí EU na jedné straně a USA na straně druhé. Místo aby se hospodářská úroveň zemí Evropské unie přibližovala k USA, dochází v posledních letech k dalšímu rozevírání „nůžek“ výkonnosti těchto ekonomik.

Zajímavě vyznívá i dlouhodobé srovnání dynamiky průměrného ročního tempa růstu HDP mezi Evropskou unií a USA v jednotlivých dekádách. Je zřejmé, že zvláště v posledních desetiletích, kdy v EU docházelo k vysoké socializaci a bobtnání státu blahobytu, se zvyšuje zaostávání EU za USA. Také vydávání dalších regulačních opatření nevede ke zmenšení této mezery.

Polovina stanoveného období od lisabonského summitu již uplynula a po zhodnocení reality a očekávaných úspěchů či spíše neúspěchů musela Evropská rada letos na jaře na základě Kokovy zprávy konstatovat, že pokrok, kterého mělo být dosaženo, je velmi malý, či lépe řečeno téměř zanedbatelný.

Pozitivním na zprávě Komise, která pracovala pod Kokovým vedením, je pouze to, že při hodnocení stavu již nemlží a svým

způsobem jasně a výstižně dokáže definovat některé nedostatky. Otázkou zůstává, jestli definování těchto nedostatků je účinným nástrojem k tomu, aby se v naplňování cílů vytyčených na počátku této dekadý a doplňovaných stále novými akčními plány a akčními programy s „vysokou prioritou“ dále pokračovalo. Lisabonskou strategii lze rozdělit do tří pilířů, a to na: ekonomický, sociální a ekologický. Jedním ze zásadních nedostatků při jejím naplňování je protichůdnost některých přijímaných opatření v rámci těchto pilířů a nedostatečně vyjasněný vztah mezi „evropskou“ a „národní“ úrovní při plnění stanovených cílů.

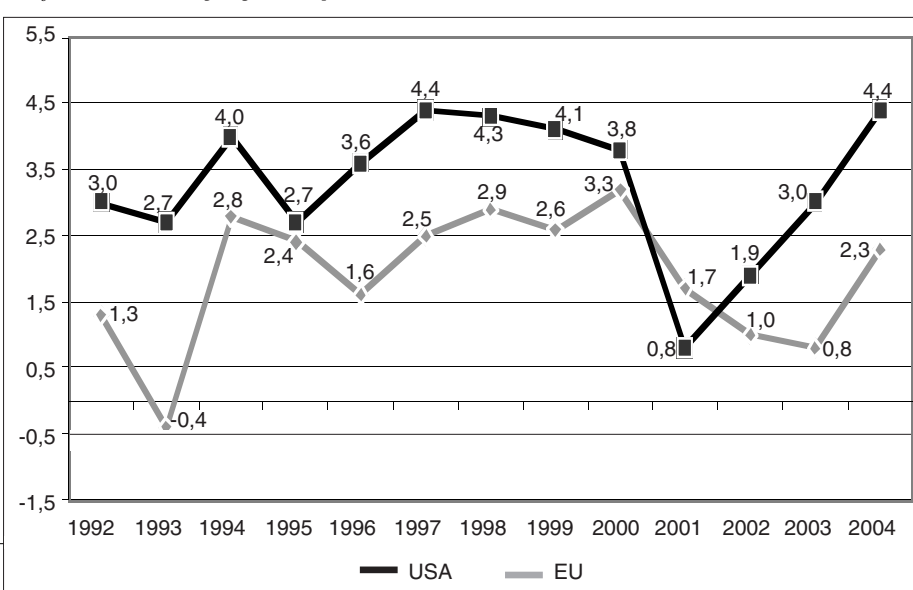
Již od počátku měla Lisabonská strategie malé vyhlídky na to být úspěšná. Jedná se

totiž o rámcový dokument, v němž většina záležitostí, kterých se týká, je v kompetenci členských států. Dosažení stanovených cílů vyžaduje hlubokou spolupráci mezi jednotlivými vládami v členských zemích EU. Některé postupy a nástroje používané pro postupné naplňování a dosahování cílů jsou pro většinu místních vlád značně nepopulární, a tudíž u nich existuje velká neochota k jejich používání. Například nezbytnost provedení reformy agrárního sektoru je téměř všem jasná, ale prakticky nebylo dosaženo téměř žádného pokroku.

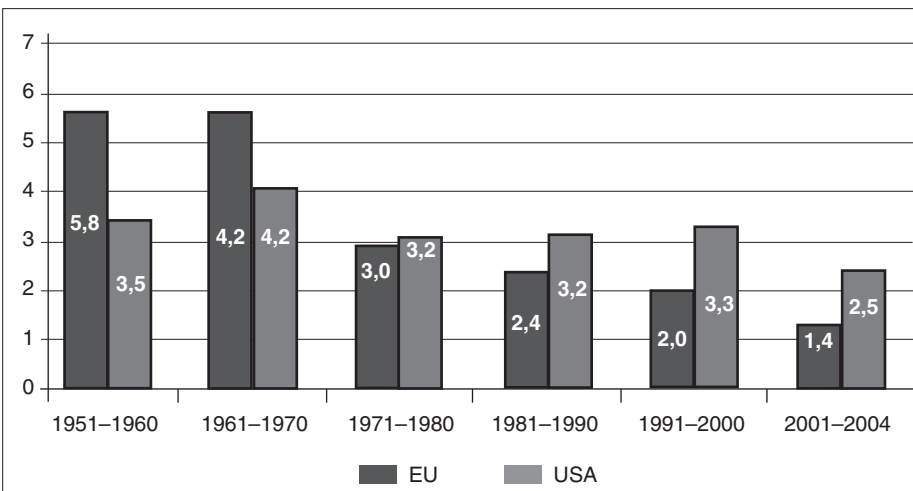
Vážným problémem je také nízká informovanost občanů o této vizi Evropské unie. Domácí vlády nejsou „tlačeny“ ze strany vlastních občanů k provádění změn. Dalším problémem Lisabonské strategie je v podstatě absence efektivních nástrojů k jejímu naplňování. O jak závažný nedostatek se jedná, lze demonstrovat na příkladu jiného ambiciózního projektu – Paktu stability a růstu společně s nenaplňováním Lisabonské strategie může vést mnohé občany k závěru, že se na mnoha místech v Evropě sice hodně hovoří o konkurenceschopnosti, ale přitom není zájem v řadě důležitých ob-

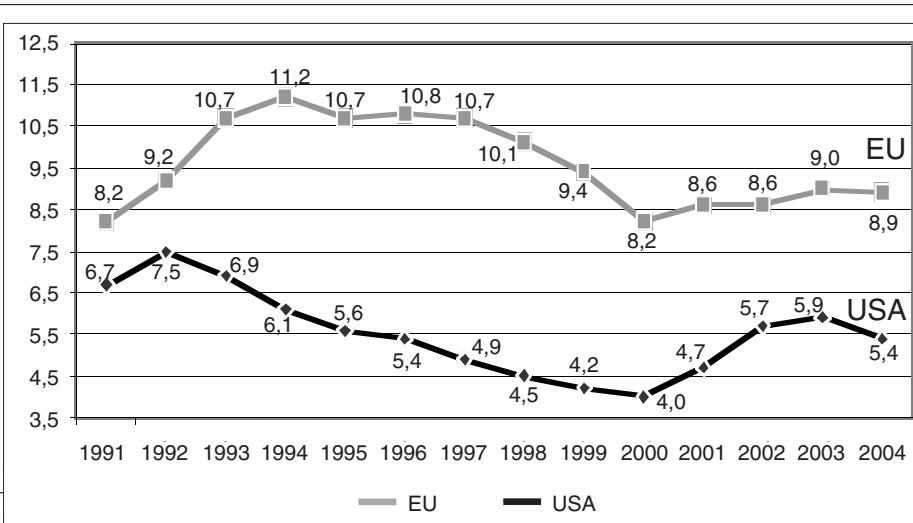
Graf 1 Srovnání vývoje tempa růstu HDP v USA a EU

Graf 2 Srovnání hospodářského růstu v zemích EU a v USA (průměrné roční tempo růstu reálného HDP)

Graf 3 Míra nezaměstnanosti v USA a EU v letech 1991–2004

lastí provést či dokončit nezbytnou liberalizaci a umožnit tak plnou konkurenci mezi jednotlivými členskými státy. Jedním z důvodů může být i obava některých států z těchto změn a reformních kroků. Některé země se mohou také obávat konkurence, která za jistých okolností přichází z nových členských států. S tím také přímo souvisí to, že Lisabonská strategie opomíjí některé zjevné problémy vzniklé v důsledku rozšíření EU o 10 nových členských zemí. Jedná se především o částečnou diskriminaci občanů z těchto států na pracovních trzích v některých „starých“ zemích EU.

„Revidovaná“ verze Lisabonské strategie přináší zmenšení počtu cílů. Objevuje se i snaha o jejich utřídění. „Nová“ Lisabonská strategie tak chce upřednostňovat ekonomický růst a zvyšování konkurenceschopnosti. To by samo o sobě mohlo být pozitivní, ale bohužel to neřeší vnitřní rozporuplnost celého projektu, protože EU se potácí v problémech v důsledku nadměrných regulací všech hospodářských aktivit. Důsledkem toho je velmi nízký růst HDP, v některých státech se blíží dokonce nulovému růstu, velmi vysoká a svou strukturou nebezpečná nezaměstnanost. O tom, že i v této „ekonomické disciplíně“ EU prohrává dlouhodobě s USA, svědčí graf 3.

Novinkou revidované verze Lisabonské strategie je také to, že již „asi pro jistotu“ neobsahuje žádný odkaz na úspěšné světové ekonomiky ani žádný referenční rok.

Evropská unie se přesto zdá být v některých oblastech nepoučitelná. Je totiž zřejmé, že problémy, které existují v zemích EU – relativně vysoká míra zdanění, projevující se v relativně vysoké dani z přidané hodnoty, jejíž minimální výše je stanovena v současné době na 15 procent a v relativně vysokých spotřebních daních a daních ze zisků korporací. Žádná strategie EU tuto problematiku vlastně neřeší. Jednotný trh je sice otevřen kapitálu a zboží, nikoliv však službám a pracovní síle, i když trh Evropské unie je skoro ze 70 procent založen na službách. Na co v této oblasti EU čeká, je záhadou. Pro zvýšení konkurenceschopnosti EU je naprosto nezbytné otevření trhů i v těchto oblastech.

Lisabonská strategie sice hovoří o zlepšování podnikatelského prostředí, ale zároveň předpokládá nové harmonizace a regulace. Nebylo by tedy jednodušší a efektivnější odstranit problémy, které se týkají ekonomického růstu, např. odstraněním zbývajících bariér vnitřního trhu, a podpořit ekonomický rozvoj nízkou či alespoň nižší daňovou zátěží?

To, co totiž EU a hlavně její občané potřebují, je méně regulace a hospodářských omezení a více svobody v oblasti volného pohybu pracovních sil, služeb, kapitálu a investic. Občanům Evropské unie by pomohl návrat k původním cílům EU a odstranění snah o regulaci všeho možného, kterou odstartoval svým nástupem do čela Evropské komise v roce 1985 Jacques Delors.

Česká zahraniční politika

1. část

1993–2005

VLADIMÍR HANDL
OTTO PICK

od „návratu do Evropy“ k evropeizaci

Redakce Mezinárodní politiky přináší první část studie o dosavadní bilanci české zahraniční politiky, kterou Ústav mezinárodních vztahů původně vydal jako policy paper, a to s cílem zpřístupnit text širší a zainteresované veřejnosti. Text prošel redakční úpravou a je mírně zkrácený. Druhá část vyjde v příštím čísle.

Směřování České republiky v 90. letech bylo ne zcela přesně charakterizováno jako „návrat do Evropy“. V oblasti zahraniční politiky šlo především o realizaci strategické agendy, která měla zemi zajistit odpovídající místo v mezinárodních vztazích po konci studené války. Vstup do Evropské unie naplnění této agendy završil, a je tedy na místě zamyslet se nad celkovými výsledky české zahraniční politiky v období transformace. Je to rovněž příležitost pro diskusi o zaměření politiky České republiky jako členské země Evropské unie.

Tento text rozvíjí závěry analytických esejů, jež vydal kolektiv autorů v Ústavu mezinárodních vztahů pod titulem „Česká zahraniční politika 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy“.¹⁾ Publikace se snažila především o hodnotící pohled na minulé období, méně se již zabývala pohledem do budoucna. O ten se pokouší následující text. Zabývá se přitom zahraniční politikou jako celkem, v němž hlavní profesionální a koordinační, nikoli však výhradní politickou roli hraje ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV), a na němž se podílí další subjekty českého státu, a to nejen přední ústavní činitelé (prezident, premiér), vláda, ministerstva, legislativa, ale i samospráva či nevládní organizace a další subjekty.

Hlavní cíle strategické agendy české zahraniční politiky v transformačním období představoval vstup do NATO a EU a rovněž rozvoj dobrých vztahů se sousedními státy a dalšími blízkými partnery. V těchto a některých dalších oblastech byla česká zahraniční politika jednoznačně úspěšná. Zejména

integrace do EU a s ní spojená evropeizace přinesly hluboké systémové změny. Pod evropeizací chápeme jednak přejímání politických, normativních a institucionálních modelů Evropské unie. S členstvím v Evropské unii se ovšem více otevírá i druhý, aktivní rozměr evropeizace: možnost uplatňovat vliv a preference české politiky v rámci EU a jejím prostřednictvím také v mezinárodních vztazích obecně.

Vydělují se tři modely chování, typické (nejen) pro českou zahraniční politiku:

- Nejvýraznějších úspěchů dosáhla ve strategických oblastech, kde postupovala především *aktivně a ofenzivně*, opírajíc se přitom o podporu hlavních partnerů a mezinárodních institucí. Nejlépe to dokládají výsledky úsilí o integraci do NATO a EU, rozvoj sousedských vztahů a vazby s dalšími prioritními partnery, příspěvek k práci Komise pro lidská práva OSN.

- Rovněž tam, kde převažoval *reaktivní přístup* odpovídající možnostem, zájmům a závazkům země, projevovala se Česká republika jako akceschopný aktér. Nepřehlédnutelným způsobem se tak podílela na práci mezinárodních organizací, na akcích pro obnovu a stabilizaci míru na Balkáně, v Afghánistánu, snažila se přispět k řešení blízkovýchodního konfliktu.

- Existovaly ovšem oblasti, kde česká politika sklouzávala do *neopodstatněné pasivity*, zejména když nedostatečně využívala své možnosti nebo když její angažovanost neodpovídala potřebám situace. Příliš dlouho tak chyběla aktivní politika vůči východní Evropě, vůči některým arabským zemím a rozvojovému světu vůbec; Česká

republika neměla propracovanou politickou linii ohledně otázek globalizace a globálních problémů lidstva vůbec.

Evropeizace zahraniční politiky má vnější působení členských států umocnit, ne jej omezit či nahradit. Evropská unie tak představuje hlavní referenční a institucionální rámec české politiky, nikoli její geografické a tematické vymezení. Zda se české politice v aktivním rozměru evropeizace podaří uspět, záleží proto mj. na tom, jestli bude schopna jasně definovat svou novou zahraničněpolitickou agendu, zajistit pro ni společenskou podporu a efektivně koordinovat postup vládních, ale i nevládních subjektů při její realizaci.

Úspěchy české politiky

Česká republika naplnila svou strategickou agendu zaměřenou na integraci a rozvoj dobrých vztahů se sousedy a dalšími hlavními partnery.

Vytyčení jednoznačných priorit, které měly oporu v konsensu politických sil hlavního proudu a v postoji většiny veřejnosti, tvořilo hlavní osu zahraničněpolitické angažovanosti, jíž se držely všechny české vlády. Změny a posuny v přístupech jednotlivých vlád nebyly nevýznamné, základní strategické priority ale nepochybnily: česká politika se přes vnitropolitické turbulence vyhnula nejistotě ohledně směřování země a představovala spolehlivého a vypočitatelného partnera. Uplatňovala přitom převážně *aktivní přístup* jak na multilaterálních fórech, tak v bilaterálních vztazích.

V první řadě česká politika dosáhla značné normativní a institucionální kompatibility s EU a NATO a stala se členem obou organizací.

S přijetím do NATO a EU došlo k zásadní kvalitativní změně v postavení země: poprvé se stala plnoprávným členem integrovaných institucí vyspělých demokratických států, které členským zemím poskytují efektivní bezpečnostní garance (NATO) a vytvářejí jednotný hospodářský a do značné míry i politický prostor (EU). *Zcela se tak změnilý základní podmínky, z nichž česká politika v moderní historii vycházela:*

- v meziválečném období se nepodařilo vytvořit spolehlivé multilaterální instituce bezpečnosti a spolupráce a období končilo krizí vztahů se všemi sousedy;

- po druhé světové válce sice vznikl systém OSN. Československo se ale stalo závislou součástí přísně vertikálně strukturovaného mocenského bloku s centrem v Moskvě, který horizontální spolupráci mezi satelitními státy nepodporoval a kontakty směrem na západ omezoval;

- po konci rozdělení Evropy a se vstupem do NATO a EU se naplnil tradiční zájem o funkční nadnárodní rámec, který vytváří podmínky pro rozvoj, mírové řešení zájmových rozdílu a sporů, poskytuje vzájemné bezpečnostní garance. *Posílilo se tak postavení země; vzrostly ovšem zároveň*

i nároky na její politiku (zejména monitorovací, analytické a rozhodovací kapacity) a angažovanost.

Vznikla široká základna dobrých vztahů se sousedy a dalšími hlavními partnery. Dlouhodobý zájem o plnohodnotné bilaterální i regionální vazby v zásadě neutralizoval zátěž minulosti v česko-německých a česko-rakouských vztazích; umožnil dořešení sporných otázek dělení Československa ve vztazích s Bratislavou; akcentoval evropský rámec pro postup v otázce jaderné elektrárny Temelín v česko-rakouské relaci. Ve střední Evropě se tak i díky aktivní české politice projevil *historicky bezpříkladný jev: slučitelnost strategických zájmů zemí regionu, jejichž společným jmenovatelem jsou funkční evropská integrace a euroatlantické vazby.* Nic na tom nemění skutečnost, že se původní idea hlubší visegrádské spolupráce před vstupem do EU a po něm naplnila jen částečně. V širším horizontu se podařilo alespoň zčásti navázat na dobré historické tradice ve vzájemných vztazích s hlavními spojenci a významnými partnery, zejména s USA.

Země je tak spolehlivě ukotvena v mezinárodních institucích a ustálených režimech spolupráce na regionální, evropské, euroatlantické i globální úrovni. Bez zásadních problémů se podílí na procesech institucionalizace a posilování mezinárodněprávních norem, ovlivňujících vývoj mezinárodních vztahů. Kromě NATO a EU je důležitá aktivita země v dalších mezinárodních organizacích:

- Významný prvek kontinuity nového státního útvaru s československou zahraničněpolitickou tradicí představuje aktivní působení v OSN a jejích agenturách, dále v OBSE a Radě Evropy.

- Přijetí do mezinárodních hospodářských organizací – MMF, Světové banky, OECD, Evropské banky pro obnovu a roz-

voj – umožňuje, aby se země účastnila naplňování rozvojových cílů a snah o vytváření dobré správy na globální úrovni.

Česká republika se podílela na multilaterálních akcích pro zajištění a udržení míru; je tedy aktivním „exportérem“ bezpečnosti a stability. Projevovala v této oblasti značnou aktivitu jak na půdě OSN a OBSE, tak později zejména v rámci spolupráce se zeměmi NATO a EU. Aktivitu českých jednotek a specialistů a rovněž nevládních organizací zejména na Balkáně a v Afghánistánu šly nad rámec, který by odpovídal velikosti země. Česká republika se vydělovala ze skupiny tranzitivních zemí svou angažovaností při řešení krize na Blízkém východě. Mimořádným oceněním této aktivity bylo členství ve dvou multilaterálních výborech v rámci madridského mírového procesu, čímž bezprostředně přispívala k politické a ekonomické stabilizaci největšího ohniska napětí.

Země se opět stala poskytovatelem rozvoje a humanitární pomoci. Vstup do OECD zahájil proces přechodu České republiky od příjemce k poskytovateli zahraniční pomoci, tento proces byl dovršen vstupem do EU. Česká republika se jednoznačně hlásí k přiměřené odpovědnosti za řešení globálních problémů, přičemž v rámci pomoci může uplatňovat mj. svoji jedinečnou transformační zkušenost.

Sférou soustavné angažovanosti české politiky se stalo dodržování lidských práv ve světě, přičemž se do centra pozornosti z historických a politických důvodů dostala zejména situace na Kubě (ale také v Bělorusku). Právě v této oblasti tak ČR vstoupila do EU s výrazně definovanou politickou agendou.

České politice se dařilo rozvíjet či alespoň udržovat normální vztahy vůči řadě dalších zemí a regionů a uvést je do obecného souladu s hlavními strategickými prioritami.

Při hledání konstruktivní role měly přitom pro českou politiku zásadní význam především postoje EU a USA, ať už šlo o otázky mírového uspořádání a rekonstrukce na Balkáně, řešení palestinsko-izraelských vztahů, o vývoj vazeb vůči Rusku a dalším zemím Společenství nezávislých států.

Probíhající decentralizace zahraniční politiky otvírala pole pro iniciativu novým státním a nestátním aktérům a prohlubovala internacionalizaci české společnosti, rozšiřoval se rejstřík jejího působení v mezinárodních vztazích. Naplňování strategických priorit tak vedlo drohnutě k nárůstu aktivity na všech úrovních.

- *Jednotlivé resorty* se učily provádět vlastní mezinárodní agendu (viz ministerstvo obrany při rozvoji vojenské spolupráce, zejména vytvoření první mnohonárodní jednotky – česko-slovenského praporu; aktivity ministerstva vnitra a české policie při boji proti mezinárodní kriminalitě a ilegální migraci atd.).

- Na centru v podstatě nezávisle se rozvíjela *regionální a přeshraniční spolupráce*, krajské samosprávy i obce navazovaly přímé kontakty s partnery v zahraničí a vstupovaly do evropské politiky prostřednictvím regionální dimenze EU.

- Na mezinárodní scéně vstoupily *nevládní organizace, ale i podnikatelské subjekty.* Svou angažovaností v oblasti rozvoje a humanitární pomoci nepřímo, často ale velmi účinně vytvářely prostor i pro aktivní politiku státu v jednotlivých oblastech (viz např. Balkán, Afghánistán atd.).

Nedokončená agenda české politiky

Jestliže se české politice podařilo dosáhnout hlavních strategických cílů transform-

mačního období, je výslednost v některých méně profilových oblastech nejednoznačná a vyvolává řadu otázek.

Omezenost společenského konsensu

Shoda hlavního proudu politických sil byla omezena na priority strategické agendy a neposkytovala širší manévrovací prostor, pokud jde o témata přesahující tento základní rámec.

- Především ve vztahu k Evropské unii byla politická shoda mezi hlavními politickými aktéry omezena na samotnou otázku vstupu do EU a na dosažení konkrétních, zejména hospodářských zájmů. Česká politika byla ale ideologicky rozdělena ve vztahu k budoucí formě EU, vstupu do eurozóny, vývoji zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky Unie.

- Česká politika byla často nejednotná při přijímání významných vojensko-politických rozhodnutí, jako např. v otázce modernizace českého letectva, ale zejména při rozhodování o použití síly v mezinárodních vztazích, vázaném na pozice Rady bezpečnosti OSN, alianční mechanismy a spojeneckou loajalitu (viz postoj k leteckým úderům NATO proti Jugoslávii v roce 1999, k válce v Iráku v roce 2003). Hranice mezi přístupy jednotlivých českých politických aktérů nebyly zcela jasně definovány ani předem dány. Veřejná debata o daných otázkách je nezbytnou součástí politiky; musí ale být informovaná a transparentní.

- Rozdíl se projevovaly v nejobecnější rovině v míře blízkosti vůči USA nebo EU, v pohledech na budoucnost transatlantických vztahů. Zejména v přístupu k otázce, jakou roli při zajištění evropské bezpečnosti mají hrát NATO a EU, jaký charakter má mít Evropská bezpečnostní a obranná politika, byla politická scéna rozdělena; konsensus chyběl i v jednotlivých resortech (zejména zahraničí a obrany), když se odlišné preference projevovaly i na úrovni jejich sekci a odborů.

- Nejasnost priorit se projevovala i v působení české politiky ve střední Evropě. Míra angažovanosti při hledání vyššího společného jmenovatele a vytváření nové blízkosti ve vzájemných vztazích kolísala a byla příliš závislá na přístupu jednotlivých politiků. Otázka charakteru spolupráce na bilaterální i regionální úrovni tak zůstávala po dosažení členství v EU a NATO otevřená.

Ztráty a náklady spojené s transformací a vyzríváním české zahraniční politiky

Některé tyto ztráty byly zjevně nevyhnutelné, jiné souvisely s ideologickými preferencemi, další se subjektivní chybou či slabým managementem. Rozsáhlé kádrové změny, opakované reorganizace, koncepční zvraty, omezení finančních prostředků, vynucené snižování počtu pracovníků bez ohledu na objektivní nárůst požadavků – to vše výkonnost české zahraniční politiky nutně ovlivňovalo. Navíc byla kapacita české politiky (jak do výkonnosti, tak šíře politického konsensu) zjevně téměř vyčerpána

naplňováním strategických priorit. Vzhledem ke kritickému omezení finančních a lidských zdrojů vznikaly pochyby, zda vláda, další činitelé, politické strany a veřejnost vůbec považují zahraniční politiku za jednu z klíčových sfér fungování a rozvoje země.

Koncepční nejasnost na obecné úrovni

Dané faktory se negativně projevovaly ve zpoždění a nedostatecích při přípravě některých strategických a koncepčních dokumentů, legislativních norem i výstavbě odpovídajících institucionálních základů české zahraniční politiky. Poté, co doktrinární dokumenty vznikly, přesunul se problém do oblastí jejich naplňování a do rozpracování dílčích koncepčních dokumentů.

- V nejobecnější rovině se projevovala nedostatečná ujasněnost vzájemného poměru mezi obecnými normativními základy zahraniční politiky, strategickými prioritami, konkrétní politikou státu a chováním jeho subjektů – zejména, když se naplňování normativních postulátů dostávalo do sporu s hospodářskými zájmy, vztahy s významnými spojenci či organizacemi, kdy česká politika musela volit mezi přístupy, z nichž žádný nebyl ani ideální, ani nesporný (jž uvedené použití vojenské síly, přístup k otázce Tibetu a dodržování lidských práv v Číně, v otázkách exportu zbraní do některých citlivých oblastí atd.).

- Zpoždění se projevilo při definici koncepčních a doktrinárních dokumentů i v tak prioritní oblasti, jako je bezpečnostní politika, když byly základní strategické dokumenty přijaty až v souvislosti se vstupem do NATO (*Bezpečnostní strategie ČR, Vojenská strategie ČR*).

- Až koncem 90. let vznikl první ucelený, i když nedostatečně sladěný systém podpory českého exportu a přímých zahraničních investic v České republice, atd. Jeho funkčnost byla navíc zatížena institucionální rivalitou a výsledný efekt tak nadále závisel na lidském faktoru.

- První koncepce rozvojové pomoci byla přijata až v roce 1995, v souvislosti se vstupem do OECD, druhá pak až po sedmi letech. Přístup k problematice často nebyl komplexní ani koordinovaný (de facto existovalo několik „rozvojových politik“). Roztříštěná a plochá byla pojetí globalizace; příliš se soustředovalo na tradiční a úzce národně zaměřenou bezpečnostní a hospodářskou agendu, chyběla jasná definice, hlubší analýza, a tudíž i jasný strategický záměr. Nedostatečné bylo vědomí provázanosti různých zahraničních aktivit ČR a nebyla zajištěna dostatečná koordinace a konzistentnost politiky.

Koncepční nejasnost v jednotlivých teritoriálních oblastech

V zásadě platilo, že tam, kde česká politika neměla jasné priority, nebo kde se na nich nebyla schopna shodnout a dodat jim tak vnitropolitickou legitimitu a podporu, nevyužívala plně existující potenciál. Přitom mohla v některých oblastech aktivněji

navazovat na tradiční (samozřejmě deideologizované) vazby z předlistopadového i vorepublikového období.

- Česká republika se málo zasazovala o pěstování a udržování vlastní politické a společenské „zájmové sítě“ na Balkáně, tedy komunity zejména těch občanů daných zemí, kteří žili v ČR a udržují s ní dlouhodobé vztahy; k tomu měla česká politika příhodné podmínky, i když situace v regionu byla obtížná a perspektivy někdy nejasné;

- chyběla jasná koncepce východní politiky. Tím, že přistoupila na dvojitý prodej ruského dluhu, přitom Praha posílila debatu o působení vlivových struktur Ruska v ČR;

- trvala nejasnost priorit vůči středomořskému regionu, Barcelonskému procesu a některým arabským zemím;

- bezkonceptnost vedla např. ve vztahu k Číně k „submisivní“ pozici ČR, neopětované otevřenosti vůči čínským exportům, nejednotnému přístupu k otázce Tibetu a dodržování lidských práv.

Obecné problémy koordinace

- Představitelé České republiky často hovořili rozdílnými hlasy; tam, kde nešlo o promyšlenou dělbu rolí a práce, byla česká politika málo čitelná (viz diametrálně odlišné přístupy prezidenta Havla – částečně i ministra Zieniece – a premiéra Klause k Evropské unii, prohlubující se v jiné konstelaci v dichotomii přístupů prezidenta Klause a vlády k ústavní smlouvě EU; rozdílné se stavěli prezident Havel a představitelé vlády i opozice k použití ozbrojené síly na Balkáně a Iráku; nejednotnost reflektovaly výroky premiéra Zemana a ministra zahraničí Kavana k palestinské otázce v roce 2002 atd.).

- Slabá koordinace ovlivňovala i strategickou agendu, když i zde jako by se řešení nacházela až s působením vnějších stimulů. Až horká fáze přípravy na vstup do NATO si vynutila hlubší koordinaci odpovědných resortů a vznik Bezpečnostní rady státu. Podobně hledala Česká republika dlouhou funkční institucionální formu a personální zajištění koordinace přípravy na vstup do Evropské unie.

- Obecnější tendence k decentralizaci, důsledky ne zcela promyšlené reformy veřejné správy, „rozmyšlení“ hranice mezi vnitřní a zahraniční politikou vedly k jisté fragmentaci zahraniční politiky. Ministerstvo zahraničí obtížně hledalo nové způsoby koordinace zahraničněpolitického působení rostoucího množství subjektů. Dosud nenalezlo metodu intenzivní spolupráce s regiony, které projevují výrazné ambice v oblasti mezinárodních vztahů. Kompetence nedávno vzniklých regionů/krajů a státní správy jsou přitom v dané oblasti nedostatečně jasně definovány.

¹⁾ „Česká zahraniční politika 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy“, Otto Pick, Vladimír Handl (eds.), Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2004, 268 str. Publikace obsahuje CD-ROM s celým textem a výběrem dokumentů k tématu.

Vliv korupce na přímé zahraniční investice

ALEŠ PACHMANN

Korupci lze definovat jako zneužití veřejné moci pro soukromý prospěch.¹⁾ Zvýšená míra korupce představuje pro přímé zahraniční investory značné riziko. Termín „míra korupce“ reflektuje dvě silně korelující veličiny, frekvenci korupce (počet korumpovaných osob a množství úplatků) a celkovou hodnotu nákladů na korupci ze strany korumpujících.

Článek je analýzou skutečného vlivu míry korupce na celkový objem přímých zahraničních investic (dále jen „PZI“) a na investiční pobídky.

Index vnímání korupce a PZI

Index vnímání korupce, dále jen CPI (Corruption Perception Index), je vydáván od roku 1995 nevládní organizací Transparency International (TI). CPI měří míru korupce (za rok 2004 ve 146 státech světa) tak, jak ji vnímají podnikatelé, analytici a rizikovní manažeři. Oproti objektivnímu měření se jedná o měření vnímání míry korupce určitými osobami, toto vnímání se může lišit od reality, ale hodnoty CPI s vysokou mírou spolehlivosti indikují vliv zohledněných faktorů na hodnoty celkového objemu PZI do jednotlivých států. CPI je vysoce korelující s jinými indexy měřícími míru korupce.

CPI je kompozitním indexem sestaveným na základě několika průzkumů korupce. Dané průzkumy používají jednotnou definici korupce: „Zneužití veřejné moci pro soukromý prospěch, například uplácení veřejných činitelů, zpronevěra z veřejných fondů“, ale nepoužívají jednotnou metodologii. Aby byl příslušný zdrojový ukazatel zahrnut do CPI, musí splňovat tři kritéria:

- Srovnává více států.
- Měří celkovou míru korupce (frekvence a/nebo celková hodnota nákladů na korupci ze strany korumpujících).
- Není starší tří let.

Cílem CPI je poskytnout data o obecném vnímání korupce v zahrnutých státech.

CPI za rok 2004 nabízí srovnání pro 146 států. V rámci dosažení co největší objektivnosti byly do pořadí indexu zařazeny pouze ty státy, které byly zahrnuty alespoň do tří samostatných průzkumů.

Ve všech průzkumech je výlučně zahrnut subjektivní druh dat získaný na základě odpovědí podnikatelů, analytiků a rizikových manažerů. V zásadě jsou tři skupiny průzkumů podle toho, jaké oslovují respondenty:

1. Průzkumy oslovující nerezidenty – experty z rozvinutých států.

2. Průzkumy oslovující nerezidenty – manažeři z rozvíjejících se zemí.

3. Průzkumy oslovující rezidenty – domácí i zahraniční manažeři. Data všech tří skupin průzkumů vzájemně dobře korelují navzdory různým typům respondentů a rozdílným metodologiím.

Celkově lze říci, že slabina CPI spočívá v tom, že vychází ze subjektivních údajů. Dále se jedná o kompozitní index, jenž vychází z různých vstupů založených na vzájemně neslučitelných metodologiích.

Metodologie CPI se však postupně vyvíjí a rychle zlepšuje.

CPI pro rok 2004 zohledňuje 18 průzkumů provedených dvanácti nezávislými institucemi. Všechny vstupní indikátory jsou standardizovány na škále od nuly do deseti, kde vyšší číslo znamená nižší míru korupce. Hodnota CPI je vypočtena jako aritmetický průměr těchto ukazatelů.

České republice bylo v roce 2004 přisouzeno 52. místo (s indexem 4,2), které sdílí společně se Salvadorem a Trinidadem a Tobagem. (Tab. 1)

Meziroční změny hodnot CPI nejsou pouze důsledkem změn vnímání vývoje v jednotlivých zemích, ale také důsledkem měnící se palety používaných zdrojů a metodologie. Určité staré zdroje jsou často z CPI vypuštěny a vstupují nové, čímž je narušena konzistence výběru. CPI je v první řadě zaměřen na poskytnutí výročního sou-

Tabulka č. 2

Rok	Index	Odchylka	Umístění	Počet zkoumaných zemí	Použité průzkumy
2004	4,2	1,2	51	146	11
2003	3,9	0,9	54	133	12
2002	3,7	0,8	52	102	10
2001	3,9	0,9	47	91	10
2000	4,3	0,9	42	90	11
1999	4,6	0,8	39	99	12
1998	4,8	0,8	37	85	9

Zdroj: Transparency International

Tabulka č. 1

Pořadí států podle indexu míry korupce Transparency International pro rok 2004

Pořadí	Stát	Index
1.	Finsko	9,7
2.	Nový Zéland	9,6
3.	Dánsko	9,5
...
42.	Maďarsko	4,8
...
50.	Surinam	4,3
51.	Česká republika	4,2
52.	Salvador	4,2
53.	Trinidad a Tobago	4,2
54.	Bulharsko	4,1
...
57.	Lotyšsko	4,0
58.	Slovensko	4,0
...
69.	Polsko	3,5
...
145.	Bangladěš	1,5
146.	Haiti	1,5

Zdroj: Transparency International

hrnu názorů jednotlivých respondentů, více než na sledování trendu CPI. Trend je možno spolehlivě vysledovat jen pro určité státy, jejichž zdroje zůstanou z roku na rok stejné. Pro Českou republiku je možno podle Transparency International tímto způsobem vysledovat pro rok 2004 zlepšení oproti roku 2003 (ovšem nikoli 2003 oproti 2002 atd.). V tabulce č. 2 je uveden vývoj pro Českou republiku od roku 1998. (Tab. 2)

Od roku 1998 do roku 2002 CPI zaznamenal postupně se zhoršující míru korupce pro Českou republiku. V letech 2003 a 2004 byla zaznamenána zlepšující se tendence trendu CPI. Toto spolehlivě zjištěné zlepšení hodnoty lze přisoudit vstupu České republiky do Evropské unie, čímž se zvýšil její kredit v očích respondentů jednotlivých průzkumů v souvislosti s volným pohybem

2. Číslo k výpočtu rentability PZI

V tomto případě se jedná o kalkulaci míry nákladů zahraničními přímými investory na případné neoficiální platby veřejným činitelům či politikům.

Hlavním indikátorem pro rozlišení alternativ uvedených v bodě 1 a 2 je objem PZI do daného státu a prognózy tohoto objemu. Pokud se jedná o stát s velkým přílivem PZI, pak lze na základě hodnoty CPI usuzovat zejména na případnou míru nákladů přímých zahraničních investorů na neoficiální platby veřejným činitelům či politikům.

Ve státech s nižším objemem přímých zahraničních investic a s číslem CPI indikujícím zvýšenou míru korupce je třeba vzít v úvahu, že hodnota CPI může pro určité přímé zahraniční investory indikovat alternativu 1. a pro jiné alternativu 2. Závisí to možnosti a filosofii daných společností.

Prognózy objemu PZI do jednotlivých oblastí světa jsou zaznamenány např. ve zprávě OSN „Prospects for Foreign Direct Investment and the Strategies of Transnational Corporations, 2004–2007“.²⁾ Podle této zprávy lze i do budoucna očekávat značný příliv PZI do střední a východní Evropy. (Viz graf.)

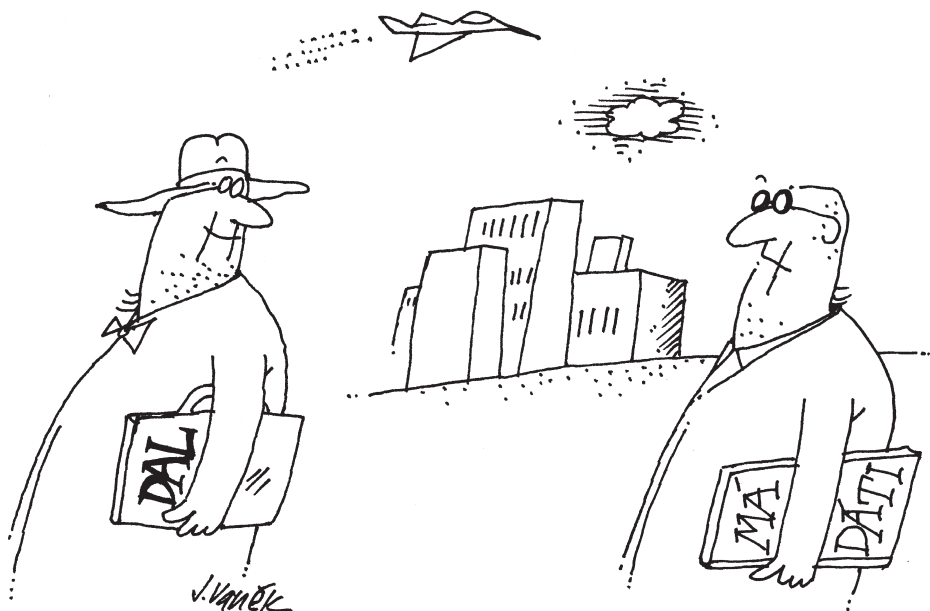
Z hlediska střední Evropy se pro zahraniční přímé investice jeví nejatraktivněji Polsko. Dále Česká republika a Maďarsko. Polsko za rok 2004 přilákalo přímé zahraniční investice o objemu 122 miliard Kč.

Česká republika je zajímavá pro PZI zejména z důvodu levné a kvalifikované pracovní síly, dobré infrastruktury a blízkosti k západním i východním trhům. Dále to jsou investiční pobídky.

Nabízí se domněnka, že tato pozitiva České republiky mohou zahraničním investorům vyvažovat náklady spojené s případnou korupcí, tj. míru nákladů firem na neoficiální platby veřejným činitelům či politikům.

Korupce a investiční pobídky

Nabízí se hypotéza, že investiční pobídky přímým zahraničním investorům

osob, zboží, služeb, kapitálu a důvěrou v transpozici a implementaci komunitárního práva Evropských společenství.

Objem PZI za rok 2004 dosáhl 115 miliard Kč, což představuje dvojnásobek oproti roku 2003 a odpovídá i zlepšení hodnot CPI z roku 2003 na rok 2004. Ještě větší přísun přímých zahraničních investic se očekává pro rok 2005. Rozšíří se síť hypermarketů, je plánována výstavba průmyslových závodů a očekávají se investice do infrastruktury.

Tato zjištění plně korespondují s tím, že hodnoty CPI s vysokou mírou spolehlivosti indikují vliv zohledněných faktorů na hodnoty. Na to poukázal Shang-jin Wei z Harvardské univerzity ve svém článku „Jak je ceněna korupce mezinárodními investory?“, uveřejněném v časopise „The Review of Economics and Statistics“ č. 1, únor 2000. Autor sleduje vztah mezi efektem míry zdanění a efektem míry korupce v dané zemi na PZI. Tyto efekty zkoumá na základě sledování toku přímých zahraničních investic ze čtrnácti zdrojových zemí do čtyřiceti pěti hostitelských zemí a dochází k závěru: „Navýšení daní na nadnárodní společnosti nebo míra korupce v hostitelské zemi zredukuje příliv zahraničních přímých investic. Vzestup míry korupce od Singapuru po Mexiko bude mít stejný negativní efekt na zahraniční přímé investice jako navýšení míry zdanění od 18 do 50 procent, což je odvislé od specifík“. Těmito specifiky mohou být například politická stabilita, cena a kvalita pracovní síly atd. K závěru došel sice na základě jiného indexu než CPI, ale podle jeho slov byl jím použitý indikátor s CPI silně korelující.

Profesor Johann Graf Lambsdorf v „Background Paper to the 2004 Corruption Perception Index“ vysvětluje metodologii CPI: „Stručně řečeno, zdá se, že termín ‚míra korupce‘ rovnoměrně reflektuje dva aspekty, frekvenci korupce a celkovou hodnotu zaplacených úplatků.“

Z daných průzkumů by tedy mělo být možno odvodit, zda je pro přímé zahraniční investory nutno předpokládat zahrnutí určité

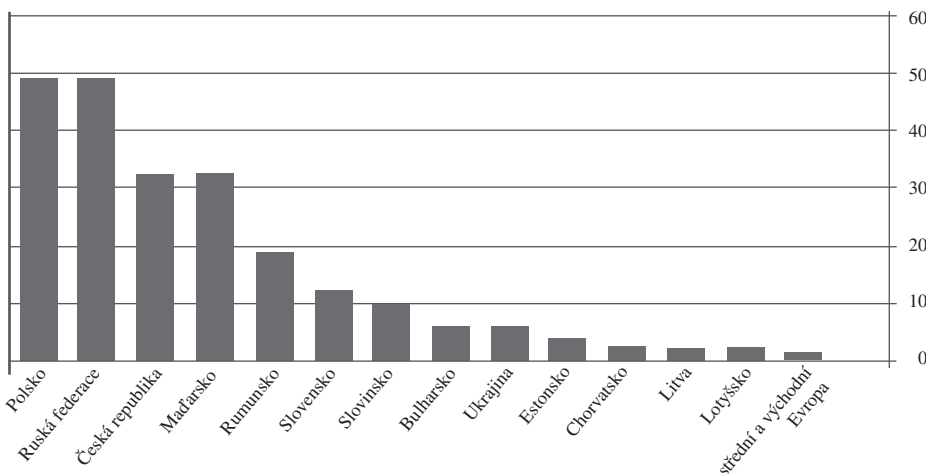
tých neoficiálních výdajů do nákladů, kolika osobám tyto výdaje poskytnout a v jaké výši. Využitelnost těchto informací integrálně zakomponovaných v CPI, v němž jsou jednotlivé země prezentovány číslem, lze spatřovat pro účely přímých zahraničních investorů ve dvojnásobném významu:

1. Číslo indikující míru proveditelnosti PZI

S proveditelností zahraniční přímé investice nelze zaměňovat atraktivitu pro tuto investici. Při malém objemu PZI do určitého státu lze usuzovat na sníženou míru proveditelnosti těchto investic (z hlediska korupce toto může být dáno její vysokou cenou a vysokou mírou nejistoty i po poskytnutí neoficiálních plateb; příliš mnoha osobami požadujícími neoficiální platby) nebo neatraktivnost státu z tohoto hlediska. Míra proveditelnosti přímé zahraniční investice může být ovlivněna i jinými faktory než mírou korupce, například úrovní vymahatelnosti práva, mírou transparentnosti byrokracie atd.

Graf

Atraktivita států pro přímé zahraniční investice, 2004–2005

Zdroj: UNCTAD, www.unctad.org/fdiprospects

kompensují náklady spojené s korupcí. Poté by ušlé zisky státu v souvislosti s investičními pobídkami znamenaly cenu, kterou daný stát platí za korupci. Značný objem přímých zahraničních investic do určitého státu s vysokou mírou korupce neznamená, že by korupce nebyla přímým zahraničním investorům na obtíž. Pokud by měli možnost, tak by za stej-

ných okolností investovali do státu s nižší mírou korupce.

Toto ovšem neobjasňuje vztah míry korupce, investičních pobídek a objemu PZI. Investiční pobídka může pro mnohé přímé zahraniční investory znamenat silnou psychologickou motivaci. Tato motivace může předčít i obavy z rizik spojených s korupcí.

Pokud stát v určitých případech neposkytuje investiční pobídky, pak se může v očích přímých zahraničních investorů dostat do nevýhody oproti státům, které investiční pobídky poskytují. Společnosti vlastněné domácím kapitálem jsou ve své podstatě v nevýhodě oproti přímým zahraničním investorům, kteří požívají výhod investičních pobídek. Tyto společnosti jsou navíc v určitých zemích náchylnější platit úplatky než zahraniční firmy. Dokládá to index plátců úplatků – Bribe Payers Index (dále jen „BPI“), vydávaný Transparency International v roce 1999 a 2002.

Tabulka č. 3 ukazuje míru tendence podniků z předních vývozních ekonomik platit úplatky vysoce postaveným státním činitelům ve sledovaných zemích. Hodnota 10 odpovídá ideálnímu stavu, kdy je vnímaná tendence platit úplatky nulová.

Ze všech údajů získaných v průzkumu za rok 2002 vyplynulo výše uvedené tvrzení, že společnosti vlastněné domácím kapitálem ve sledovaných zemích měly značně vysokou tendenci platit úplatky – vyšší než zahraniční firmy. Lze s úspěchem tvrdit, že společnosti angažované v úplatkářství obecně nemají z podnikání přílišný prospěch.

Toto tvrzení plně koresponduje s vývodem uvedenými v článku Rudolfa Fürsta,³⁾ že míra návratnosti přímých zahraničních investic v Číně nemusí být optimální. Čína je neslavně proslavena právě vysokou mírou úplatkářství.

Pro přímé zahraniční investory je tedy mimořádně důležité detailně zmapovat korupční situaci jednotlivých států při úvahách o rentabilitě svých potenciálních investic. K tomu mohou sloužit jen hlubší průzkumy korupční situace jednotlivých států.

Hlubší průzkumy korupční situace jednotlivých států

Průzkum provedený Světovou bankou a Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj v letech 1999 a 2002 s názvem Průzkum podnikatelského prostředí a výkonnosti podniků⁴⁾ (dále jen „BEEPS“) byl proveden ve 25 reformních zemích mezi více než 3000 podnikateli.

Z hlediska korupce bylo měřeno:

1. Administrativní korupce (drobná korupce) – podíl neoficiálních firemních plateb za účelem implementace formálních předpisů.

2. Zneužívání legislativní funkce státu (velká korupce) – dopady na firmy spojené s ovlivňováním tvorby formálních předpisů.

3. Oblast veřejných zakázek. Respondenti byli dotazováni, kolik procent z celkového objemu zakázky činí jejich náklady na neoficiální platby.

V následujících tabulkách jsou uvedeny určité podrobné výsledky pro osm nových členských států Evropské unie a pro tři kandidátské státy – Bulharsko, Rumunsko a Turecko.

Průzkum pojal problém korupce velmi komplexně, ale vzorek respondentů nebyl vždy reprezentativní (např. pro Českou re-

Tabulka č. 3

Pořadí	Celkový vzorek	2002	1999
		835 respondentů	779 respondentů
1.	Austrálie	8,5	8,1
2.	Švédsko	8,4	8,3
3.	Švýcarsko	8,4	7,7
4.	Rakousko	8,2	7,8
5.	Kanada	8,1	8,1
6.	Nizozemsko	7,8	7,4
7.	Belgie	7,8	6,8
8.	Velká Británie	6,9	7,2
9.	Singapur	6,3	5,7
10.	Německo	6,3	6,2
11.	Španělsko	5,8	5,3
12.	Francie	5,5	5,2
13.	USA	5,3	6,2
14.	Japonsko	5,3	5,1
15.	Malajsie	4,3	3,9
16.	Hong-kong	4,3	–
17.	Itálie	4,1	3,7
18.	Jižní Korea	3,9	3,4
19.	Tchaj-wan	3,8	3,5
20.	Čína	3,5	3,1
21.	Rusko	3,2	–
	Domácí společnosti	1,9	–

Zdroj: Transparency International

Tabulka č. 4

Odpověď na otázku „Jaký podíl firemních příjmů jde v průměru u firem, jako je vaše, na neoficiální platby veřejným činitelům za rok? (odpověď v %)

	0 %-5 %	6 %-10 %	16 %-20 %	21 %-25 %	31 %-35 %	11 %-15 %	26 %-30 %
Turecko	100,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Slovensko	96,3 %	2,1 %	0,5 %	0,5 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %
Polsko	93,7 %	6,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Maďarsko	95,9 %	4,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Česko	96,4 %	3,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Slovensko	93,7 %	6,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Rumunsko	85,8 %	11,4 %	0,8 %	0,0 %	0,0 %	1,6 %	0,4 %
Bulharsko	90,7 %	9,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Lotyšsko	97,5 %	2,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Litva	97,8 %	1,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %
Estonsko	100,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

Zdroj: Světová banka

Tabulka č. 5

Odpověď firem na otázku: „Jaký dopad má na vaši firmu korupce ve formě kupování poslaneckých hlasů v soukromém zájmu? (% ze vzorku)

	Žádný vliv	Malý vliv	Značný vliv	Hlavní vliv	Rozhodující vliv
Turecko	66,5 %	16,8 %	6,4 %	5,8 %	4,6 %
Slovinsko	78,1 %	14,0 %	5,6 %	1,7 %	0,6 %
Polsko	87,0 %	7,9 %	3,7 %	1,3 %	0,0 %
Maďarsko	89,3 %	6,7 %	2,2 %	1,8 %	0,0 %
Česko	82,2 %	12,0 %	3,7 %	0,8 %	1,2 %
Slovensko	80,3%	9,5 %	8,0 %	1,5 %	0,7 %
Rumunsko	78,0 %	11,9 %	5,7 %	3,5 %	0,9 %
Bulharsko	60,2 %	18,1 %	11,5 %	9,3 %	0,9 %
Lotyšsko	72,3 %	10,1 %	7,4 %	6,8 %	3,4 %
Litva	81,2 %	7,9 %	5,8 %	4,2 %	1,0 %
Estonsko	87,9 %	7,9 %	2,1 %	0,7 %	1,4 %

Zdroj: Světová banka

Tabulka č. 6

Odpověď firem na otázku: „Když firmy ve vašem odvětví uzavírají zakázku s vládou, kolik procent z hodnoty zakázky bude zapláceno na neoficiálních platbách za účelem zajištění zakázky?

	0–5	6–10	11–15	16–20	26–30	36–40	46–50	21–25
Turecko	100,0 %	0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Slovinsko	96,8 %	2,1 %	0,5 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Polsko	87,6 %	7,4 %	1,8 %	1,4 %	0,7 %	0,5 %	0,7 %	0,0 %
Maďarsko	86,0 %	9,6 %	1,6 %	2,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Česko	94,5 %	4,6 %	0,0 %	0,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Slovensko	80,0 %	17,2 %	0,7 %	2,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Rumunsko	85,8 %	10,2 %	1,6 %	0,8 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	1,2 %
Bulharsko	82,1 %	13,5 %	2,7 %	1,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Lotyšsko	89,1 %	10,9 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Litva	94,4 %	5,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Estonsko	94,7 %	4,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,8 %

Zdroj: Světová banka

publiku jen cca 240 respondentů). Samotná Světová banka na svých webových stránkách upozorňuje, že výsledky nemusejí korespondovat s jejím oficiálním stanoviskem. Nespornou metodologickou výhodou tohoto průzkumu oproti CPI je to, že používá dat na pomezí subjektivních a objektivních (otázky typu: „Jaký podíl firemních příjmů jde v průměru u firem, jako je vaše, na neoficiální platby veřejným činitelům za rok?“) BEEPS je velmi dobře doplněn průzkumem veřejného mínění Global Corruption Barometer (dále jen „GCB“) 2004. Pro Transparency International jej zajišťuje mezinárodní agentura Gallup International v rámci celosvětového průzkumu názorů veřejnosti. V letošním roce se průzkum uskutečnil v 64 zemích a proběhl v období červen–září 2004.

GCB 2004 měří mimo jiné i míru tzv. drobné korupce (korupce v běžném životě, jakou jsou úplatky zaplácené za licence, dopravní přestupky atd.) a tzv. velké/politické

korupce (korupce na nejvyšší úrovni společnosti, politických elit, velkých korporací atd.). Z hlediska závažnosti problému toto respondentem hodnotili na čtyřstupňové škále (1: Nepředstavuje žádný problém... 4: Představuje velký problém).

V tabulce č. 7 jsou uvedeny výsledky GCB 2004 pro určité státy Evropské unie, dále Bulharsko, Rumunsko a Turecko. Je srovnána míra drobné a velké/politické korupce. Pro přehlednost je uvedeno CPI jednotlivých států.

U drobné korupce přisoudili respondenti České republice hodnotu 2,9 a u velké/politické korupce hodnotu 3,2.

Podle Daniela Kaufmanna je korupce vyšší v zemích s vysokou mírou státního vlastnictví v ekonomické sféře. Monopolizovaná ekonomie tendují k tomu mít více korupce.

Toto tvrzení koresponduje s výsledky BEEPS 2002, které indikují zvýšenou míru velké korupce pro Bulharsko, Rumunsko a Turecko ve srovnání s Českou republikou.

Tabulka č. 7

Stát	Velká/ politická korupce	Drobná korupce	Corruption perception index
Česká republika	3,2	2,9	4,2
Bulharsko	3,6	3,4	4,1
Estonsko	2,9	2,7	6,0
Litva	3,7	3,5	4,6
Lotyšsko	3,5	3,2	4,0
Polsko	3,6	3,5	3,5
Rumunsko	3,5	3,4	2,9
Turecko	3,8	3,7	3,2

Zdroj: Transparency International

Pro tyto státy GCB 2004 indikuje i vysokou míru drobné korupce.

V případě České republiky GCB 2004 oproti BEEPS 2002 ukazuje spíše na problém spojený s velkou než drobnou korupcí. To koresponduje i s vylepšením hodnot CPI pro Českou republiku, které lze vzhledem ke složení respondentů CPI a zvětšenému objemu přímých zahraničních investic do České republiky teoreticky přisoudit právě ústupku drobné korupce. Hlubší průzkumy, které by podložily teorii transferu drobné korupce ve velkou, však v současnosti chybějí. Poslední BEEPS byl proveden v roce 2002.

Daniel Kaufmann z World Bank Institute tvrdí, že podle důkazů firmy angažované v drobné korupci z tohoto obecně nemají prospěch. Stejně tak podnikatelské prostředí ani společnost jako taková. Ve skutečnosti je cena takovéto korupce pro celkový rozvoj podnikání velmi vysoká. Tato korupce se může vyskytovat například při udělování licencí a povolení, jednání s inspekcemi, státní policií, celními úřady atd.

Velká korupce ustanovuje odlišné problémy. Průzkumy mezi podnikateli ukazují, že v transformujících se ekonomikách postkomunistických zemí se zvýšenou mírou velké korupce je růst a míra podnikatelských investic podstatně menší a výrazně je ovlivněna bezpečnost majetkových práv. Průzkumy ukazují, že podniky v zemích bývalého Sovětského svazu, které si kupovaly v parlamentu zákony, prezidentské dekrety a vliv na centrální banky, z tohoto prosperovaly jen krátce.

Závěrem lze říci, že v zemích s vysokou mírou korupce prosperují zejména přímí zahraniční investoři, kteří jsou pro daný trh nezbytní a disponují velkým množstvím kapitálu. Prosperita ostatních přímých zahraničních investorů je nejistá.

APachmann@seznam.cz

1) www.transparency.org; www.transparency.cz

2) www.unctad.org

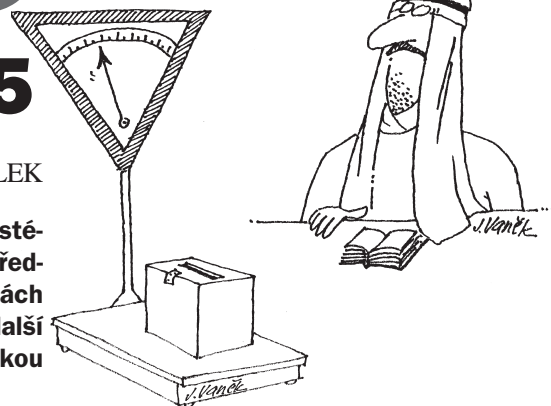
3) Čína: Zahraničních investorů ráj, Mezinárodní politika 5/2005.

4) www.worldbank.org

Íránské prezidentské volby 2005

Prezidentské volby, jež se v Íránu uskutečnily v červnu tohoto roku, potvrdily konec období, v němž se dostaly exekutivní a legislativní pravomoci – tedy jejich část, vyhrazená v systému islámské republiky přímo voleným zástupcům lidu – pod kontrolu představitelů tzv. reformního proudu íránské politiky. Po parlamentních volbách v r. 2004 a letošních prezidentských volbách, v nichž utrpěli reformisté další dvě výrazné porážky, jsou tak nyní veškeré orgány státní moci opět v rukou konzervativních sil.

CYRIL BUMBÁLEK

Prezident je v Íránské islámské republice hlavou moci výkonné, formuje vládu složenou z kabinetu ministrů a jemu i předsedá. Jeho postavení je ovšem značně limitováno pravomocemi svěřenými nevoleným či přímo nevoleným orgánům, které v íránském ústavním modelu reprezentují suverenitu boží a princip vlády, resp. místopředsedství ší'itských duchovních, znalců islámského práva. Jde o Nejvyššího vůdce (*Rahbar*, Vůdce islámské revoluce), Radu dohlížitelů nebo Radu pro určování zájmů režimu. Tyto orgány jsou obsazeny politicky privilegovaným ší'itským duchovenstvem či osobami plně loajálními idejím islámské revoluce a z ní vzešlého modelu politického uspořádání – Islámské republiky.

Prezident je volen ve všeobecných přímých volbách na funkční období čtyř let. Volby jsou v případě, že žádný z kandidátů nedosáhne v prvním kole nadpoloviční většiny hlasů, dvoukolové, přičemž do kola druhého postupují nejúspěšnější dva kandidáti.

Letošní volba prezidenta, nástupce Mohammada Chátámího, který již nemohl kandidovat na třetí po sobě následující funkční období,¹⁾ byla oproti předchozím v několika ohledech specifická. Jednak měly tyto volby potvrdit, či naopak vyvrátit očekávání ztráty podpory tzv. reformistům, jednak se volba stala kláním neobvykle vysokého počtu kandidátů, když se reformisté ani konzervativní kruhy nebyly schopny shodnout na jediném kandidátovi. Tomu odpovídala i velmi intenzivní předvolební kampaň, realizovaná prostředky obvyklými na Západě.

Stejně jako v předchozích volbách zasáhla výrazně do volebního procesu svým rozhodnutím o vyloučení kandidatury všech – vyjma šestí, resp. osmi – registrovaných uchazečů o prezidentský post, Rada dohlížitelů, jež je oprávněna přezkoumávat kvalifikační předpoklady kandidátů. Kandidáty, jež uzná za nezpůsobilé, může vyloučit z volebního klání. Rozhodnutím Rady byla odmítnuta kandidatura všech reformních kandidátů kromě Mahdího Karúbího a rovněž tak všech žen. Až dodatečně bylo na přímý povel nejvyššího vůdce umožněno kandidovat dvěma dalším kandidátům hlá-

sícím se k reformnímu hnutí, Mostafovi Mo'ínovi a Mohsenu Mehralzadehovi.

Volby jako náboženská povinnost

Zajištění dostatečně vysoké volební účasti se pro islámský režim stalo během těchto prezidentských voleb více než v minulosti naléhavou otázkou. Strach z nízké volební účasti, jež by tak především navenek zpochybňovala legitimitu systému Islámské republiky a potvrdila tak tvrzení Západu o tom, že režim ztrácí masovou podporu Íránců, vedla představitele režimu k masivní kampani, pomocí níž se snažili přivést k volebním urnám co nejvíce voličů. Nejvyšší vůdce deklaroval, že volební účast je nejen občanská, ale i náboženská povinnost.²⁾

O úřad prezidenta se z té části íránského politického spektra, jež lze označit za konzervativní, ucházeli Alí Lárídžání, bývalý šéf Televizního a rozhlasového vysílání Islámské republiky a zástupce nejvyššího vůdce v Nejvyšší radě národní bezpečnosti, Mohammad Báqer Qálíbfáb, bývalý šéf policejních sil, Mohsen Rezá'í, velitel Islámských revolučních gard, Mahmúd Ahmadí Nežád, teheránský starosta a Alí Akbar Hášemí Rafsandžání.

Konzervativní kandidáti se během kampaně snažili získat přízeň voličů obvykle jen málo obsažnými slogany o potřebě změny, která ukončí období vlády reformistů, kteří prokázali neschopnost naplnit svůj program, a především pak efektivně řešit problémy, jimž jsou nuceny každodenně čelit miliony obyčejných Íránců. Nehledě na skutečnost, že všichni zastávali v předchozím období vysoké pozice v mocenském aparátu Islámské republiky a nepochybně tak sdílejí odpovědnost za vývoj v zemi, neváhali otevřeně označit vedle nezaměstnanosti, chudoby a prohlubující se propasti mezi úzkou skupinou velmi bohatých a masami chudých i korupci a protekcionismus za nejpalčivější problémy Íránu. Slova o nezbytnosti pragmatického přístupu doplňovaly u radikálnější části kandidátů rovněž slogany kritizující morální úpadek šířící se v Íránu především mezi mladými lidmi

a nutnost oživení čistých idejí islámské revoluce.

Pokud jde o sféru zahraniční politiky, shodovali se konzervativní kandidáti na dosud uplatňovaných principech, zejména statu quo ve vztazích s USA, pokračování dialogu se státy EU ohledně otázky íránského jaderného programu a neústupnosti v oblastech národního zájmu. Nejen konzervativní, ale i reformní kandidáti deklarovali, že otázka dosažení soběstačnosti ve výrobě jaderného paliva pro energetické účely do této oblasti náleží.

Reformní kandidáti prosazovali zahájení dialogu s USA

Zahraničněpolitickým postojům reformních kandidátů se neobvykle blízko přiblížil Rafsandžání, který se nechal slyšet, že je v případě svého zvolení připraven k zahájení dialogu směřujícímu k obnově vztahů s USA. Oproti dosavadnímu přístupu Íránu, který podmiňuje tento dialog tím, že USA učiní první krok, Rafsandžání naznačil, že za očekávané vstřícné gesto lze pokládat skutečnost, že administrativa USA přestala blokovat kandidaturu Íránu ke vstupu do Světové obchodní organizace, a rovněž tak aktuální prohlášení prezidenta G. W. Bushe, které je vykládáno jako určitý projev pochopení pro íránskou neústupnost v otázce obohacování uranu.³⁾

Akbar Hášemí Rafsandžání se poté, co po několika měsících, kdy nechal prostor spekulacím o konečném rozhodnutí na předních stránkách novin, potvrdil svou kandidaturu, stal hlavním favoritem voleb. Tento zkušený politik, který stále patří mezi nej-mocnější muže v zemi, je jedním ze zakladatelů Islámské republiky. Po islámské revoluci zastával úřad předsedy parlamentu, poté dvě po sobě následující období úřad prezidenta a v současnosti je předsedou Rady pro určování zájmů režimu. Je známý svým mimořádně vlivným postavením v oblasti íránského hospodářství i ohromným majetkem, jímž údajně disponuje jeho rodina. V předvolební kampani se obracel zvláště k mladým lidem, přičemž se prezentoval jako umírněný konzervatívec, který bude klást

důraz na hospodářské reformy a nebude usilovat o omezení svobod, jichž lidé nabyli v předchozím období.

Reformisté byli ve volebním klání nakonec zastoupeni Mostafou Mo'ínem, Mahdíem Karúbím a Mohsenem Mehralizadehem, viceprezidentem ve vládě M. Chátamího, který se označil za nezávislého kandidáta inklinujícího k reformnímu hnutí. Jak bývalý ministr vyššího vzdělání, odvolaný ze své funkce konzervativním parlamentem v roce 2004, Mostafá Mo'ín, tak Mahdí Karúbí, předseda předešlého – v pořadí šestého – a třetího parlamentu, deklarovali svůj úmysl navázat na reformní úsilí M. Chátamího a jeho kabinetu. Mo'ín vyjádřil své odhodlání chránit lidská a občanská práva, jež byla v předcházejících letech vytrvale podkopávána některými konzervativními institucemi režimu, i pokračovat ve snaze o politické reformy, přesto že obdobné pokusy Chátamího administrativy skončily bezvýsledně. Karúbí, sám duchovní, se prezentoval jako stoupenec reformy v rámci současného ústavního rámce Islámské republiky a jako pragmatik, který se hodlá zaměřit na ekonomickou sféru a problémy mladých lidí. Obdobně jako Rafsandžání prohlásil, že v případě svého zvolení předloží návrh, aby každému občanu staršímu 18 let byla měsíčně poskytována renta ve výši 500 tisíc rijálů, tj. asi 55 USD.⁴⁾

Mahmúd Ahmadí Nežád: vítěz, kterého nikdo nečekal

Již výsledek prvního kola hlasování, které proběhlo 17. června, se stal velkým překvapením. Do druhého kola postoupil spolu s Rafsandžáním teheránský starosta Ahmadí Nežád, pro mnohé outsider, který obdržel 19,5 procenta hlasů. Na třetím místě skončil Karúbí. Kolo druhé, konané vůbec poprvé v porevoluční historii o týden později, údiv řady – především západních komentátorů a analytiků – jen potvrdilo. Novým íránským prezidentem byl totiž s náskokem 26 procent zvolen Ahmadí Nežád. Volební účast dosáhla podle oficiálních výsledků 63 procenta v prvním a 60 procent ve druhém kole voleb.⁵⁾ Všechny stížnosti proti regulérnosti voleb byly odmítnuty.

Mahmúd Ahmadí Nežád (nar. 1956), syn kováře, je představitelem střední generace íránských konzervativců, kteří se podíleli na revolučních událostech aktivně jako studenti a poté prošli kariérním růstem v aparátu islámského režimu. Jako mnoho jeho vrstevníků se po vypuknutí války s Irákem na počátku 80. let zúčastnil bojů a v roce 1986 vstoupil do služby v Islámských revolučních gardách, kde dosáhl významného velitelského postavení. Vedle toho působil již v osmdesátých letech v provinční správě v regionech západního Iránu a v roce 1993 byl jmenován guvernérem provincie Ardábíl. V roce 2003 byl zvolen starostou Teheránu.

Svou politickou orientací je řazen mezi ultrakonzervativce, někdy označované za ideologické konzervativce, kteří deklarují svou oddanost hodnotám islámské revoluce, prosazují důsledně lpění na dodržování

islámských mravních zásad a aplikaci islámského práva. Je podporován Aliancí budovatelů islámského Iránu (E'telaf-e Ábádgarân-e Iran-e Eslami), která je nejvýznamnější frakcí konzervativní většiny v parlamentu, Islámskými revolučními gardami i islámskou milicí Basidž. Ahmadí Nežád je po čtyřadvaceti letech prvním prezidentem, který není duchovním.⁶⁾

Íránští voliči hlasovali proti současnému establishmentu

Příčin překvapivého volebního vítězství Ahmadí Nežáda je několik. Většina íránských voličů již ztratila důvěru v osoby, jež tvoří současný íránský establishment, a to zejména proto, že se situace mnoha lidí nejen nezlepšuje a miliony Íránců tak žijí na hranici, či dokonce pod hranicí chudoby. Lidé si však uvědomují, že Írán disponuje zejména v posledních letech ohromnými příjmy, neboť cena ropy dosahuje na světových trzích dlouhodobých maxim, a viní politické vedení země z nerovné alokace těchto zdrojů a toho, že se stále více rozevírají nůžky mezi úzkou vrstvou bohatých a chudými. Ahmadímu Nežádovi se očividně úspěšněji než ostatním kandidátům podařilo přesvědčit voliče, že bude hájit zájmy neprivilegovaných vrstev, zejména nemajetných obyvatel předměstských čtvrtí velkých měst a venkova, bude bojovat proti korupci a za nastolení sociální spravedlnosti v souladu s principy islámské revoluce. Přestože byl již ve funkci teheránského starosty a guvernéra součástí politické elity země, svým vystupováním muze z lidu i životním stylem, jenž se údajně blíží spíše životu obyčejných Íránců, získal důvěru především těch voličů, kteří byli značně znepokojeni informacemi o připravovaných reformách, jejichž součástí mělo být i omezení ne významných sbencí základních potřeb a pohonných hmot.

Z opačného úhlu pohledu lze mezi příčinami vítězství Ahmadího Nežáda, a tedy neúspěchu Rafsandžáního ve druhém kole voleb, vidět skutečnost, že i když bývalý prezident získal podporu stoupenců reformního hnutí, intelektuálů i části duchovenstva, je právě on široce vnímán jako téměř symbol současného establishmentu, jako politik, který prosazuje více své soukromé zájmy než zájem obecný. Řada Íránců pak rovněž nepochybuje o tom, že zvěsti o jeho ohromném bohatství, jež se údajně významně rozšířilo během osmi let jeho prezidentství, jsou pravdivé.

Volby potvrdily očekávání, že reformisté nebudou schopni udržet prezidentský úřad a zachovat si tak vliv alespoň v exekutivní složce státní moci. Důvodem ztráty voličské podpory je nejen fakt, že mnoho – především studentů a mladých lidí – příslušníků střední třídy velkých měst, kteří stáli za volebním vítězstvím prezidenta Chátamího, k volebním urnám vůbec nepřišlo, ale i určitý příklon části bývalých stoupenců reformního hnutí k většímu pragmatismu. Přesto, že stále oceňují přínosy Chátamího prezidentství, zejména uvolnění sociálních a kul-

turních svobod i vymáhání přísných mravnostních předpisů islámu, staly se pro ně nyní aktuálnějšími problémy ekonomické, především nezaměstnanost, nízké příjmy a rostoucí inflace. V této sféře však reformisté výrazně zaostali za volebními sliby.

Mnoho bývalých voličů reformního tábora podleho přesvědčení, že režim samotný je kvůli řadě pojmů v rukou konzervativců nereformovatelný, a proto je jakékoli úsilí o postupné reformy a liberalizaci v rámci současného systému – tedy zevnitř – zbytečné, a že účast v této „hře na demokracii“, jak někteří označují politický proces v Islámské republice, jen legitimizuje nedemokratický režim, který neumožňuje skutečně svobodnou soutěž kandidátů a idejí – svobodné volby. Tvrdí, že není velký rozdíl v tom, kdo bude novým prezidentem, protože klíčová rozhodnutí o budoucím směřování země přijímají výše zmíněné nevolené či přímo nevolené orgány Islámské republiky. Pokud jde o hrozbu, že nové konzervativní vedení země bude mít volnější ruce k omezení svobod, k jejichž uvolnění došlo v uplynulých osmi letech, jsou toho názoru, že většina Íránců by se pokusu o výrazný návrat o dekádu zpět vzepřela a že nebude ani ambicí představitelů režimu, jenž potřebuje především přežít, pokoušet jeho vnitřní stabilitu.

O tom, bude-li tento předpoklad platit i pro Ahmadího Nežáda a jeho prezidentství, lze nyní jen spekulovat. Je zřejmé, že nebylo-li cílem konzervativců pouze dočasně odstavit oponenty od moci, nýbrž s mladší generací vytvořit nový, atraktivnější styl konzervativní politiky, bude se nyní muset prezident spolu s novým kabinetem zaměřit na to, jakými prostředky realizovat své volební sliby, zvláště začít s řešením ekonomických otázek. Pro radikální přístupy ve stylu přerozdělování a jiných opatření, jež by ohrožovaly postavení řady vlivných rodin a zasahovala citlivou strukturu vztahů politiky a byznysu v Iránu, nebude mít dostatečnou podporu, a lze tedy očekávat, že bude nucen realizovat natolik umírněnou politiku, aby neodradil zahraniční investice. Stejně tak není v zájmu režimu riskovat konflikt s mezinárodním společenstvím v otázce jaderného programu. Ahmadí Nežád se ostatně již vyjádřil, že budou pokračovat jednání s Evropskou unií za účelem dosažení vzájemného konsenzu.⁷⁾ Oproti Chátamímu bude mít při prosazování vládní politiky nepopiratelnou výhodu. Jeho rozhodnutí budou mít oporu nejen v parlamentu, ale zřejmě i v Radě dohlížitelů, která úspěšně eliminovala mnoho reformních návrhů předchozí administrativy. ○

cyrilbumbalek@yahoo.com

¹⁾ Prezidentem od r. 1997, znovu zvolen 2001.

²⁾ The upcoming presidential elections in Iran (Part II), studie MEMRI.

³⁾ The upcoming presidential elections in Iran (Part II), studie MEMRI.

⁴⁾ Iran Daily, 30. 5. 2005.

⁵⁾ IRNA, 25. 6. 2005.

⁶⁾ Od r. 1981, kdy byl po atentátu na M. A. Radžá'ího prezidentem zvolen Alí Chameneí.

⁷⁾ BBC News, 26. 6. 2005.

Postavení Sýrie na Blízkém východě

a její politika vůči Libanonu

Po teroristickém útoku na Spojené státy americké z 11. září 2001 se Sýrie objevila na seznamu států podporujících terorismus a teroristické skupiny. Je toto označení opodstatněné, a je tudíž Sýrie hrozbou pro mezinárodní společenství, je státem ohrožujícím mezinárodní mír a stabilitu regionu? Jaké je její postavení na Blízkém východě.

YVONA ŠABACKÁ

Sýrie se řadí mezi rozvojové státy se zůstalou direktivní ekonomikou s vysokým zahraničním zadlužením. Hrubý domácí produkt na osobu činí méně než 4000 USD, rozlohou 185 tisíc km² se však řadí k největším zemím Blízkého a Středního východu. Je také jedním z hlavních aktérů mezinárodních vztahů regionu.

Sýrie a její panarabské, expanzionistické tendence

Již od konce 19. století, kdy celá blízkovýchodní oblast včetně severní Afriky spadala pod nadvládu osmanské říše, a zejména pak po jejím rozpadu, projevovala Sýrie expanzionistické a panarabské tendence směřující hlavně na sousední Libanon s cílem začlenit jej do svého státu.¹⁾ Byla to právě Společnost národů a libanonský lid, kdo rozhodl o francouzském mandátu nad Libanodem, vedoucím k úplné nezávislosti a jeho suverenitě vyhlášené v roce 1943 ústním Národním paktem.²⁾ Nezávislost Sýrie byla vyhlášena v roce 1944, mocenských ambic se však Damašek nevzdal ani po druhé světové válce.

V 50. letech dvacátého století se Sýrie přidala k násirovskému panarabismu, což vyústilo v založení tzv. Sjedenocené arabské republiky SAR v roce 1958, kterou tvořily Sýrie a Egypt a jejímž cílem bylo postupně vytvořit jednotnou panarabskou říši. Tento státní útvar se však na počátku 60. let dvacátého století rozpadl. Po tomto nezdaru se Sýrie ve své zahraniční politice nadále zaměřovala na sousední státy. V roce 1961 tajná libanonská zpravodajská služba (tzv. Druhé oddělení) odhalila přípravu státního převratu v Libanonu ze strany Sýrie. Další snahy o založení panarabské říše podnikla Sýrie v roce 1963, kdy zahájila jednání s Irákem³⁾ a Egyptem o vytvoření egyptsko-syrsko-irácké unie, ale k její realizaci nedošlo.

Jedním z příkladů chování Sýrie jako státu podněcujícího nestabilitu je její angažovanost ve všech arabsko-izraelských válkách, kde vystupovala na straně arabské/islámské

koalice⁴⁾ proti Izraeli. Ohniskem sváru zůstává například oblast Golanských výšin, které Izrael obsadil ve třetí arabsko-izraelské válce v roce 1967, tzv. šestidenní, a toto syrské území okupuje dodnes. Izraelská okupace syrských Golan se stala předmětem či nástrojem pro uplatňování tlaku ze strany Sýrie a příčinou dlouhodobých komplikací v rámci syrsko-libanonsko-izraelských vztahů.

Syrská podpora palestinským hnutím

Zatímco 50. léta dvacátého století byla charakterizována násirovským panarabismem, koncem 60. a hlavně v 70. letech byl násirismus vystřídán syrskou podporou Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) a palestinských hnutí vůbec. Po neúspěšném palestinském převratu v Jordánsku, tzv. černém září 1970, zaměřila Sýrie svou vojenskou a finanční podporu palestinským ozbrojencům v Libanonu, kam jich po převratu přišly tisíce. V Libanonu se z uprchlických palestinských táborů začaly formovat tábory ozbrojené, podnikající útoky na židovský stát zejména na izraelsko-libanonské hranici. Palestinská přítomnost v Libanonu byla i jednou z příčin vzniku libanonské občanské války v dubnu 1975 trvajících až do přelomu let 1989/90.

I když zpočátku Sýrie oficiálně vystupovala jako diplomatický prostředník v této občanské válce, její postoje nebyly vždy neutrální. Po většinu doby libanonského občanského konfliktu sledovala především své národní zájmy. Svou finanční a vojenskou podporu věnovala zejména palestinským hnutím a muslimské libanonské levici, kde hlavním záměrem byla trvalá angažovanost, popř. přítomnost v Libanonu. To se jí také podařilo v rámci spojeneckého vojenského kontingentu, který vyslala Liga arabských států (LAS) do Libanonu s cílem dosáhnout příměří. V rámci tohoto kontingentu představovala syrská armáda většinu (30 tisíc vojáků). Syrská přítomnost v Libanonu se tedy stala na základě

rozhodnutí LAS legitimní. Avšak Sýřané zůstávali v Libanonu i poté, co občanská válka byla tzv. Taifskými mírovými dohodami z roku 1989 oficiálně ukončena. Podle těchto mírových dohod měly všechny cizí armády opustit Libanon, všechny domácí ozbrojené složky měly být demilitarizovány. Po celou dobu syrské okupace Libanonu zasahovala Sýrie do jeho vnitřních záležitostí a ovlivňovala jeho zahraniční politiku.

Syrsko-izraelský spor o Golany

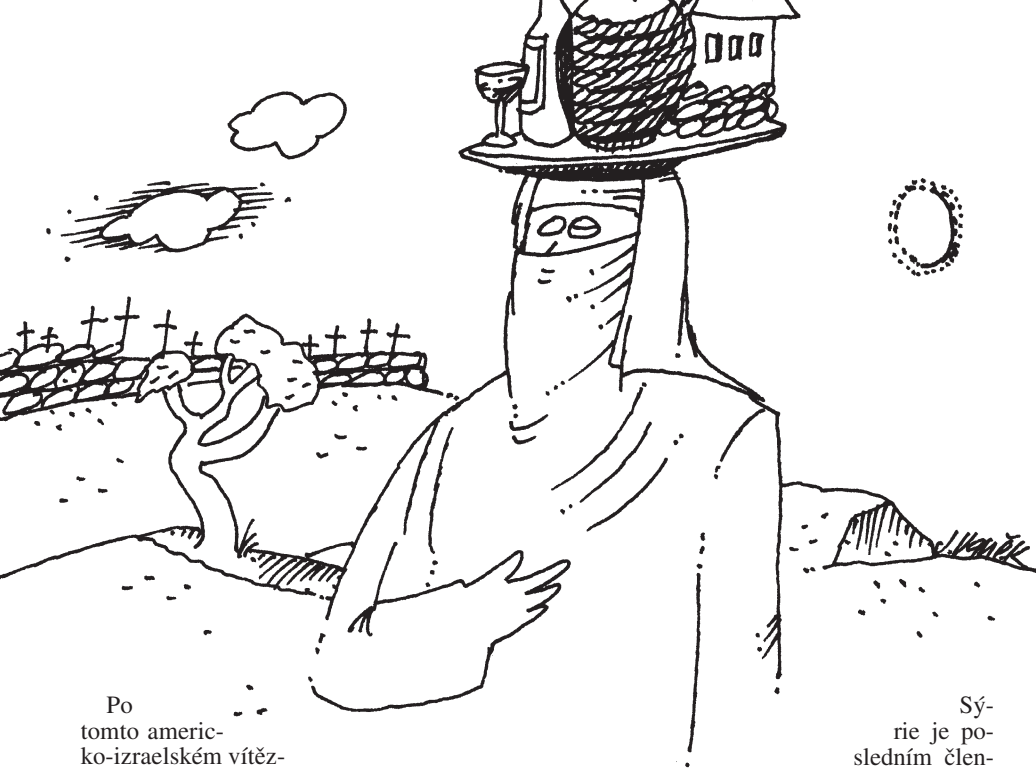
Po čtvrté arabsko-izraelské válce v roce 1973 zahájil tehdejší americký ministr zahraničí Henry Kissinger na Blízkém východě politiku tzv. malých kroků (step-by-step policy). Ta měla za cíl dosáhnout mírového řešení a stability v regionu, jež by vyhovovaly americkým geopolitickým zájmům během studené války. Úspěch této strategie se například projevil uzavřením mírových dohod mezi Izraelem a Egyptem v americkém Camp Davidu v roce 1979. Již v roce 1974 byly mezi Sýrií a Izraelem podepsány dohody o vojenském neangažování se v oblasti Golan.

Podle této dohody se syrský prezident Assad zavázal, že Golany vojensky nenačne. Na příměří začaly od roku 1974 dohlížet mírové jednotky OSN, tzv. UNDOF pro Golany, operující v oblasti dodnes.⁵⁾ Mnozí si mysleli, že prioritou Sýrie v rámci její zahraniční politiky je znovunabytí Golan, ale tento názor se ukázal být mylný. Ve skutečnosti Sýrie usilovala o neustálé udržování tzv. nízkointenzivního konfliktu s Izraelem, a tedy o izraelskou okupaci Golan, čímž mohla legitimizovat svůj režim a menšinovou alávistickou moc,⁶⁾ přestože zemi ekonomicky silně vyčerpával.⁷⁾

Po neúspěšném černém září se tedy pro gerilové operace stala jordánsko-izraelská hranice nevhodnou. Jelikož se prezident Assad zavázal nevést tyto operace přes Golany, stala se vhodná pro ozbrojené útoky právě libanonsko-izraelská hranice. Podle mezinárodní dohody uzavřené mezi libanonskou vládou a Organizací pro osvobození Palestiny v 1969 v Káhiře mohla mít OOP v Libanonu své ozbrojené jednotky. Dohoda dále umožňovala OOP operovat na libanonsko-izraelské hranici.

Mír pro Galileu a důsledky pro Sýrii

Po zavraždění izraelského velvyslance v Londýně zahájil Izrael v červnu 1982 vojenskou operaci – Mír pro Galileu. Izrael vojensky intervenoval do Libanonu s cílem ukončit gerilové operace OOP a vytlačit její jednotky z Libanonu. Rozpoutala se syrsko-izraelská letecká válka nad údolím Bekaa, která byla zastavena za pomoci USA. Vstup Spojených států do této operace přispěl k diskreditaci Sýrie před palestinským hnutím a libanonskou levicí. USA předložily návrh, podle něhož musely všechny ozbrojené palestinské jednotky opustit Libanon.

Po tomto americko-izraelském vítězství, kdy Sýrie nebyla oslabena vojensky, nýbrž politicky, změnila Assadova vláda dosavadní strategii. Zejména usilovala o zrušení smlouvy o normalizaci vztahů uzavřené mezi Izraelem a Libanem v květnu 1983,⁸⁾ dále o oslabování vlivu a moci libanonské vlády. Ve své politice a podpoře v Libanonu se Sýrie již nezaměřovala na Palestince a OOP, ale na nově vzniklé proiránské šíeitské hnutí Hizbullah. Hizbullah vystupoval jako libanonské rezistenční hnutí bojující za osvobození jižního Libanonu, který od roku 1982 až do května 2000 okupovala izraelská armáda. Hnutí tak mj. nahradilo palestinské ozbrojené jednotky, které po roce 1982 opustily Libanon.

Syrské dětente

Po smrti prezidenta Assada a nástupu jeho syna Bašára v roce 2000 k moci došlo v Sýrii k částečnému uvolnění, tzv. damašskému jaru, tj. k uvolnění cenzury, amnestii politických vězňů, přílivu zahraničních investorů, zakládání poboček zahraničních (hlavně libanonských) bank.⁹⁾

Avšak uvolňování v Sýrii, tzv. dětente, liberalizace hospodářství, zapojování do mezinárodních struktur a spolupráce probíhá v porovnání s některými arabskými/islámskými zeměmi stále pomalu. Příkladem je projekt Euro-středomořského partnerství, tzv. Barcelonský proces z roku 1995, uzavřený mezi státy Evropské unie a dvanácti státy Středomoří včetně Izraele a OOP. Partnerství položilo základ pro nastolení multilaterálního dialogu, kdy se státy různých konfesí, náboženství, kultur, hodnot i státy vzájemně znepřátelené, bez mírových dohod (viz Izrael)¹⁰⁾ sešly u jednoho stolu, aby spolupracovaly nejen v oblasti politiky, bezpečnosti, míru (1. pilíř), ale také v oblasti ekonomiky, obchodu, financí (2. pilíř), kultury, vzdělávání, zdravotnictví, sociálních věcí aj. (3. pilíř).¹¹⁾

Sýrie je posledním členským státem euro-středomořské zóny, který se více zapojil do projektu. Jednání o uzavření asociační dohody Sýrie s Evropskou unií byla zintenzivněna teprve koncem roku 2004 na rozdíl například od Maroka, Tuniska, které asociaci s EU uzavřely krátce po zahájení partnerství.

Sýrie ve vztahu k okolním státům

S Íránem¹²⁾ je Sýrie spojena přes libanonský Hizbullah.¹³⁾ Je pravdou, že díky Sýrii došlo k odzbrojení milicí po ukončení občanské války v Libanonu kromě hnutí Hizbullah a byly podepsány mírové dohody v saúdkoarabském městě Taif, které garantovaly spolu s LAS syrskou přítomnost v Libanonu. Sýrie si ponechala Hizbullah jako nástroj pro jednání s Izraelem a tvrdila, že výměnou za zajištění míru a klidu na libanonsko-syrské hranici by jí měl Izrael vrátit Golany. Avšak od druhé poloviny 90. let dvacátého století začala být syrská role v Libanonu kontraproduktivní. Navíc Izrael překazil Sýrii její strategii tím, že se nečekaně po více než osmnácti letech stáhl z jižního Libanonu (květen 2000).

Co se týká Iráku, Sýrie ho zpočátku podporovala ve vojenské invazi do Kuvajtu. Na stranu Spojenců v operaci Pouštní bouře v roce 1991 se Sýrie přidala poté, co Spojené státy „souhlasily“ se syrskou přítomností v Libanonu po ukončení občanské libanonské války.

Stálým územním sporem, a tedy destabilizujícím prvkem regionu zůstává oblast Golan, dále pak dnes turecká oblast tzv. Alexandretta. Toto původně syrské území bylo za francouzského mandátu nad Sýrií referendem přičleněno Turecku, ovšem Sýrie na něj opakovaně vyslovila územní nárok.

Spory Sýrie s Tureckem nejsou pouze územní. Nevyřešená otázka zůstává kolem

využívání vodních zdrojů a stavění elektráren na Eufratu a Tigridu, pramenících v Turecku a tekoucích dále přes Sýrii a Irák. Turecko obviňuje Sýrii z podporování kurdských separatistů. Sýrie se staví negativně k tzv. izraelsko-tureckému strategickému partnerství, uzavřenému mezi těmito dvěma státy v roce 1996. Jedná se nejen o hospodářskou, finační, kulturní spolupráci, ale také vojenskou pomoc v případě napadení. Otázka vodních zdrojů a staveb byla i dlouholetým sporem mezi Sýrií a Jordánskem, což vyřešila vzájemná dohoda z počátku 21. století a přispěla k urovnání vzájemných vztahů mezi těmito dlouho znepřátelenými sousedními státy.

Syrský odsun z Libanonu

Události posledních měsíců, zejména atentát na libanonského premiéra R. Haríriho v únoru 2005, následné protesty libanonských občanů a rovněž tlak mezinárodního společenství přiměly Sýrii, aby jednala o stažení svých vojsk z Libanonu.¹⁴⁾ Přestože Sýrie odmítá obvinění ze spáchání atentátu na libanonského premiéra, došlo na základě intenzivního jednání mezi představiteli obou zemí (syrský prezident Bašár Assad a libanonský prezident Emile Lahoud) do konce května 2005 k úplnému stažení syrské armády z Libanonu. Důležitější než odsun syrských vojáků je stažení příslušníků tajných syrských zpravodajských služeb.

Přestože neexistují přímé důkazy, je známa skutečnost, že Sýrie podporovala extremisty nejen v zahraničí, školila jednotlivce či skupiny k teroristickým akcím, které pak byly provedeny právě na cizích územích, např. v Libanonu proti nelibanonskému představiteli.¹⁵⁾ Jedná se o tzv. nepřímou strategii, kdy terorista vyškolený v zemi A provede svůj čin v zemi B proti zemi C.

Výše zmíněné skutečnosti, tj. expanzionistické a panarabské tendence Sýrie, její podpora násirovskému panarabismu, syrská účast na všech arabsko-izraelských válkách, přímá/nepřímá podpora palestinskému hnutí a islámských extremistů, útoky Sýrie na Izrael v oblasti Golan, podobně jako letitá syrská přítomnost v Libanonu a její zasahování do vnitřních záležitostí libanonského státu, podpora kurdských separatistů a spory se sousedními státy o vodní zdroje, činí ze Sýrie nestabilní, resp. destabilizující stát na Blízkém východě. I přesto je nutno brát Sýrii jako jednoho z hlavních aktérů regionu a její postavení zůstane silné i v budoucnu.

Proto by bylo žádoucí, aby se Sýrie co nejrychleji zapojila do mezinárodních a regionálních struktur a jiných forem spolupráce, například do barcelonského procesu. Jedním z takových prvních pozitivních kroků bylo právě bezpodmínečné stažení z Libanonu, přestože proběhlo na nátlak libanonské veřejnosti, mezinárodního společenství a také OSN. Světová organizace

vydala již několik rezolucí vztahujících se k osvobození Libanonu, např. rezoluce RB OSN č. 425 a 1559. Silné vazby na Libanon však budou přetrvávat i po odchodu syrské armády, což je dáno kulturně-historickými aspekty.

Sýrie by měla rovněž provést liberalizaci ekonomiky, přilákat zahraniční investory, zapojit sunnitskou část obyvatelstva do svého politického systému a provést jeho postupnou demokratizaci. K tomu bude nutné zmírnit tradičně silný klientelismus, který brání vzniku demokratických institucí a negativně tak působí na syrské „détente“.

ysabacka@hotmail.com

Literatura a použité zdroje:

- Deeb, M.: Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process, Palgrave MacMillan, New York, 2003.
- Com, G.: Le Liban contemporain, La Découverte, Paris, 2003.
- Com, G.: Le Moyen-Orient, Flammarion, Paris 1993.
- Lacouture J., Tuéni G., Khoury G.: Un siècle pour rien, Dar an.Nahar, Beyrouth, 2003.
- www.lorientlejour.lb
- www.un.org

¹⁾ Například za nadvlády Římanů existovala tzv. Provincie Syria zahrnující území dnešní Sýrie a Libanonu.

²⁾ Na základě Národního paktu je prezidentem Libanonu vždy křesťan maronita, předsedou vlády muslim sunnita a předsedou Parlamentu muslim ší'ita.

³⁾ U moci v Iráku je stejně jako v Sýrii strana BAAS. Za vlády S. Hussajna však došlo k rozkolu mezi stranou BAAS v Sýrii a v Iráku.

⁴⁾ Tj. Egypta, Jordánska, Palestíny. V první arabsko-izraelské válce v roce 1948 zde bojoval i Libanon, který se již dalších arabsko-izraelských válek neúčastnil.

⁵⁾ Mandát mírových sil UNDOF je každých šest měsíců prodloužen na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN.

⁶⁾ Deeb, M.: Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process, Palgrave MacMillan, 2003, New York.

⁷⁾ Sýrie vydávala ještě v 80. letech 20. století přes 20 % HDP na zbrojení.

⁸⁾ Tato smlouva byla nakonec v březnu 1984 zrušena. H. Kissinger tehdy prohlásil, že nemůže být na Blízkém východě válka bez Egypta a mír bez Sýrie.

⁹⁾ Libanon vždy vynikal vysokou úrovní sektoru služeb, tj. nejen v oblasti turismu, hotelnictví, ale především v oblasti obchodu, finančnictví a bankovníctví. Proto nesl označení Švýcarsko Blízkého východu.

¹⁰⁾ Izrael má uzavřenou mírovou dohodu s Egyptem (v americkém Camp Davidu v 1979) a Jordánskem v 1994.

¹¹⁾ Projekt se vztahuje i na postkomunistické státy nově přijaté do EU.

¹²⁾ Většina iránské obyvatelstva jsou muslimští ší'ité stejně jako aláwistická vládnoucí menšina v Sýrii.

¹³⁾ Hnutí Hizbullah během posledních let prochází procesem transformace, a to z rezistenčního hnutí na parlamentní stranu.

¹⁴⁾ Ještě v dubnu 2005 operovalo v údolí Bekaa přes 14 tisíc syrských vojáků.

¹⁵⁾ Rok 1981 byl poznamenán četnými atentáty proti velvyslancům nejen v Libanonu.

Izetbegovići dědicové:

IV. kongres Strany demokratické akce

Vývoj v nejsilnější bosenské politické straně – Straně demokratické akce (SDA) prošel po smrti jejího zakladatele a dlouholetého předsedy Aliji Izetbegoviće zajímavým vývojem. Změny, k nimž ve straně došlo, souvisejí úzce s osobou nového předsedy Sulejmana Tihíće. Za zlomový z hlediska politického směřování strany lze považovat IV. kongres SDA, který se uskutečnil 26. května 2005 při příležitosti patnáctého výročí vzniku strany. Základní otázkou je, zda je možné po zmíněném kongresu označit Tihíčovu SDA za stranu multietnickou, a tím pádem jinou, než byla v dobách Izetbegovićova vedení? DAMIR KASUM

Vývoj v SDA do IV. kongresu

Strana demokratické akce vznikla dne 26. května 1990 jako strana zastupující zájmy Muslimů, respektive Bosňáků v rámci Bosny a Hercegoviny (BaH), ale i v rámci jiných částí v té době rozpadajícího se jugoslávského státu. SDA patří k nejvýznamnějším a politicky nejúspěšnějším stranám v BaH jak v období předválečném, tak i v tzv. podaytonském období.

V rámci SDA existuje určitá nepsaná politická doktrína, jejímž autorem je Alija Izetbegović. Podstatou doktríny je návod, jak ochránit a zajistit přežití Bosňáků. Tvrdí se v ní, že pro Bosňáky má hrát nejdůležitější roli islám, etnická bosňácká identita, a teprve na posledním místě je stát BaH v jeho současných hranicích.¹⁾ Náznaky možné změny v politické orientaci strany nastaly až po odchodu Izetbegoviće z postu předsedy SDA v roce 2001 a po jeho smrti o dva roky později.

Na podzim roku 2001 byl svolán III. kongres SDA, který si za nového předsedu strany zvolil do té doby nevýrazného bosňáckého politika Sulejmana Tihíće, jenž působil v rámci parlamentu Republiky srbské. Tihíć dovedl v roce 2002 stranu k volebnímu vítězství a sám se stal zástupcem Bosňáků v tříčlenné kolektivní hlavě státu, jejímiž členy jsou představitelé jednotlivých bosenských konstitutivních národů (Srbů, Chorvatů a Bosňáků), tedy Předsednictva BaH.

Během příprav na IV. kongres se do poslední chvíle nevědělo, zda někdo svede se Sulejmanem Tihíćem o předsednické křeslo boj. Jako nejsilnější možní soupeři Tihíće uvnitř strany se jeví Adnan Terzić, první místopředseda strany a předsedající Rady ministrů (předseda vlády), a Bakir Izetbegović, místopředseda SDA a syn zesnulého

zakladatele strany Aliji Izetbegoviće. Terzić se nakonec rozhodl, že bude „pouze“ obhajovat funkci prvního místopředsedy strany a Izetbegović mladší vyjádřil svou podporu Tihíčově osobě a jeho politice.²⁾

Nakonec se jediným Tihíčovým protikandidátem překvapivě stal dosavadní místopředseda strany, nevýrazný Elmir Jahić. Boj o předsednické křeslo se tak stal vnitrostranickým referendem o tom, zda jsou delegáti Strany demokratické akce spokojeni s dosavadním čtyřletým obdobím předsednictví Sulejmana Tihíće. Vesměs se očekávalo, že Tihíć jednoznačně zvítězí.

Kongres

Ve čtvrtek 26. května 2005 se v olympijské hale Zetra v Sarajevu sešlo při příležitosti jednodenního IV. kongresu SDA a zároveň patnáctého výročí vzniku této bosenské politické strany 593 delegátů SDA a více než 800 hostů včetně Wilfrieda Martense, předsedy Evropské lidové strany.³⁾

Hlavní projev⁴⁾ přednesl předseda strany Sulejman Tihíć. Jeho první část se týkala stavu, ve kterém se SDA nacházela před nečelými čtyřmi roky v době konání posledního kongresu. Připomněl, že SDA prošla těžkým obdobím, protože strana v té době byla v opozici a zakladatel a dlouholetý předseda strany Alija Izetbegović uvolnil předsednický post. Rovněž po událostech z 11. září 2001 pohlíželo mezinárodní společenství na SDA s nedůvěrou. Tihíć dále uvedl, že strana se z toho dokázala vzpamatovat a roku 2002 získala znovu důvěru občanů a zvítězila v parlamentních volbách. Rovněž tak o dva roky později zvítězila i ve volbách do místních zastupitelstev. Pro Stranu demokratické akce bylo podle předsedy strany velkým úspěchem její přijetí do Evropské

lidové strany. Ve svém projevu Tihić dále zdůraznil, že SDA je v současnosti vedoucí politická strana v provádění reform, které mají přivést Bosnu a Hercegovinu do euroatlantických struktur, a zároveň je partnerem, na kterého se mezinárodní společenství může spolehnout. Jako brzdou integrace označil předseda SDA Republiku srbskou, která odmítáním spolupráce s Haagským tribunálem zapříčinila, že BaH ještě stále není členem programu Partnerství pro mír.

Tihić rovněž připomněl, že tento nebo příští rok se bude rozhodovat o statutu Kosova, čehož, – dle jeho názoru – chtějí využít jisté politické síly, aby ohrožily teritoriální integritu Bosny a Hercegoviny. Tomu chce SDA zabránit a dokáže to pouze tehdy, pokud bude silná a jednotná. Tihić tak ukončil své vystoupení v bojovném duchu a s heslem, se kterým pravděpodobně půjde strana do volebního boje „Se silnou SDA, je silná i Bosna a Hercegovina!“

Během dne schválili delegáti IV. kongresu Strany demokratické akce novou programovou deklaraci a nové stanovby SDA. Rovněž proběhla i volba nového předsedy strany, prvního místopředsedy, pěti místopředsedů a 80 členů Výkonného výboru, které přímo volí kongres.⁵⁾ Prvním místopředsedou strany se získkem 424 hlasů znovu stal Adnan Terzić, který tak porazil svého protikandidáta Sanjina Halimoviće (149 hlasů). Ačkoliv se v souboji o vedení strany očekávalo jednoznačné vítězství Sulejmana Tihiće, volební výsledek tomu neodpovídal. Tihić sice funkci předsedy strany se získkem 360 hlasů dokázal uhájit, ale jako překvapení se ukázalo hlasování 226 delegátů pro nevýrazného Elmira Jahiće.

Programová deklarace IV. kongresu SDA

Nová programová deklarace⁶⁾ přijatá IV. kongresem se příliš neliší od té, jež byla přijata o čtyři roky dříve. Jejím charakteristickým rysem (stejně tak i programové části nově přijatých stanov) je zdůrazňování proevropského směřování SDA a rovněž toho, že strana je otevřena všem občanům BaH.

Program Strany demokratické akce je rozdělen do dvanácti tematických okruhů. V prvním se strana charakterizuje jako bosenská lidová strana politického středu, která je otevřena pro všechny občany a která přijímá evropské hodnoty a standardy. Zasaduje se o plnohodnotné členství v Evropské unii a Severoatlantické alianci. Pro SDA jsou rovněž důležité antifašistické hodnoty a odmítá veškeré formy diskriminace a totalitarismu.

Druhý okruh (kapitola) programu říká, že se SDA bude snažit vytvořit bosenskou identitu, která bude pro všechny občany BaH společná, a to za pomoci péče a rozvo-

je tradičních hodnot tolerance a společného života bosenských národů rozdílných kultur a náboženského vyznání. Strana demokratické akce rovněž požaduje změny ústavního pořádku BaH, který v současnosti existuje na základě podpisu Daytonské mírové smlouvy. SDA ve svém programu podporuje návrh Evropské unie⁷⁾ na vytvoření pěti ekonomických regionů na základě geografických, historických, dopravních a dalších kritérií. Tím by fakticky zanikly obě bosenské entity, tedy Federace Bosny a Hercegoviny a Republika srbská a Distrikt Brčko.

Co se týče zahraniční politiky, je SDA pro integraci Bosny a Hercegoviny do Evropské unie a NATO. Rovněž tak chce Strana demokratické akce rozvíjet bilaterální vztahy se Spojenými státy americkými a zeměmi jihovýchodní Evropy. V rámci mezinárodní koalice hodlá bojovat proti každé formě terorismu a proti všem druhům organizovaného zločinu ve shodě s rezolucemi Organizace spojených národů.

Důležité pro SDA jsou vztahy s bosenskou diasporou, a proto požaduje vytvoření ministerstva pro emigranty na celostátní úrovni. Velký důraz klade strana na péči o Bosňáky ve všech zemích, které vznikly na území bývalé Jugoslávie. Pravděpodobně je tím myšlena hlavně bosňácká komunita v srbském Sandžaku.

Svůj pozitivní vztah k mezinárodní správě BaH vyjadřuje ve 12. kapitole programu, v níž tvrdí, že existence Úřadu vysokého představitele⁸⁾ je pro Bosnu stále užitečná a nutná.

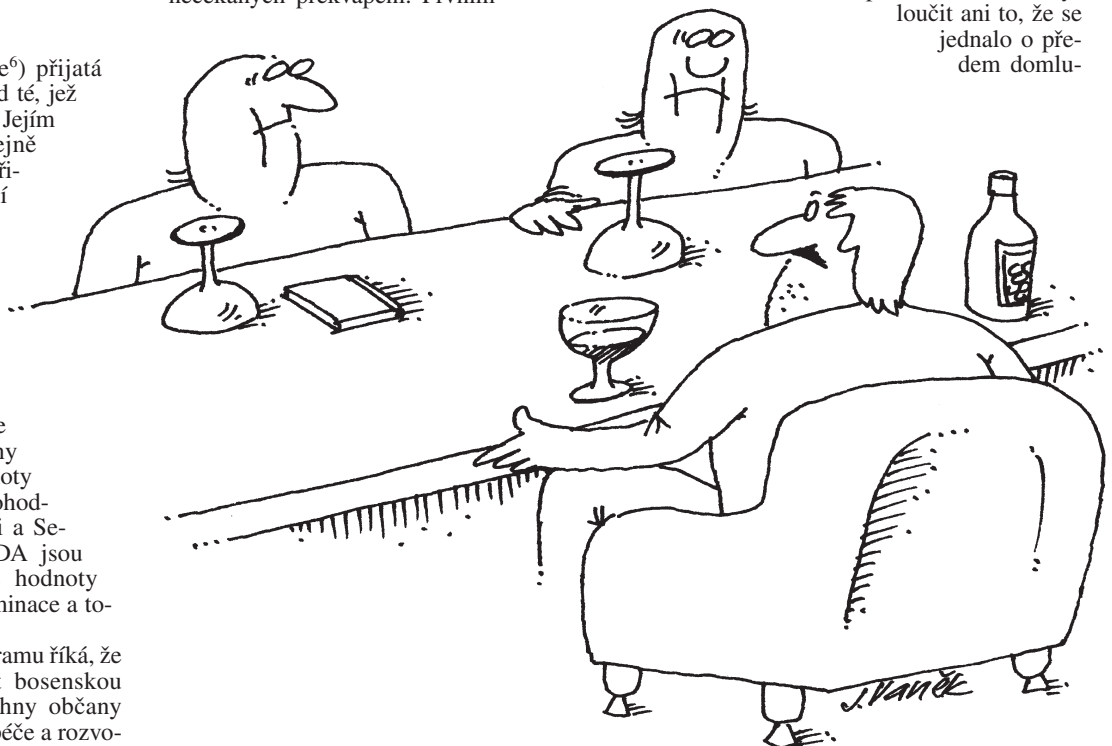
Vývoj po kongresu a budoucnost SDA

Květnový IV. kongres přinesl řadu nečekaných překvapení. Prvním

z nich bylo „těsné“ vítězství Sulejmana Tihiće nad Elmirem Jahićem. Sám Tihić to po kongresu vysvětloval tak, že obdržel menší počet hlasů, protože odmítl, aby se jediní, kteří jsou trendně stíháni, ocitli na kandidátkách do čelních funkcí ve straně.⁹⁾ Pro mnohé bosenské analytiky bylo překvapením, že Jahić obdržel tak vysoký počet hlasů, a proto se domnívají, že tyto hlasy nejsou výsledkem vůle zvolit Jahiće předsedou, ale sesadit Tihiće. Komentáři rovněž připomněli drtivé úspěchy dvou největších Tihićových rivalů ve straně, tedy Bakira Izetbegoviće (zvolen místopředsedou strany se získkem 477 hlasů) a Adnana Terziće ve stranických volbách.¹⁰⁾ Je patrné, že Tihićova pozice ve straně není příliš stabilní. Případný neúspěch v parlamentních volbách roku 2006 by na jeho místo ve straně mohl vynést některého z jeho dvou hlavních rivalů.

Druhým překvapením, které IV. kongres Strany demokratické akce přinesl, byla skutečnost, že na něm nebyl přítomen reis-ulema ef. Cerić, nejvyšší představitel islámského kléru v zemi, ani žádný jiný představitel Islámského společenství v BaH, což je vzhledem k jejich přítomnosti na všech třech předcházejících kongresech SDA překvapující skutečnost. Sulejman Tihić ve svém interview pro Dnevni avaz odpověděl, že neví, proč nikdo z Islámského společenství na kongres nepřišel.¹¹⁾ Skutečným důvodem nepřítomnosti členů Islámského společenství může být Tihićova teze,¹²⁾ že generálové a lidé ze struktur Islámského společenství by se neměli plést do chodu strany, což byla v období před Tihićem zcela běžná praxe. Vzhledem k velmi mírným vyjádřením obou táborů, jak

Tihiće, tak i Islámského společenství, nelze vy-
loučit ani to, že se
jednalo o pře-
dem domlu-

vený manévr, jak pouze formálně odstranit vliv náboženství na chod strany.

Za největší překvapení kongresu lze bezesporu označit snahu o transformaci SDA z konzervativně nacionalistické strany, jak byla po celou dobu své existence vnímána, na „multietnickou“ politickou stranu. Tento přerod byl zahájen kongresovým projevem Sulejmana Tihiće, ve kterém zdůraznil, že je třeba, aby ve Straně demokratické akce bylo vedle Bosňáků více bosenských Srbů a bosenských Chorvatů.

Multietnická politika SDA se promítla při ustanovující schůzi nově zvoleného Výkonného výboru strany, na kterém bylo zvoleno předsednictvo SDA a zbylý počet členů výboru. Do předsednictva strany se tak dostali dva zástupci z řad „Nebosňáků“ a šest osob nebosňácké národnosti bylo zvoleno do Výkonného výboru SDA.¹³⁾ Skutečností však zůstává, že všech osm zástupců jiných etnik se do vedení strany dostalo nikoliv tak, že by byli zvoleni kongresem, ale „pouze“ užším vedením strany, tedy Výkonným výborem. Za jejich zvolením stál především předseda strany Sulejman Tihić, ale i vlivný Izetbegović mladší. Většina nově zvolených nebosňáckých představitelů SDA vykonává některou z dobře placených ministerských funkcí, a proto se spekuluje, že pokud by odmítli přijmout funkci ve vedení strany, pak by jim hrozilo, že by zůstali bez ministerského křesla.¹⁴⁾

Závěr

Je nesporné, že bosenská Strana demokratické akce prodělala pod vedením Sulejmana Tihiće určité změny. Zcela jistě je demokratičtější. Téměř po celou dobu své vlády ve straně nepoznal zakladatel strany Alija Izetbegović jakoukoli reálnou opozici a jeho postavení bylo neotřesitelné. Tihić nemá tak silné až autoritářské postavení, jako mívával za svého života Izetbegović, a proto je daleko otevřenější dialogu. Rovněž se zdá, že Tihićův názor na členství příslušníků jiných bosenských etnik v SDA je daleko liberálnější, než byl Izetbegovićův.

Další odlišností je skutečnost, že Izetbegović podporoval dosazování členů islámského kléru do vedení strany, a tím ji i více nábožensky orientoval, což Tihić odmítá.

Sulejman Tihić vidí jako klíčový rozdíl skutečnost, že nynější SDA je podle jeho názoru multietnická. Demonstrativně to tím, že občanům BaH představil pouhých osm narychlo dosazených osob z řad Nebosňáků do vedení strany. Daleko zajímavější by bylo, kdyby zveřejnil, kolik má jeho multietnická SDA srbských a chorvatských členů, a dané číslo by pak srovnal s počtem v někdejší Izetbegovićově monoetnické straně. Čísla by se s největší pravděpodobností příliš nelišila.

Ve skutečnosti je proto velmi složité posuzovat změny, jež proběhly v SDA na jejím květnovém sjezdu, což souvisí i s tím, že se odehrál rok před bosenskými parlamentními volbami. Nelze přehlédnout sku-

tečnost, že nejnovější snahy o vytvoření multietnické strany mohou být motivovány předvolební kampaní, ve které se strana pokusí získat nejenom srbské a chorvatské voliče, ale především nemálo početný tábor Bosňáků, který odmítá nacionalistické strany.

V očích mezinárodního společenství si SDA zcela jistě zlepšila svou image, a pokud se jí podaří zlepšit vztahy mezi etniky v BaH, pak ji lze jen uvítat. Sporné je, jestli stejní lidé s novými hesly dokáží oslovit bosenské voliče z řad jiných etnik. Lidé totiž nezapomínají na roli, kterou SDA sehrála v bosenském konfliktu a v letech po něm, a proto nebude snadné je přesvědčit, že Strana demokratické akce se bosňáckého nacionalismu skutečně vzdala.

kasum@fss.muni.cz

Seznam literatury a pramenů

1. Tisk

- Bosanskohercegovački dani, číslo 415 a 416.
- Dnevni Avaz, ze dne 27. 5. 2005 a 28. 5. 2005.
- Jutarnje novine, ze dne 28./29. 5. 2005.
- Nezavisne novine, ze dne 28. 5. 2005.
- Oslobođenje, ze dne 28. 5. 2005.
- Slobodna Bosna, číslo 435, 444, 445 a 449.

2. Internetové zdroje

- Dnevni avaz (www.avaz.ba).
- Federalna novinarska agencija (www.fena.ba)
- Internet stranice Sulejmana Tihiće (www.tihić.ba).
- Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina (www.ohr.int).
- Public Broadcasting Service of Bosnia and Herzegovina (www.pbsbih.ba).
- Stranka demokratske akcije (www.sda.ba).
- The Dayton Peace Accords on Bosnia (www.1umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonaccord.html).

¹⁾ Pečanin, Senad: Gospodar Magle, Bosansko-hercegovački dani, broj 415, Sarajevo 27. 5. 2005, s. 18–19.

²⁾ Interview Bakira Izetbegovića pro Dnevni avaz, on-line verze, 11. 5. 2005, (www.avaz.ba/absolutenn/anmviewer.asp?a=9834).

³⁾ Brojni predstavnici diplomatskog kora, Dnevni avaz, Sarajevo 27. 5. 2005.

⁴⁾ Internetové stránky Sulejmana Tihiće (www.tihić.ba/Tekst/Govori/2005/4%20Kongres%20SDA.htm).

⁵⁾ Tihić predsjednik, Terzić zamjenik, Jutarnje novine, Sarajevo 28./29. 5. 2005.

⁶⁾ Programová deklarace Strany demokratické akce (www.sda.ba/deklaracija.htm).

⁷⁾ Viz Metiljević, Asim: Evropski odgovor na Dayton, Slobodna Bosna, godina XI, broj 435, Sarajevo 17. 3. 2005, s. 22–26.

⁸⁾ Úřad vysokého představitele – Office of the High Representative (OHR) je mezinárodní úřad, který spravuje Bosnu a Hercegovinu. Viz Office of the High Representative (www.ohr.int).

⁹⁾ Čengićeve kritike neosnovane, Nezavisne novine, Banja Luka 28. 5. 2005.

¹⁰⁾ Tiha pobjeda, Jutarnje novine, Sarajevo 28./29. 5. 2005.

¹¹⁾ Najbolje bi bilo da pitate Islamsku zajednicu zašto nisu došli, Dnevni avaz, Sarajevo 28. 5. 2005.

¹²⁾ Porastao uticaj Izetbegovića i Terzića, Oslobođenje, Sarajevo 28. 5. 2005.

¹³⁾ Strana demokratické akce (www.sda.ba).

¹⁴⁾ Buljubašić, Belma. – Maglajlija, Vedrana: Velka prevara, Slobodna Bosna, godina XI, broj 449, Sarajevo 23. 6. 2005, s. 6–9.

Loňským rozšířením Evropská unie se naplnily vize zakladatelů myšlenky evropského sjednocení, neboť velká část evropského kontinentu se sjednocuje na bázi společných hodnot a tržní ekonomiky. Evropa současně překonává nedemokratické dědictví 2. světové války – bipolární rozdělení Evropy, které bylo produktem studené války. Vytvořily se předpoklady pro zvýšení role Evropské unie jako světového aktéra. Podíl Evropské unie na světovém HDP se zvýšil z 26,7 procenta na 28 procent. Členské státy EU se dnes podílejí téměř 40 procenty na světovém obchodu.

Otázkou je, jak bude Evropská unie v budoucnu vystupovat v mezinárodní politice a zda se jí podaří promítnout svůj zvýšený ekonomický vliv i do oblasti politické a bezpečnostní. Unie se snaží vystupovat se společnou zahraniční a bezpečnostní politikou, ale dosud se jí to nedaří, jak bohužel ukázala irácká krize. Je nepochybné, že se Unie snaží postupně prosazovat kroky, jimiž se její vliv může zvýšit. Jedním z těchto kroků je Evropská bezpečnostní strategie z roku 2003. Má-li však EU hrát roli globálního aktéra, bude muset přijmout ještě řadu rozhodnutí v oblasti strategického rozhodování, civilních a vojenských kapacit, koordinace zpravodajských služeb, partnerských vztahů s klíčovými aktéry na světové scéně a i financování společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Bude se muset shodnout, zda a jak pokračovat v procesu vlastní integrace včetně své ústavní smlouvy i dalšího rozšiřování. Jako globální aktér musí srovnat krok s USA a aspirovat na roli důstojného a respektovaného partnera. Evropa se bude muset shodnout i na způsobu, jak vyrovnávat negativní důsledky ekonomické globalizace globalizací sociální spravedlnosti. Nemůže nereagovat na skutečnost, že globalizace přispívá k větší polarizaci mezi státy bohatými a chudými, a tedy k většímu napětí a nestabilitě.

Rozhodování o tom, jak se Evropa zhostí spoluzodpovědnosti za světový vývoj, se poprvé účastní i nové členské státy. Nedomnívám se, že by dělení Evropy Donaldem Rumsfeldem na tzv. starou a novou mělo nějakou vypovídací hodnotu. Naopak, odkaz na postoj k irácké válce a na užší vztah k USA toto dělení spíše zamlžuje. Názor na válku v Iráku nebyl ani v naší části Evropy zcela jednotný. Například tzv. Dopis 8 za ČR odmítl podepsat tehdejší premiér Vladimír Špidla a místo něho jej podepsal prezident Václav Havel, jehož funkční období skončilo o 48 hodin později a který neměl pravomoc vládu ČR k něčemu zavázat. ČR má sice v Iráku několik desítek vojenských policistů, ale nikdy se nezúčastnila bojových akcí „koalice ochotných“. Rozdíl-

Evropa jako globální aktér a respektovaný partner

(původní verze psaná pro Le Monde Diplomatique)

JAN KAVAN

né přístupy k této válce rozdělily Evropu jak na západ, tak na východ od Labe. Větší porozumění nacházely mezi sebou politické strany stejné orientace, ale ani to nelze zevšeobecnit. (Mnoho sociálně demokratických stran mělo blíže k postoji Chirakovy Francie než k Tony Blairovi.) Můj vlastní postoj k této válce jako bývalého ministra zahraničí je srovnatelnější s postojem bývalého britského ministra zahraničí a nedávného předsedy Strany evropských socialistů Robina Cooka než s názory některých politiků našeho regionu.

Jistý rozdíl mezi většinou nejnovějších členů a „starými“ členy EU ale přece jen existuje. S jedinou výjimkou jde totiž o státy malé, nanejvýš střední velikosti. A takové země mají obavu z přílišného vlivu velkých států na rozhodovací proces Unie. U politiků postkomunistických zemí je tato pochopitelná obava ještě podvědomě umocněna zkušeností s „omezenou suverenitou“ brežněvského impéria a apriorní nedůvěrou ke všemu, co přichází zvenku, vně hranic národních států. Je rovněž třeba přiznat, že dosud nemá zcela v krvi zažita pravidla každodenního demokratického jednání a právního státu. A tato krev nemá dosud dostatek imunitních látek, např. vůči bacilů korupce.

Je nepochybné, že další rozšíření Unie může přispět k jejímu většímu vlivu. V roce 2007 se počítá s rozšířením Unie o Bulharsko a Rumunsko, pokud např. Francie neprosadí odložení. Zásadní strategický význam má proces začleňování Turecka do EU. Jde o stát s více než 68 miliony obyvatel. Ekonomická úroveň Turecka představuje 27 procent průměrné úrovně rozšířené EU 25. (pro srovnání ČR 69 procent). Vstup Turecka do EU by nepochybně vedl k novému hodnocení strukturální politiky Unie. Přestože v Evropě dnes již žije několik milionů muslimů, bude vstup islámského státu pro mnohé znamenat významnou změnu v dosavadní křesťanské monolitnosti Unie. Tuto obavu vyjadřuje i řada českých politiků, zvláště blízkých katolické církvi. Poukazují na to, že velký islámský stát rozmělní identitu Unie, zvýší její vnitřní diversitu a ztíží další rozvoj evropské integrace. Zapomínají na opatření, jimiž se Erdoganova vláda vyrovnává s kodaňskými kritérii, na to, že se jí podařilo zabránit finanční krizi, udržet Turecko mimo vysoce nepopulární válku v Iráku a změnit politiku vůči Kypru. Většina Turků vidí vstup do Unie jako napl-

nění Ataturovy vize o modernizaci země a během mnohaletého vyjednávání se bude snažit přizpůsobovat se evropským normám.

O členství již požádaly Chorvatsko a i Makedonie. Ze strategického hlediska je jejich začlenění žádoucí a z ekonomického hlediska by nemělo být přespříliš problémové. Pokud jde o integraci politickou, sociální a kulturní, půjde o nejjednodušší proces, který může být negativně ovlivněn skutečností, že se politikům některých původních členských zemí dosud nepodařilo přesvědčit své občany ani o správnosti loňského rozšíření.

Klíčový význam rozpočtu Unie pro období 2007–2013

Pro budoucí vývoj i vliv Evropské unie bude klíčové, jak se členské státy dohodnou na rozpočtu pro období 2007–2013, na ratifikaci evropské ústavní smlouvy a na dalším vývoji lisabonské strategie. V září se budou v OSN hlavy všech států zabývat zprávou Panelu OSN na vysoké úrovni, zvanou „Naše sdílená zodpovědnost“, která mj. předkládá problematiku nových hrozeb a i navrhuje jak jim čelit. Pokud jde o reformu OSN, pak předpokládám, že dojde ke shodě na nahrazení současné ženevské Komise pro lidská práva novým menším a účinnějším Výborem pro lidská práva, který by neměl být paralyzován politickými spory, vedenými občas i státy s nevalnou úrovní lidských práv. Jsem si však jist, že letos ještě nedojde ke konsensu na reformě Radě bezpečnosti. Snad se summitu aspoň podaří vytvořit vhodnou atmosféru i tlak, který by mohl vést k této reformě během příštích pěti let.

Pro budoucí stabilitu světa považuji za klíčovou analýzu plnění, či spíše neplnění rozvojových cílů summitu Tisíciletí z roku 2000. Nejznámějším závazkem z tohoto summitu je ambiciózní cíl snížit extrémní chudobu ve světě do roku 2015 na polovinu. Naděje na jeho splnění je zatím malá. Snad by se zvýšila, pokud bychom si uvědomili úzké propojení problematiky rozvoje s bojem proti mezinárodnímu terorismu, tedy s úsilím o zajištění míru a stability ve světě.

Extrémní chudoba stejně jako absence základní zdravotní péče či nezávadné pitné vody, přístupu k základnímu vzdělání, šíření HIV/AIDS či dlouhodobě neřešené politické problémy, převládající např. na Středním východě, jsou faktory, které ve vzájemném propojení mohou vytvořit velmi vznětlivou

a nebezpečnou směs. Vzniklý pocit bezmocnosti, frustrace a vzteku snadno vytvoří živnou půdu pro radikální, extrémistické, či dokonce teroristické jednání. Myslím si, že tomuto nežádoucímu vývoji může úspěšně čelit multilaterální organizace, jakou je OSN, která – pokud ji podpoří členské státy – může přispět k vytvoření sociálně-ekonomického prostředí, v němž se lidé nebudou obávat ani hladu, ani útlaku či porušování základních lidských práv, tedy prostředí, v němž by měly převládnout zákony právního státu a spravedlnosti včetně sociální spravedlnosti. V takovém prostředí by mělo být snazší snižovat napětí a odstraňovat kořeny ozbrojených konfliktů prostředky mírovými, diplomatickými, politickými. Boj za realizaci rozvojových cílů Milénia a boj za odstranění nových hrozeb jsou spojené nádoby.

Nedávno Strana evropských socialistů (PES) navrhla, aby se rozvojová pomoc EU zvýšila na 0,5 procent HDP do roku 2009. Je to krok správným směrem, ale mám obavu, zda to bude přijatelné pro menší nové členské státy, včetně ČR, které se stále vnímají jako poměrně chudé a pocit solidarity s mnohem chudšími neevropskými státy není dosud dostatečně výrazný. Silné jsou i rozličné obavy z nadnárodního vlivu. Česká pravice se obává, že naši suverenitu může ohrozit evropská ústava, či výkon komunitární politiky, a přitom ignoruje fakt, že obrovský vliv nadnárodních společností už dávno výrazně omezil suverenitu všech národních států. Česká levice má zase obavu, že unijním důrazem na konkurenceschopnost a fungování trhu by mohla EU donutit Českou republiku drasticky oklestit její vlastní formu sociálního státu.

Čára rozdílného postoje k návrhu evropské ústavní smlouvy vede jak mezi evropskými státy, tak především uvnitř těchto států. A nejde jen o to, kdo je pro a kdo proti. Ne českých euroskeptiků má některé (zdaleka ne všechny) podobné kořeny jako NE většiny nizozemských voličů. Je však diametrálně odlišné od francouzského NE, kde většina dala najevo nesouhlas s loňským i budoucím rozšiřováním Unie a obavu, že ústavní smlouvou prosazovaná liberalizace podlomí francouzský sociální stát.

U nás vládní koalice oceňuje zjednodušení struktury EU, transparentní právní rámec pro rozhodování institucí rozšířené Unie, její pevnější zastoupení vůči vnějškovému světu i nové určení kompetencí. Pravicová, ale i komunistická opozice maluje čerta na zeď jak hrozbami vznikajícího superstátu a všemocné bruselské byrokracie, tak i rostoucí mocí velkých států nad menšími. Návrh ústavní smlouvy je ovšem ukázkou kompromisu. Je to kompromis mezi stoupenci těsnější integrace a zastánci volného mezivládního přístupu s důrazem na práva členských států. Je to kompromis mezi velkými a menšími zeměmi. Je v povaze kompromisu, že nikdy nebude vyhovovat všem. Jední poukazují na skutečnost,

že ústava evropský sociální stát příliš oslabuje, druhým se zdá, že jej naopak příliš chrání. Pro někoho jde návrh nepřijatelně daleko, pro jiného naopak představuje pouze minimální pokrok. Osobně se domnívám, že je to kompromis nevábný, ale krůček správným směrem. Souhlasím však s potřebou důkladnější diskuse o dalším směřování Evropy, a to u nás i jinde. Jsem pro přijetí ústavní smlouvy, ale současně se domnívám, že varování vyslané občany dvou států, že politické elity musí o osudu Evropy rozhodovat daleko citlivěji, pečlivěji a po důkladnější konzultaci s občany, může mít dlouhodobě pozitivní dopad.

Evropská unie neobstojí v globální soutěži se Spojenými státy, nebude-li se modernizovat a stavět na kladných stránkách globalizace. Vzdá-li se však Unie výdobytků sociálního státu, ztratí podporu svých občanů. Cíl tzv. Lisabonské strategie z roku 2000: aby se EU do roku 2010 stala „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností“, se zatím nedaří plnit. Záměr je chvályhodný neboť je nepochybné, že žádná evropská země se nemůže jen vlastními silami vyrovnat s problémem trvalého růstu, zvýšení konkurenceschopnosti, s problémy životního prostředí a také s vytvořením soudržné a sociálně spravedlivé společnosti. Je však nutné překonat mnohdy málo odpovědný přístup některých členských zemí, včetně nových. Mrzelo mne, že český komisař Vladimír Špidla nazval před časem Lisabonskou strategii sněžným mužem, aniž by aspoň naznačil alternativu.

Pro soutěž s USA, spojencem a – zdůrazňuji – partnerem, si Evropa musí vhodně zvolit i příslušné hřiště. Jistě je správné, aby Evropa posílila i vojensky a převzala zodpovědnost za řešení konfliktů na svém kontinentu, např. na Balkáně. Na druhé straně by bylo nesmyslné snažit se vyrovnat obrovské vojenské síle USA.

Věnovat pozornost sociální dimenzi globalizace

Pokud jde o globalizaci, měla by se pozornost soustřeďovat méně na trhy a více na občany. Jinými slovy, na sociální dimenzi globalizace, zaměstnanost, zdravotnictví, školství, ale i na lidská práva, na právo demokratické účasti na rozhodování, na důstojnou kvalitu života, což samozřejmě nevyklučuje materiální prosperitu.

Předpokládám, že letošní summit OSN zdůrazní nutnost spolupráce USA a Evropy při ochraně společně sdílených hodnot i v boji proti mezinárodnímu terorismu. V této souvislosti se objevují soudy, že „nová“ Evropa má větší porozumění pro americký postoj nežli ta „stará“, která tíhne více k nevojenským diplomatickým prostředkům, ke kompromisům, které někomu mohou dokonce připomínat appeasement.

Více než 20 let jsem byl disidentem a bojoval jsem proti nedemokratickému autoritářskému režimu, a tak chápu přitažlivost argumentu, že demokratické státy by měly ve jménu lidských práv zasáhnout i vojensky proti státům, kde jsou tato práva masivně porušována. Představa, že „změnu režimu“ lze ospravedlnit hrubým porušováním lidských práv, však předpokládá existenci univerzální spravedlnosti. Ta ale zatím neexistuje. Ani v Chartě OSN, ani nikde jinde v mezinárodním právu není dosud zakotveno právo na „změnu režimu“ vojenskou intervencí. A jsem přesvědčen, že zvláště menší státy se potřebují spolehnout na ochranu mezinárodním právem, neboť alternativou je právní džungle, v níž vítězí právo nejsilnějšího.

Předsedal jsem Valnému shromáždění OSN v době války v Iráku a podpořil jsem výzvu generálního tajemníka OSN Kofi Annana zahájit seriózní hledání způsobů, jak čelit hrozbě masivního porušování lidských práv. Použití vojenské síly není vyloučeno, ale je vnímáno jako poslední možnost, až po vyčerpání politických prostředků, a vždy v multilaterálním kontextu posvěceném mandátem OSN. Proto se zpráva Panelu OSN pokouší definovat kritéria umožňující chránit občany jiných zemí před použitím politicky motivovaného hrubého násilí proti nim. Takovéto uznání principu „zodpovědnosti chránit“ má klíčový význam pro utlačované občany nedemokratických zemí. Doufám, že jej OSN vážně rozpracuje a promítne do mezinárodního práva.

Představitelé OSN často zdůrazňují, že dokud neustálý, ale pomalý vývoj mezinárodního práva nepovede ke kodifikaci změny, tak je nutné respektovat současný stav, který stále uznává vestfálský princip suverenity národních států ze 17. století. Kritici OSN a mezinárodního práva zdůrazňují potřebu ignorovat toto právo, a tak i suverenitu státu, který porušuje univerzální lidská práva, a stává se tak potenciálním terčem tzv. preventivní války. Paradoxně mezi nejtvrďšími kritiky jsou ti, kteří odmítají mezinárodní konvence či tribunály jako vměšování se do vnitřních záležitostí a omezování jejich suverenity. Mezinárodní společenství musí odmítnout takovýto dvojí metr. Je pochopitelné, že státy s našimi zkušenostmi si jsou vědomy vysoké ceny jak lidských práv, tak suverenity. Nadcházející evropská i světová jednání ukáží, zda jsme schopni se shodnout na způsobech, jak účinně bojovat proti teroristům i diktátorům, aniž bychom tím omezovali již vybojovaná občanská práva. Naopak živnou půdu pro extremisty omezíme prosazováním základních lidských práv, včetně politických a sociálních, všech lidí bez rozdílu, při respektování zájmů národních států. Doufám, že se letos posuneme aspoň o krůček k tomuto cíli, ale spíše mám obavu, že promarníme další příležitost.

○

kavanj@psp.cz

Referendum o ústavní smlouvě se stalo velkou událostí nejen pro Francii, ale posléze i pro celou Evropskou unii. Francouzi svým NE strhli lavinu, na jejímž povrchu spočívala strategie rozšiřování EU cestou společně přijatého a sdíleného konsensu v základních otázkách. Znovu se potvrdilo, že Francie má s institucí referenda vážné problémy a po jeho neúspěchu ji čeká dlouhý a náročný proces přehodnocování vnitřní, ekonomické, sociální, ale také zahraniční politiky.

Bylo to již celkem 22. referendum v dějinách Francie.¹⁾ O jeho základní otázce – vztahu k ústavní smlouvě – se diskutovalo všude, uvnitř politických stran, sociálních skupin, generací a rodin. Jasně pozitivní stanovisko zaujaly strany vládní koalice. Proti nim stály strany s dominantním odmítavým přístupem – krajně pravicová Národní fronta (FN) a na levici pak Francouzská komunistická strana (PCF) a neparlamentní strany krajní levice. Národní fronta vystupňovala xenofobní nacionalismus a tradicionalismus. Jiný přístup zaujala PCF – její předsedkyně – bývalá ministryně sportu ve vládě Lionela Jospina – Marie-George Buffet vyjádřila názor, že „evropské národy by se měly znovu sejít a napsat nový text ústavy“. Bohužel však nevedla, kde konkrétně, na jakém místě by se oněch 450 milionů Evropanů mělo sejít a jak by měla vypadat jejich spolupráce při psaní nového ústavního textu. Zcela zvláštním případem se stala Socialistická strana (PS) – v přístupu k referendu se rozpoltila. Předseda F. Hollande, ekonom D. Strauss-Kahn, bývalý premiér Jospin a další zaujali kladné stanovisko, zatímco Laurent Fabius či Henri Emmanuelli se postavili proti.

Kdo byl pro, kdo byl proti

Pro ústavu hlasovali především vysokoškolsky vzdělaní lidé, řídicí pracovníci a obyvatelé velkoměst Paříž, Bordeaux, Lyon a Štrasburk. Ti se těší dobré životní úrovni, mají širší rozhled, a tak jsou odolnější vůči zjednodušujícím a zavádějícím tvrzením. Naproti tomu zamítavé stanovisko vyjádřilo 80 procent dělníků a stejně vysoké procento nezaměstnaných. Proti ústavě hlasovaly především venkovské oblasti a průmyslové departementy s převahou dělníků. Jejich obyvatelstvo je postiženo dlouhodobou nezaměstnaností, trpí pocitem vyloučení a ztrácí iluze. Proto je náchylné k obavám, že rozšíření Unie o deset zemí naráz bude znamenat další pohromu.

Proti ústavě hlasovaly také tzv. střední třídy s vysokým podílem státních zaměstnanců (celkem 60 procent z nich). Významnou skupinu odpůrců vytvořili mladí lidé ve věku 18–24 let, znepokojení těžkostmi při hledání prvního zaměstnání. Závažný je i názorový posun lidí ve věku 35–49 let. Ti

Francie po referendu

JAN EICHLER

ještě před třinácti lety hlasovali pro Maastricht, ale v neděli 65 procent z nich odmítlo euroústavu.

Možné příčiny neúspěchu

Francouzi do značné míry hlasovali pod vlivem nespokojenosti se současností a strachu z budoucnosti ve skokově rozšířené Evropské unii. Nezaměstnanost dlouhodobě přesahuje deset procent a postihuje dělníky a zaměstnance, kteří dohromady tvoří 60 procent aktivního obyvatelstva a jejichž trpké zkušenosti se v posledních deseti letech stále více sblíží. Stále větší nevoli vyvolávaly také projevy arogance při stanovování prémie nebo tzv. zlatých padáků pro generální ředitele a špičkové manažery, které tak kontrastují s tlakem na úspory na mzdách dělníků a státních zaměstnanců.

Další příčinou byly všeobecně rozšířené obavy a strach, především pak z liberalismu. To je pro většinu řadových Francouzů anglosaský model, jenž nedostatečně ochraňuje zájmy námezdně pracujících, zvýrazňuje rozdíly mezi jednotlivými příjmovými kategoriemi, nutí lidi, aby se často stěhovali za prací, přesouvá výrobu tam, kde jsou nejnižší mzdové náklady a bezohledně uzavírá provozy, které měly dlouhou tradici a byly základem regionální prosperity. K tomu se přidaly obavy z důsledků skokového rozšíření EU, jež s sebou nese obrovskou konkurenční levň pracovní síly, které Francie nemůže konkurovat. V hlasování se projevil také strach z Turecka, Bulharska, Rumunska a dalších uchazečů o členství v Unii a z tzv. sociálního dumpingu. Francouzi si tedy nakonec referendum o evropské ústavě spletli s vnitropolitickým bojem. Po obecních, kantónálních a evropských volbách v roce 2004 je pojal jako vyvrcholení svých varování na adresu prezidenta a vlády. Z tohoto úhlu pohledu se skutečně jednalo o završení nárůstu nespokojenosti Francouzů s tím, jak vypadá a kam směřuje ekonomická, sociální a vnitřní politika jejich země.

Osobní prohra prezidenta Chiraka

Odmítnutí textu bylo velkou politickou prohrou především pro prezidenta Chiraka. Ten se s velkým nasazením snažil Francouzům přesvědčit, aby v referendu hlasovali kladně. Podstoupil značné riziko tím, že chtěl, aby se hlasovalo o celém textu ústavní smlouvy. Dnes může litovat, že neposlechl radu V. Giscarda,³⁾ aby se hlasovalo pouze o prvních 15 stránkách, a aby se hlavně nehlasovalo o třetí části textu, u něhož se dalo očekávat, že vyvolá velkou polarizaci.

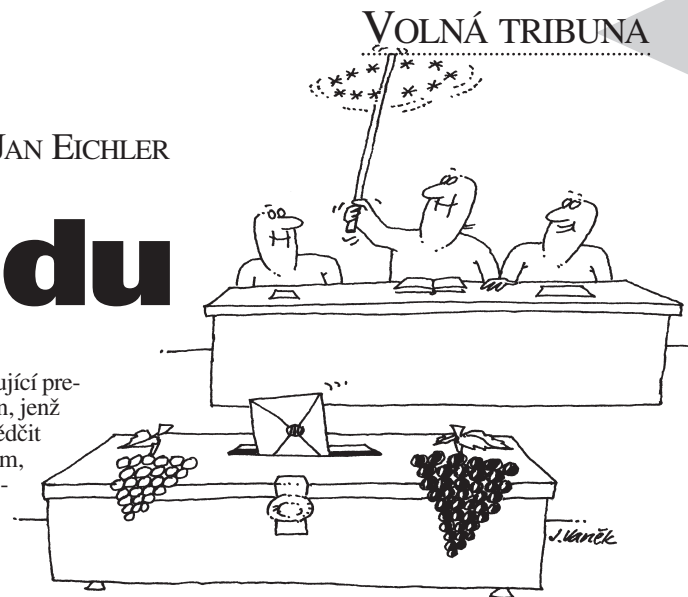
Stejně neúspěšný jako úřadující prezident byl i premiér Raffarin, jenž se snažil Francouzům přesvědčit o politickém, ekonomickém, sociálním a kulturním významu ústavy.⁴⁾

Jacques Chirac znovu takřkajíc vsadil vše na jednu kartu, tentokrát s cílem „dosáhnout osobního vítězství: rozdělit levici (což mu vyšlo) a posílit svou vlastní legitimitu (čehož nedosáhl).⁵⁾ Mnoho Francouzů si totiž uvědomilo, že za dva roky budou prezidentské i parlamentní volby, a proto si položilo otázku: Komu by prospělo ano? Dali jasné najevo, koho už nechtějí na vrcholu moci vidět. Chirakovi se nepodařilo naplnit záměr, aby v případě vítězství upevnil své postavení „republikánského monarchy“.⁶⁾

Výstižné vysvětlení vyjádřil François Hollande, předseda Socialistické strany – výsledek hlasování zvýraznil rozsah krize „systému Chirac“.⁷⁾ Jde o výkon mandátu založený na vymyšlení a vyhlášení slibů, u kterých je již od počátku jasné, že jsou nesplnitelné. Na ně pak navazují vědomé lži, zapírání, sebeobhajoba v každé situaci a za jakoukoli cenu, obklopopování se poslušnými a spolehlivými lidmi, jejichž nejvyšší ceněnou vlastností jsou nikoli schopnosti a zápal pro každodenní práci, ale především poslušnost a oddanost tomu, kdo jim pomohl do funkcí.⁸⁾ Nejvíce se „systému Chirac“ vytýká to, že nemá žádnou ucelenou vizi a že namísto ní usiluje o naplňování cílů krátkodobého charakteru. Bývalý ministr zahraničí (v Jospinově vládě 1997–2002) v narážce na studenou válku výstižně napsal, že referendum se pro Francouzů stalo jakýmsi „studeným květnem 1968“.⁹⁾ Stalo se pokojným odmítnutím, které se – zatím – obešlo bez generálních stávek, bouřlivých demonstrací, rvaček s policisty, ničení symbolů bohatství, přepychu a rozmařilosti.

Možné dopady na francouzský politický systém

Profesor Guy Carcassonne z Université Paris X – Nanterre očekává,¹⁰⁾ že se vystupňuje tlak na zásadní vnitropolitické změny. Francouzská společnost je podle něho silně znechucena tím, jak se politika mění v nekonečný seriál intrik a prosazování skupinkových zájmů na úkor dlouhodobé jasné vize, která byla typická pro zakladatele V. republiky generála de Gaulla. Francie bude muset hledat takovou změnu, která skoncuje se soustředěným veškeré výkonné

moci v rukou prezidenta a premiéra. Naproti tomu by se měla posílit úloha volených orgánů, zejména pak Poslanecké sněmovny. Zároveň s tím ale vyjadřuje obavu, že tlak by mohl být tak silný, že by mohl vyústit až v destabilizaci celého politického systému V. republiky.

Francie v žádném případě nemůže zůstat stát na místě, musí nějak změnit svůj ekonomický, a zejména pak sociální systém.¹¹⁾ Nemůže ulpívat na něčem, co je stále méně konkurenceschopné. Bude se muset zapojit do celoevropského hledání takového systému, který by se co nejvíce přiblížil rovnováze mezi trvalým hospodářským růstem a konkurenceschopností na jedné straně a „trvale dosažitelnou zaměstnaností“¹²⁾ a sociální ochranou na straně druhé. Stejně tak bude muset hledat rovnováhu mezi sociální ochranou a svobodou podnikání. Francouzské dělníky a námezdně pracující, zejména pak ve státním sektoru, čeká dlouhý a nesnadný úkol – zbavovat se předpojatě odmítavého vztahu ke klíčovému pojmu anglosaského modelu, kterým je flexibilita, neboli schopnost přizpůsobovat se situaci na trhu práce.

Francie bude muset měnit systém přerozdělování peněz, který si již dále nemůže dovolit.¹³⁾ Bude nucena přesouvat výdaje z oblastí sociálních dávek do oblastí výdajů na vzdělávání a odbornou přípravu a získávání kvalifikace odpovídající potřebám doby. Inspirací jí mohou být skandinávské země, které při polovičnímu počtu obyvatelstva vydávají každý rok stejný počet diplomů a osvědčení jako Francie. Velkou výzvou pro Francouzů bude také základní myšlenka skandinávského systému, která upřednostňuje hledání konsenzu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci před sociálními konflikty. Právě časté konflikty a stávky, organizované bez ohledu na to, zda vůbec pravice nebo levice, jsou hlavní příčinou vynucovaných kompromisů, uskutečňovaných na úkor důslednosti při nezbytných reformách. V tomto bodu je kámen úrazu celého sociálního a politického systému ve Francii.

Důsledky pro postavení Francie v Evropě

Francouzi pod vlivem kritiků podlehl iluzi, že když ústavu odmítnou, bude možné vyjednat jinou, lepší. V dohledné době ale nic takového nebude možné. Francouzští voliči se dostali do rozporu se svým vlastním dlouhodobým zájmem. V rovině sociální odmítli text, který doslova uváděl, že cílem Evropské unie je „velmi konkurenceschopná sociálně tržní ekonomika usilující o dosažení plné zaměstnanosti a o sociální pokrok“. Takový ústupek ze strany stoupenců tzv. anglosaského sociálního systému se v dohledné době nebude opakovat. Další závažná otázka zní, zda odmítnutí euroústavy může nějak zamezit praxi de-lokalizací a sociálního dumpingu, jež byly uváděny jako hlavní důvody francouzského strachu z rozšiřování Evropské unie.

V rovině institucionální Francouzi nedocenili rozšíření pravomocí Evropského parlamentu, pravomoci institucí EU, váhu jednotlivých států, a zejména pak společnou evropskou zahraniční a bezpečnostní politiku EU. Stalo se tak do značné míry pod vlivem zcela zavádějících argumentů. Například Philippe de Villiers tvrdil, že kdyby ústava už platila v roce 2003, tak francouzští vojáci by automaticky bývali byli nasazeni v Iráku.¹⁴⁾ Podle ústavního textu se ale kterýkoli členský stát může od akce Evropské unie v zahraničí distancovat, není povinen se jí účastnit, pouze nesmí bránit jejímu uskutečnění.

V rovině zahraničněpolitické se Francie připravila o možnost prosazovat své kandidáty od funkcí ministra zahraničí, nebo dokonce prezidenta EU,¹⁵⁾ a tím významně ovlivňovat zaměření politiky Unie. Za současného stavu věcí se bude muset spokojit s tím, že jednou za dlouhých dvanáct a půl roku bude předsednicou zemí a že její komisař bude jedním z dvaceti pěti. Stejně tak padla možnost, že v rámci Evropské unie by se posílila váha Francie, SRN a spolu s nimi i tří zakládajících zemí EHS.¹⁶⁾

Prezident Chirac měl plnou pravdu, když vzápětí po oznámení výsledků referenda vyhlásil,¹⁷⁾ že se nemění francouzské závazky vůči Unii, ale zároveň s tím upozornil na nepříznivou změnu rámce pro prosazování francouzských zájmů v Evropě. Právě on, jako vrchní velitel ozbrojených sil může zapomenout na nějaké francouzské iniciativy v rámci tzv. strukturované spolupráce. Jeho země si totiž sama zúžila prostor i v rovině bezpečnostněpolitické. Nejméně do roku 2007 nemůže očekávat, že by někdo bral vážně její iniciativy na zvyšování vojenských schopností a na uzavírání náročnějších závazků v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, jak byly napsány v paragrafu 6 článku 1–41 návrhu ústavní smlouvy.

Daniel Vernet, zahraničněpolitický komentátor deníku Le Monde, výstižně napsal,¹⁸⁾ že výsledek hlasování je pro francouzského prezidenta vážnou porážkou, která jej nutí, aby všechny své síly napnul k úsilí o omezení škod, které z toho pro

Francii vzejdou. Předpovídá, že dojde k oslabení vlivu francouzsko-německého společenství v rámci Evropské unie, což bude mít za následek posílení vlivu Velké Británie, která má o Unii a o jejím fungování zcela jiné představy než Francie. Potvrzují se varovná slova, která těsně před referendem zveřejnil Timothy Garton Ash.¹⁹⁾ Ten napsal, že z hlediska taktického by francouzské ne usnadnilo život premiéru Blairovi – ten by si mohl ušetřit bitvu o referendum ve své zemi. Zároveň s tím se znovu otvírá otázka, v jaké Evropě by Velká Británie měla zakotvit. Velká Británie sama o sobě podle Ashe nemůže strategii USA ovlivňovat tak účinně, jako kdyby byla součástí politiky a bezpečnostně sjednocené Evropy. Francouzské ne tak rozšiřuje prostor k tomu, aby se Velká Británie, bez ohledu na to, kdo bude jejím premiérem, ještě více orientovala na společenství se Spojenými státy.

Odmítnutí euroústavy může mít nepřiznaný dopad také na další vývoj transatlantických vztahů. Charles Kupchan, profesor Georgetownské university ve Washingtonu a ředitel evropských studií při Council of Foreign Policy, předpovídá, že francouzské ne otevřelo prostor k přehodnocování transatlantických vztahů. Očekává, že v USA se znovu začne diskutovat, zda Spojené státy chtějí mít Evropu s jednotnou zahraniční a bezpečnostní politikou, nebo raději Evropu omezenou na pouhou zónu volného obchodu.²⁰⁾

Závěrem

Francie jako jedna z klíčových zemí Evropské unie bude muset hledat jak bezprostřední a krátkodobé, tak i dlouhodobé odpovědi. V první rovině jde především o výzvy pro tzv. politické elity. Jejich první reakce jsou nedobré – pokračuje „systém Chirac“. Do funkce premiéra byl vybrán člověk, který je sice osobně oddaný a také velmi pracovitý, ale má jeden základní handicap: nemá žádný demokratický mandát, nikdy nebyl zvolen, do všech svých funkcí byl jmenován. Od samého počátku tedy trpí tím, čemu se v Evropské unii říká „demokratický deficit“. Další chybou je to, že z funkce ministra zahraničí odešel člověk, který velmi dobře znal EU (předtím byl komisařem) a hodně se zasazoval za vylepšení francouzsko-amerických vztahů. Nahradil jej politik, který se do té doby nikdy neprofiloval v oblasti zahraniční politiky, a tak se zatím omezuje na všeobecné deklarace, že Evropa musí prosazovat vlastní, originální vizi světa a postupovat kolektivně.²¹⁾

Velmi náročné budou úkoly střednědobého a dlouhodobého charakteru – změny ve vnitřní politice, a zejména pak v hospodářské strategii budou moci a muset zkoncipovat a prosazovat lidé s politickou vizí a schopností makroekonomických úvah a vizí. Změny v sociálním systému budou náročné jak pro politické vůdce, tak i pro miliony řadových Francouzů. Ty všechny čeká běh na dlouhou trať. Je v zájmu jejich i celé Evropy, aby v náročném maratonu dokázali, byť i systémové štafety, doběhnout až na stadion.

Výsledky referenda navíc znovu potvrdily, že to, co se stane ve Francii, je jak odrazem toho, co se stalo v Evropě, tak i předbrazem toho, co by ji mohlo čekat. Je to především „sílicí strach z globalizace a re-volta lidových vrstev proti elitám“²²⁾ a je to také, jak píše někdejší západoněmecký kancléř, „strach ze změn, jejichž důsledky jsou jen těžko předvídatelné“.²³⁾ Nejen v zemi galského kohouta, ale v celé Evropě se bude muset přistoupit k zevrubné diskusi o smyslu, cílech a metodách evropské integrace na počátku 21. století, o překonávání demokratického deficitu, o vzájemném ovlivňování jednotlivých typů sociálního systému a o cílech a možnostech v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky. ○

eichler@iir.cz

¹⁾ Jako první tohoto nástroje využil Napoleon Bonaparte – celkem čtyřikrát, generál de Gaulle pětkrát a F. Mitterrand a J. Chirac každý dvakrát.

²⁾ Andreani, Jean-Louis: Les raisons d' un rejet. Le Monde, 5.–6. 6. 2005.

³⁾ Giscard d' Estaign, Valéry: Réflexions sur la crise de l' opinion a l' égard de l' Europe. Le Monde, 15. 6. 2005.

⁴⁾ Raffarin, Jean-Pierre: Cinq raisons de voter „oui“ a la Constitution européenne. Le Monde 5. 3. 2005.

⁵⁾ Cohen, Daniel: Rejet de l' Europe ou logique partisane? Le Monde, 17. 6. 2005.

⁶⁾ Mauduit, Laurent: Le référendum et le tabou des institutions. Le Monde, 22. 5. 2005.

⁷⁾ www.parti-socialiste.fr/ps/admin/doc/documents.

⁸⁾ Blíže viz Např.: Burnier, Michel-Antoine: Que le meilleur perde suite. Eloge de la féfaiete politique. Paris 1998.

⁹⁾ Védrine, Hubert: Sortit du dogme européiste. Le Monde, 9. 6. 2005.

¹⁰⁾ Les politiques entretiennent les illusions des Français. Le Monde, 2005.

¹¹⁾ Friedman, Thomas: A Race to the Top. New York Times, 3. 6. 2005.

¹²⁾ Lefebvre, Alain et Média, Dominique: Social: un modele scandinave a la francaise? Le Monde.

¹³⁾ Cohen, Roger: Can fantasical France turn back the clock? International Herald Tribune, 1. 6. 2005.

¹⁴⁾ Oui/Non. Les arguments pour choisir. Le Monde, hors – série, Mai 2005, s. 12.

¹⁵⁾ Očekávalo se, že prvním kandidátem by byl francouzský prezident z let 1974–1981 a předseda Konventu Valéry Giscard d' Estaign.

¹⁶⁾ Na francouzské voliče málo zabíral Jean-Louis Bourlanges, který argumentoval tím, že váha Francie vzroste z 9 % na 13 %, francouzsko-německého motoru z 18 % na 31,4 % a vliv tzv. evropské šestky z 35,9 % na 49,9 %.

¹⁷⁾ Chirac, Jacques: Un contexte difficile pour nos interets en Europe. Le Monde, 31. 5. 2005.

¹⁸⁾ Vernet, Daniel: Un coup d' arret dont l' Union aura du mal a se remettre rapidement. Le Monde, 31. 5. 2005.

¹⁹⁾ Timothy Garton Ash.: La bataille de la France. Le Monde 31. 5. 2005.

²⁰⁾ Trois questions a Charle Kupchan. In: Le Monde, 31. 5. 2005.

²¹⁾ Douste-Blazy, Philippe: Europe: l' heure de verité. Le Monde, 22. 6. 2005.

²²⁾ Ferenczy, Thomas: Le retour des nations. Le Monde, 10. 6. 2005.

²³⁾ Schmidt, Helmut: Europe, slow and steady. International Herald Tribune, 13. 6. 2005.

Novodobí žoldáci ve službách míru

Mezinárodní prostředí je dnes, více než kdy dříve, konfrontováno s „rozmělněním“ moci státu a jeho postavením coby základního a suverénního aktéra mezinárodních vztahů. Právě atribut vojenské moci, respektive státu podřízených ozbrojených sil, zůstává výsostným znakem exkluzivního postavení státního aktéra disponujícího monopolem na násilí. Na scénu však přicházejí soukromí aktéři disponující efektivní a legální silou, někdy bývají označovány jako „soukromé armády“.

JAN ZÁVĚŠICKÝ

Legální soukromé armády na scéně

Postavení a jistou definici žoldáka nabízí Dodatek k Ženevské konvenci z roku 1977. Pomineme-li (mezinárodně)právní stránku věci, žoldáci na volné noze (freelance mercenaries) jsou individuální osoby s vojenskými zkušenostmi poskytující své služby nejčastěji straně s nejvyšší nabídkou. Tito lidé nejsou vázáni přísnými normami a nezodpovídají se ani vládám svých zemí a ani kontrole mezinárodního společenství. Nacházejí uplatnění zvláště ve službách neuznaných režimů či skupin pod mezinárodními sankcemi. Pomineme různé warlordy a podobné živly kategorie ad hoc seskupení a zaměříme se na legálně působící organizace – soukromé firmy.

Definujme dvě hlavní kategorie: soukromé bezpečnostní společnosti (**private security companies, PSC**) a soukromé vojenské společnosti (**private military companies, PMC**). Doug Brooks, předseda Mezinárodní asociace pro mírové operace (International Peace Operations Association, IPOA), jež sdružuje desítky soukromých vojenských a bezpečnostních firem, rozlišuje PSC – které se orientují spíše na pasivní či ochranné operace v konfliktních oblastech, jakými jsou odminování, logistická podpora, ochrana majetku, techniky a osob od soukromých vojenských společností. Svě služby poskytuje PSC hlavně soukromým firmám, například silným nadnárodním těžařským a naftařským koncernům. Soukromé vojenské společnosti pak mívají aktivnější role – od výcviku vojáků, přes průzkum a strategické plánování až po útočné bojové operace. V souvislosti s těmito firmami bývá zmiňováno jejich využití pro operace na podporu, udržení a prosazení míru namísto mezinárodních mírových misí závislých na příspěvcích a kontingentech zúčastněných států. Odtud pak pojem „privatizace peacekeepingu“. PMC mají klienty spíše v řadách států a mezinárodních vládních organizací v čele s OSN. Jasně vymezení mezi PMC a PSC zřejmě není. Existují firmy, jejichž činnost spadá do obou kategorií, a přitom se hlásí k jedné z nich.¹⁾ Navíc může být někdy problematické rozlišit, kdy ještě konkrétní aktivita spadá do takto vymezeného rámce a kdy je

již přestupuje. Často se mnohé komerční bezpečnostní společnosti vymezují vůči svým vojenským protějškům, kteří naopak nezřídka nesou punc žoldáků. Oběma typům soukromých organizací je společná nevole k označení „žoldněří“.

Dnešní PMC představují reprezentanty evolučního vývoje soukromých vojenských aktérů. Mají podobu moderních korporáčních seskupení, jsou hierarchicky strukturované a organizované, jsou napojeny na silné finanční zdroje, jsou úzce integrovány a oficiálně registrovány a soutěží v podmínkách mezinárodního „trhu“. Organizační sdružování, reprezentované vznikem PMC, nejenže odlišuje moderní soukromé vojenské firmy od dřívějších žoldáků a společných vojenských podniků, ale nabízí i větší efektivitu a schopnosti.²⁾

PMC, podobně jako PSC, zaměstnávají penzionované vojáky, kterým bývá nejčastěji kolem 40 let a mají za sebou v průměru dvacetiletou armádní zkušenost. Například britské PMC zaměstnávají převážně bývalé příslušníky SAS, jinde nacházejí uplatnění někdejší členové SEAL či Delta Force. Zpravidla se management těchto firem skládá z bývalých armádních špiček, včetně generálů či bývalých poradců ministrů obrany, zahraničních věcí apod. Soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti pracují na celém světě. Většina z nich má globální dosah. Charakter těchto firem, jež zaměstnávají jen nutně minimum stálých zaměstnanců, umožňuje, aby PMC a PSC pracovaly prakticky kdekoli a rychle se přizpůsobovaly aktuálním požadavkům a situaci.

PMC/PSC operují na souši (bojové operace na prosazení míru, ochrana konvojů humanitární pomoci, obrana výcvikových základen), ve vzduchu (obrana vzdušného prostoru, operátoři protiletadlových systémů, bezpečnost letového provozu) a také na moři (ochrana vrtných plošin, eskorty obchodních plavidel). V kyberprostoru a vesmíru – dalších dvou prostorech vedení bojové činnosti – nezůstávají soukromé společnosti v rámci svých omezených možností nijak zvlášť pozadu. Pokud jde o technické vybavení a výzbroj, závisí na konkrétní společnosti a situaci, v níž firma operuje. Nejčastěji se jedná

o lehké zbraně, ale setkat se lze i s obrněnými transportéry, či dokonce leteckými prostředky, řízenými střelami či prostředky satelitního průzkumu, k nimž mají soukromé společnosti přístup. Příkladem budiž dodávka ruského bojového letounu Suchoj Su-27 Eritreji v roce 1999 během války s Etiopií. Když posléze nebyla Eritrea schopna zabezpečit provoz tohoto stroje, dodala ruská strana vysloužilé piloty i potřebný pozemní personál.³⁾ Soukromé firmy se rovněž podílejí na obsluze v oblasti výpočetní techniky a komunikace na Severoamerickém velitelství protivzdušné obrany a středisku včasného varování v komplexu Cheyenne Mountain.

Kontrola, legalita a legitimita soukromých vojenských a bezpečnostních společností

Zvláštní kapitolou jsou regulativní, kontrolní, mechanismy těchto struktur. V zásadě jde o odpověď na otázku, jak zajistit, aby tyto soukromé organizace jednaly v souladu se zákony a ve společnosti přijatými normami a zadaným cílem jejich činnosti. Obecně lze tvrdit, že PSC se pohybují v rámci soukromých a různých humanitárních kontraktů, ale PMC podléhají mnohem přísnějším smluvním opatřením. Obě struktury podléhají právnímu systému a regulacím státu, ve kterém sídlí. Soukromé vojenské společnosti jsou však mnohem více než PSC závislé na současné politické situaci, jejíž změny mohou zasáhnout i jejich byznys. I tato mince má dvě strany, neboť lze tvrdit, že vojenské schopnosti PMC rozšiřují nabídku jejich služeb, a tudíž i spektrum potenciálních zákazníků včetně nadnárodních korporací. PSC i PMC bývají úzce propojeny se zbrojařským průmyslem, politickými aktéry, státním sektorem a silnými firmami. Otázka legality těchto společností bývá často doplňována argumentem, že kdyby firmy jednaly v rozporu se zákony a etickými normami, přišly by v budoucnu o své zákazníky. Samoregulační opatření úspěšných soukromých vojenských i bezpečnostních firem se pohybují na vysoké úrovni.

Pravdou zůstává, že PMC i PSC volají dále po větší regulaci a především transparentnosti svého podnikání s cílem dosáhnout vlastní legitimizace. International Peace Operations Association (IPOA) ve svém „Kodexu chování“ z března 2005 deklaruje, že v ní zapojené společnosti musí pracovat pouze pro mezinárodně uznanou a legitimní vládu, mezinárodní organizaci, nevládní mezinárodní organizaci či legálního soukromého aktéra. IPOA se hlásí k principům mezinárodního humanitárního práva a lidským právům, jmenovitě k Všeobecné deklaraci lidských práv, Ženevské konvenci z roku 1949 a jejímu dodatku z roku 1977, aj.⁴⁾

Zůstává otázkou, zda PMC nebo PSC skutečně narušují monopolní postavení státu. Lze argumentovat tím, že se jedná jen o jakousi prodlouženou ruku státního aparátu, neboť legální společnosti nemohou, ani nechtějí fungovat v rozporu se státem a jeho právem (a jaksi navíc i v souladu s prá-

vem mezinárodním). Například zahraniční zakázky amerických a britských soukromých vojenských společností jsou podmíněny souhlasem americké, resp. britské vlády, bez něhož tyto firmy nemohou v zahraničí legálně operovat. Britská vojenská společnost Sandline International z tohoto důvodu odmítla kontrakt s UČK. Současně si legální a v souladu se jmenovanými normami jednajících firmy uvědomují, že se v jejich řadách mohou vyskytovat společnosti, které tyto standardy porušují. Z řad PMC tak vychází volání po jejich registraci – nejlépe v rámci OSN, jak to v roce 1998 deklarovala zmíněná Sandline International.⁵⁾ Negativní zkušenosti totiž bezesporu existují a skutečně poškozují jinak potenciálně dobré jméno soukromých společností.

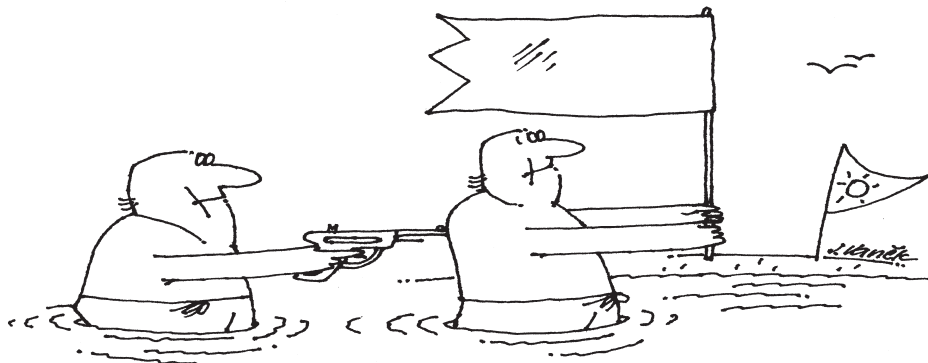
Například angažmá DynCorp při výcviku bosenské armády provázela obvinění z provozování dětské prostituce, jíž se zaměstnanci americké společnosti měli v Bosně dopustit. Zastánci soukromých vojenských společností tvrdí, že PMC se chovají v souladu se standardy mezinárodního práva i řádu hostitelské a své vlastní země. Nutno přiznat, že porušování zmíněných norem bohužel patří nezřídka ke státním vojskům, což dokládá nepříjemné zacházení s iráckými zajatci příslušníky amerických ozbrojených sil. U soukromých společností – ve srovnání s národními vojsky – toto riziko do určité míry eliminuje konkurence, která mezi nimi panuje.

Důvody vzniku a využití soukromých armád

Mezi příčiny neutuchajícího používání soukromých firem v bezpečnostní oblasti namísto národních sil řadíme finanční neefektivitu, riziko ztrát na životech, nedostatek politické podpory a vůle k nasazení státních vojsk a rovněž nedostatečný strategický zájem na jejich použití. Jmenujme alespoň čtyři hlavní důvody, jež vedou k potřebě PMC/PSC.

Prvním důvodem je neschopnost či nemožnost státu vytvořit a provozovat vlastní vojenské síly. Služeb soukromých vojenských společností využívaly po konci studené války země, jež s koncem bipolární konfrontace ztratily své sponzorské (super)velmoci. Mezi tyto státy řadíme země jako Zaire (Kongská demokratická republika), Angola, Rwanda, Tádžikistán, Arménie, Ázerbájdžán, Afghánistán a bývalá Jugoslávie. Velkým rizikem je, že stát může být slabší než firma, kterou si platí. Nabílední je hrozba převzetí moci v zemi soukromou vojenskou společností, čehož se však dosud dopouštěli jen „obyčejní zoldáci“.

Druhým důvodem k používání soukromých společností místo národních armád je také neochota či neschopnost, ať už pramenící z jakýchkoliv příčin, jednotlivých států nasazovat své vlastní ozbrojené síly. Tento argument se týká rovněž OSN či (sub)regionálních organizací, jako je ECOWAS, Africká unie, OBSE. Organizace spojených národů, ačkoliv již služeb soukromých vo-

jenských firem využila, nemá coby mezinárodní struktura na využívání jiných než státních ozbrojených sil velký zájem. Mnohdy se však ukazuje, že právě pro nepopulární operace, pro něž neexistuje politická podpora, je výhodnější využít služeb soukromých aktérů. Zde jde o prioritní oblast soukromých vojenských společností, spíše než PSC. Příkladem je úspěšné nasazení slavné jihoafrické společnosti Executive Outcomes (EO), kterou si pronajala vláda Sierry Leone: „Již v dubnu 1995 došlo k první bojové akci EO. Jednotky Revoluční sjednocené fronty se v té době nacházely pouhých 36 km od Freetownu. Za pouhých 9 dnů je EO dokázala vytlačit na vzdálenost 126 km a po 10 měsících byl konflikt ukončen. Přitom počet zaměstnanců společnosti v zemi nikdy nepřesáhl číslo 250.“⁶⁾

Třetí oblast, kde se PMC/PSC jeví jako velmi potřebné, vymezují potřeby nevládních organizací a nadnárodních korporací či velkých firem, které se chtějí angažovat v rizikových, či přímo konfliktních regionech. Úkoly jako bezpečnost konvojů s humanitární pomocí, ochrana zdravotnického personálu či zajištění bezpečnosti diamantových dolů, ropovodů a nebo obchodních cest zaměstnávají dnes na desítky soukromých firem. Zvláště finančně silné podniky realizující své lukrativní zakázky v nestabilních zemích, jsou častými klienty PSC. Aktuální je angažmá britské ArmorGroup v Iráku, kde se firma podílí na zajišťování bezpečnosti země více než 1400 zaměstnanci. V Iráku působí i francouzská Groupe EHC, jejíž padesát zaměstnanců zajišťuje bezpečnost nevládních organizací, skladů humanitární pomoci atd. Dnešní Irák představuje vůbec největší nasazení PMC. Působí zde přes 20 tisíc zaměstnanců (většina z nich jsou Iráčané) několika desítek soukromých – převážně bezpečnostních – firem. Jejich činnost se skládá především z ochrany konvojů, budov i osob, zvláště diplomatů a vysokých domácích i zahraničních představitelů, a také se podílí na výcviku iráckých bezpečnostních složek.

Konečně čtvrtou oblastí, kde PSC/PMC nachází uplatnění, jsou zakázky samotných států. Na rozdíl od slabých států, pro které jsou PMC nezbytností, využívají – zvláště západní vlády – služeb soukromých společností v případech, kdy by byla jejich přímá účast politicky nepřijatelná. Příkladem je MPRI v Bosně. V porovnání s národními silami se soukromé společnosti dále vyznačují vysokou rychlostí při nasazení. Ve srov-

nání například s mezinárodními mírovými operacemi se u soukromých aktérů nesetkáváme s problémy v oblasti velení a vymezení kompetencí typu duálního vedení – kdy misi vede a určuje jedna struktura, ale jednotky reflektují politické priority své země (národní velení).⁷⁾

Jaká budoucnost pro PMC?

Samozřejmě nelze ignorovat rizika a negativa používání soukromých společností ve vojenské oblasti. Avšak pevně stanovená omezení a kontrolní mechanismy, jejich vývoj, dodržování či porušování nedokáží ze stolu definitivně smést otázku budoucího rozvoje, postavení a role ozbrojených sil v mezinárodním měřítku – byť v dlouhodobém horizontu. Již dnes je jasné, že soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti mají slibnou budoucnost – přinejmenším v naznačených intencích svého uplatnění. Jejich další rozvoj bude záviset mj. na racionálním uvažování občanů – voličů – i politických elit, jež by se měly oprotit od negativního vnímání zmiňovaných soukromých firem.

Budoucnost ukáže, zda také občané a jejich domovy – ať už půjde o vlast, město, region či jejich nadnárodní seskupení – budou chráněni národní či mezinárodní armádou, a nebo se tohoto úkolu zhostí armády soukromé. Pravděpodobně půjde zatím o kombinaci obou konceptů, ale možná je jen otázkou času, kdy převáží soukromý, přinejmenším ve své funkční rovině.

zavesicky@iips.cz

¹⁾ Brooks, D.: Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services. International Peacekeeping, Winter 2000, Vol. 7 Issue 4, s. 129–130.

²⁾ Singer, P. W.: Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of the Privatized Military Industry. International Security, 2001/2002, Vol. 26, Issue 3.

³⁾ Podle Adams, T. K.: Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century, Small Wars & Insurgencies, Summer 2002, Vol. 13 Issue 2, s. 57.

⁴⁾ Více IPOA: Code of Conduct, March 31, 2005, www.ipoaonline.org/code.htm

⁵⁾ Sandline International: Private Military Companies – Independent or Regulated?, 28 March 1998, www.sandline.com/white/regulation.doc.

⁶⁾ Cit. Pavka, M.: Soukromé společnosti zabývající se vojenskou činností, Centrum strategických studií, www.strat.cz/article.php?id=9.

⁷⁾ Srov. O'Brien, K.; Sarvaš, Š.: Soukromé armády – nový element na mezinárodní scéně, Mezinárodní vztahy, 4/1999, s. 19–25. Dále k typologii PMCů viz tamtéž.

Globálny terorizmus

Martin Sviatko: Globálny terorizmus. Euroatlantické centrum. Banská Bystrica 2005. ISBN 80-969306-0-5.

Mimoriadne zaujímavou otázkou svetovej politiky na prelome 20. a 21. storočia sa ukazuje byť problematika politického terorizmu ako osobitnej formy politického násillia. Fenomén terorizmus bez pochyb predstavuje v súčasnosti celosvetový bezpečnostný problém. Ucelený a podrobný pohľad na viaceré aspekty tohto javu sa pokúša ponúknuť publikácia *Globálny terorizmus*, ktorej autorom je slovenský politológ Martin Sviatko. Ako už samotný názov naznačuje, publikácia sa sústreďuje predovšetkým na kategóriu globálneho terorizmu, teda terorizmu, „ktorý svojím charakterom prekračuje hranice národných štátov, a stáva sa tak destabilizujúcim prvkom celých geografických svetových regiónov“.

Po obsahovej stránke je publikácia rozdelená na štyri ucelené a obsahovo i logicky previazané kapitoly. Autor už v úvode konštatuje, že politický terorizmus sa takmer bez problémov dokázal prispôbiť novým, národným a medzinárodným podmienkam a naďalej si udržiava vysoký stupeň dynamiky svojho vývoja.

Skôr ako prikočil ku charakteristike globálneho terorizmu a jeho ďalších aspektov, pokúsil sa Sviatko nájsť odpoveď na otázku *Čo je to politický terorizmus*. Rovnomenná kapitola sa okrem stručného náčrtu histórie zaoberá najmä terminologickým a obsahovým vymedzením a klasifikáciou politického terorizmu. Čitateľovi ponúka široké spektrum definícií a charakteristík jednotlivých rysov sledovaného fenoménu a poukazuje na absenciu jednotnej, ucelenej definície daného javu. Podrobne je spracovaná časť približujúca základnú typológiu terorizmu. Autor sa v nej pokúsil vymedziť jednotlivé kategórie a podkategórie, pričom ich analýzu doplnil vhodnými príkladmi. Rovnako ako v prípade definície politického terorizmu, poukazuje na rôznorodosť jednotlivých prístupov a dospieva k záveru, že „v najširšom zmysle sa dá politický terorizmus vymedziť od stratégie boja slabých proti silným až po demoralizujúci fenomén“.

Druhá kapitola nazvaná *Globálny terorizmus* sa dotýka otázky transformácie politického terorizmu na medzinárodný terorizmus v podmienkach vnútroštátneho politického systému. Upozorňuje na nejasný obsah tohto pojmu a objasňuje kritériá a posun od medzinárodného terorizmu ku kategórii globálneho terorizmu. Na rozdiel od medzinárodného terorizmu konca 60. rokov minulého storočia spája autor celosvetový terorizmus s náboženskými prvkami. „Viera v základné princípy, ktoré sú

obsiahnuté v tom, čo nazývame islamský fundamentalizmus, sa ukazuje byť dostatočne silným impulzom na prekonanie určitých geografických vzdialeností a spájanie sa tých skupín subverzného terorizmu, ktoré inkorporujú princípy islamského fundamentalizmu do vlastných programových doktrín.“ Zároveň však pripomína, že terorizmus v podaní radikálnych islamistov nie je jediným terorizmom súčasnosti. Centrálnu úlohu pri vytváraní globálnej teroristickej siete, ktorá spája široké spektrum sunnitských skupín terorizmu, však pripisuje radikálnej a predovšetkým militantnej interpretácii koránu.

V ďalšej časti kapitoly sa snaží vymedziť zlomové momenty vzniku súčasného globálneho terorizmu a jeho historické predpoklady. Hovorí o troch hlavných historických udalostiach (islamská revolúcia v Iráne z roku 1979, zavraždenie egyptského prezidenta A. Saddata v roku 1981 a vojna v Afganistane), ktoré predstavujú predispozície pre zrod globálneho terorizmu a teroristickej siete al-Káida. Aby vykreslil celkový obraz o ideologickom a religióznom koncepte globálnych teroristov, venuje sa autor na stranách tejto kapitoly základným aspektom islamu. Objasňuje pojem *islamský fundamentalizmus* a jeho jednotlivé elementy, pričom túto problematiku doplnil o charakteristické črty, pohyby a premeny moslimských spoločností. Sviatko sa vo svojej práci stotožňuje s americkými analytikmi, podľa ktorých presadenie islamského terorizmu možno dať do súvisu s istými politickými limitmi v rámci moslimských spoločností. Islamský terorizmus považuje za jeden z dôsledkov vnútorného konfliktu v islamskom svete, ktorý nadobúda globálny operačný dosah a taktiež disponuje vonkajšou dimenziou. Autor samozrejme nemohol obísť zakladateľa centrálného subjektu globálnej teroristickej siete a jedného z hlavných architektov súčasného globálneho terorizmu Usámu bin Ládina. Opisuje metódy a jadro jeho viery, pričom poukazuje na dva základné zdroje jeho rétoriky. Kým antiamerikanizmus „ospravedlňuje boj islamských radikálov proti nepravým moslimom vo vládných postoch niektorých moslimských krajín“, antisemitizmus predstavuje element umožňujúci účelovú spoluprácu medzi sunnitskou al-Káidou a šiitským Hizballáhom.

Autor sa v tretej kapitole venuje vyčerpávajúcej analýze *Globálnej teroristickej siete al-Káida – subjektu globálneho terorizmu*. Jej vznik charakterizuje ako dlhodobý proces započatý koncom 80. rokov 20. storočia prebiehajúci vo viacerých častiach moslimského sveta. Proces jej rozširovania a budovania systému kontaktov približuje v jednotlivých vývojových fázach, pričom zrod al-Káidy nerozlučne spája s aktivitou

Usámu bin Ládina. Strany tejto kapitoly ponúkajú chronologický prehľad prvých teroristických útokov, ktoré mali rukopis al-Káidy. Sviatko výstižne upozorňuje, že globálna teroristická sieť – to nie je len bin Ládin, a približuje pôsobenie aj jeho *spolubojovníkov*. Na základe popisu niektorých teroristických akcií, či už pred alebo po 11. septembri, predkladá autor v 20 bodoch analýzu povahových črt, pomocou ktorých môže byť globálna teroristická sieť al-Káida identifikovaná. Za vymedzením uvedených prvkov možno badať úsilie eliminovať určitú vágnosť termínov ako *globálny terorizmus*, resp. *globálna teroristická sieť*. Veľká pozornosť je venovaná problematike získania a zneužitia zbraní hromadného ničenia teroristickými skupinami. Autor poukazuje na obmedzenú možnosť koncepcie odstrašenia, ktorá potvrdzuje svoju efektívnosť len medzi štátnymi aktérmi. Pozornosť si zaslúži úvaha zaoberajúca sa globálnym terorizmom ako osobitným druhom vojnového konfliktu, ktorý „sponchybuje jednu zo základných funkcií štátu – bezpečnostnú funkciu, presnejšie rolu bezpečnostného garanta spoločnosti“. Detailne je približená aj časť pojednávajúca o samovražednom terorizme predstavujúcom „modernú formu politického terorizmu v systéme medzinárodných vzťahov“. Prínosom je idea o terorizme ako forme politickej participácie, kde „samovražedný terorizmus predstavuje najextrémnejší spôsob jej realizácie a vysoko účinný nástroj dosiahnutia vymedzeného politického cieľa, resp. prostriedok vstupu teroristickej organizácie do politických procesov“.

V poslednej, štvrtej kapitole (*Potenciálne zdroje globálneho terorizmu*) dáva autor vznik islamského terorizmu do súvisu s určitými sociálnymi a kultúrnymi procesmi. Keďže však v procese kreovania popri objektívnych vystupujú aj zdroje subjektívneho charakteru konštatuje, že za hlavný zdroj terorizmu sa nedá identifikovať výlučne jeden fenomén. Z tohto dôvodu sústreďuje svoju pozornosť na vymedzenie viacerých referenčných objektov globálneho terorizmu, a zároveň sa pokúša načrtnúť niektoré možnosti eliminácie podhubia, z ktorého terorizmus vyrastá.

Na záver sa dá povedať, že publikácia Martina Sviatka *Globálny terorizmus* ponúka ucelený pohľad nielen na problematiku terorizmu a jeho aspektov, ale stručne oboznamuje čitateľa aj s niektorými ďalšími výzvami súčasnej svetovej politiky. Pozitívum autora spočíva v tom, že tézy, ktoré sú v niektorých publikáciách prezentované ako nosné závery, predkladá ako isté východiskové body. Publikácia nepredstavuje typickú akademickú prácu. Sviatko zámerne zvolil jednoduchý jazyk, aby s problematikou oboznámil čo najširší okruh čitateľov. Svoje uplatnenie ako dobrý zdroj informácií môže táto kniha nájsť nielen na akademickej pôde, ale aj medzi širokou verejnosťou.

Boris Ecker

boris@eac.sk

Mellonova nadace a budování demokracie ve střední Evropě

Richard E. Quandt. THE CHANGING LANDSCAPE IN EASTERN EUROPE: A PERSONAL PERSPECTIVE ON PHILANTROPY AND TECHNOLOGY TRANSFER (Mění se tvář východní Evropy: Osobní pohled na filantropii a předávání technologie). New York: Oxford University Press, 2002. 469 s. ISBN 0-19-514669-7.

S více než dvouletým zpožděním se mi dostala do rukou pozoruhodná výpověď o desetiletém filantropickém programu americké Mellonovy nadace, která v devadesátých letech věnovala 54 milionů dolarů na podporu vysokoškolského vzdělání, knihoven a podnikání ve střední Evropě. Autorem knihy je princetonský profesor ekonomie (dnes už emeritus) Richard E. Quandt, který tento program řídil.

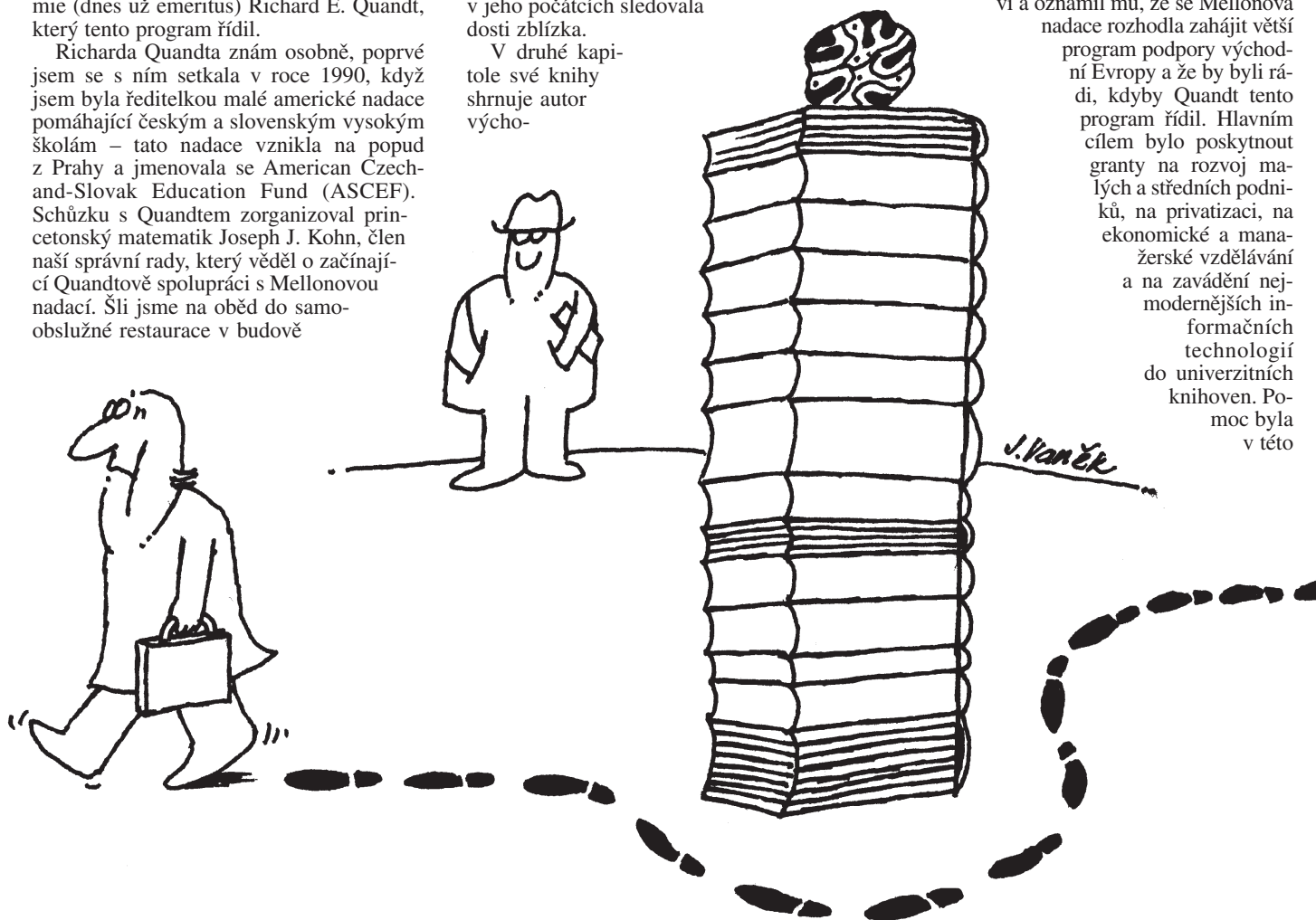
Richarda Quandta znám osobně, poprvé jsem se s ním setkala v roce 1990, když jsem byla ředitelkou malé americké nadace pomáhající českým a slovenským vysokým školám – tato nadace vznikla na popud z Prahy a jmenovala se American Czech-and-Slovak Education Fund (ASCEF). Schůzku s Quandtem zorganizoval princetonský matematik Joseph J. Kohn, člen naší správní rady, který věděl o začínající Quandtově spolupráci s Mellonovou nadací. Šli jsme na oběd do samoobslužné restaurace v budově

Prospect uprostřed univerzitního areálu a mluvili jsme hlavně o plánech ACSEF, ale oba páni profesori se také předháněli v nadšených komentářích o internetu, který tehdy nastupoval své vítězné světové tažení. Měli jsme nějaké sendviče, a když přišlo k placení, prohlásil Richard, že zaplatí on – „Vy mě totiž možná budete žádat o grant, a tak se v žádném případě nemohu nechat od vás hostit.“ Byla to perfektní malá lecke o střetu zájmů, jedné z hlavních politických nástrah demokracie, o níž tehdy v čerstvě postkomunistickém Československu neměl skoro nikdo ani tušení... Od Mellonovy nadace ASCEF pak skutečně získal grant a já jsem se v následujících třech letech s Quandtem vídala dost často. Jeho kniha tedy vypovídá o dění, které jsem v jeho počátcích sledovala dosti zblízka.

V druhé kapitole své knihy shrnuje autor výcho-

doevropské asistenční programy amerických i evropských vládních i nevládních organizací v devadesátých letech. Ze soukromých amerických nadací byla nejdůležitější síť vytvořená americkým finančníkem a mecenášem Georgem Sorošem a Mellonova nadace byla co do objemu pomoci druhá. Akademické styky s východní Evropou a Sovětským svazem podporovala tato nadace od osmdesátých let (většinou to byly granty americkým profesorům na jejich cesty a výzkum), ale po pádu komunismu došlo k dramatické kvalitativní i kvantitativní změně. Už začátkem listopadu 1989 se prezident nadace William G. Bowen, bývalý profesor ekonomie a poté prezident princetonské university, obrátil na svého dávného kolegu Richarda Quandta a požádal ho, zda by byl ochoten zajet do Maďarska a vyhodnotit tam dva projekty, na které Mellonova nadací upozornil americký velvyslanec v Maďarsku. Quandt je původem Maďar, stále mluví maďarsky, a protože měl za několik týdnů stejně jet do Budapešti na vědecké setkání ekonomů, rád Bowenovu nabídku přijal. Po návratu pak předal Mellonově nadaci písemné zhodnocení obou programů a byl požádán, aby na příští schůzi členů správní rady nadace podal o své cestě do Maďarska ústní zprávu. Asi za týden po této prezentaci zavolal Bowen Quandto-

vi a oznámil mu, že se Mellonova nadace rozhodla zahájit větší program podpory východní Evropy a že by byli rádi, kdyby Quandt tento program řídil. Hlavním cílem bylo poskytnout granty na rozvoj malých a středních podniků, na privatizaci, na ekonomické a manažerské vzdělávání a na zavádění nejmodernějších informačních technologií do univerzitních knihoven. Pomoc byla v této

fázi zaměřena na tři země: Maďarsko, Československo a Polsko. Nabídka zněla tak lákavě, že Quandt bez rozmyšlení přijal.

Kniha má tři prolínající se části. První z nich je v podstatě chronologické líčení toho, co se stalo – jsou to fascinující příběhy několika desítek projektů, od velkých dlouhodobých akcí, jako bylo například budování pražského ekonomického ústavu CERGE, automatizace univerzitních knihoven a vytváření knihovnických konsorcií anebo podpora manažerského vzdělávání ve všech třech zúčastněných zemích, až po dílčí programy, jako byla třeba podpora drobného zemědělského podnikání v jihovýchodním Polsku.

Druhou část tvoří průběžné Quandtovo zamýšlení nad efektivností filantropické pomoci a formulace jistých klíčových zásad (například konceptu „dlouhodobé udržitelnosti institucí“), analytické hodnocení toho, jak se stanovovaly priority, a obecné úvahy o budování demokracie. Quandt byl sice vnějším, leč zároveň velmi zasvěceným aktérem, a jeho soudy tak představují cenný příspěvek ke studiu politické, ekonomické i společenské transformace tehdejší doby. Jeho pohled zvenku také explicitně

i implicitně dokládá, že jedním z hlavních společných jmenovatelů „komunistických přežitků“ v myšlení lidí (budu-li parafrázovat oblíbený výraz bývalého režimu, „buržoazních přežitků“) je nedostatek osobní odpovědnosti.

Třetí část, pro laického čtenáře asi nejzajímavější, je autorova osobní výpověď. Richard Quandt navštívil střední Evropu v devadesátých letech zhruba třicetkrát, setkal se s více než dvěma stovkami veřejně činných osobností, od profesorů ekonomie přes knihovníky a rektory až po ministry a premiéry (mnozí z nich tehdy zahajovali své budoucí zářné kariéry), a jeho vtipné, trefné postřehy často v několika slovech či větách výstižně shrnují problémy, s nimiž zdejší společnosti zápolí až dodnes. Quandtova angažovanost nás všechny tehdy ohromovala: neúnavně objížděl univerzity a knihovny a nenechal se odradit nefungujícími telefony či neustále se měnícími telefonními čísly, ani tendencí mnoha úředníků prostě na písemné dotazy neodpovídat, či přetrvávajícími komunistickými manýry personálu v některých hotelech. Kromě technických potíží musel zprvu překonávat i nedůvěru, protože

filantropie byla za komunismu samozřejmě neznámá. A tak když napsal svou první sérii dopisů rektorům univerzit a knihovníkům se sdělením, že Mellonova nadace chce věnovat finanční prostředky na podporu různých vzdělávacích projektů, někteří recipienti se na tuto nabídku dívali s velkou nedůvěrou.

Tento velmi fundovaný zdroj informací i podnětů k zamýšlení – pro politology, ekonomy, knihovníky, pro odborníky zabývající se vzdělávací politikou i pro vedoucí představitele nevládních filantropických organizací – také obsahuje několik rejstříků a 61 stránek poznámek. Důležitý rozměr knihy je její mezinárodní srovnávání: i když hlavní část textu se týká tří (později čtyř) středoevropských států, jsou zde i srovnání se situací v pobaltských republikách a v Jihoafrické republice, kde se začala Mellonova nadace angažovat v druhé polovině devadesátých let v podobných programech jako ve střední Evropě. V českém, často velmi sebestředném prostředí, je tento mezinárodní kontext zvlášť užitečný.

Jiřina Rybáčková

irybacek@volny.cz

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 34 51 856
BLAHOŽ, Josef
Sjednocující se Evropa a základní lidská a občanská práva / Josef Blahož. – 1. vyd. – Praha: ASPI, 2005. – 259 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-7357-073-4
- 95 51 851 PK
BOUČEK, Jaroslav
Saúdská Arábie / Jaroslav Bouček. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2005. – 132 s.: mp. – (Stručná historie států)
ISBN 80-7277-218-X
- 32 51 854 PK
CESTA
Cesta České republiky do Evropské unie / Editor Hynek Fajmon. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. – 170 s.: fot., tab. – Bibl.-Příl.
ISBN 80-7323-045-4
- 36 51 907
KEĎ
Keď ľahostajnosť nie je odpoveď: Príbeh občianskeho združovania na Slovensku po páde komunizmu / Editori Jozef Majchrák, Boris Strečanský, Martin Bútor. – 1. vyd. – Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2004. – 398 s.: gr., tab. – Pozn.
ISBN 80-88935-73-3
- 96 De 51 941 PK
KLÍMA, Vladimír
Ghana / Vladimír Klíma. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 90 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-156-6
- 96 De 51 938 PK
KLÍMA, Jan
Angola / Jan Klíma. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 99 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-155-8
- 96 De 51 944 PK
KLÍMA, Vladimír
Nigérie / Vladimír Klíma. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 145 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-199-X
- 95 De 51 937 PK
MAREK, Jan
Afgánistán / Jan Marek. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 123 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-128-0
- 96 51 852 PK
MOJDL, Lubor
Etiopie / Lubor Mojdl. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2005. – 138 s.: mp. – (Stručná historie států)
ISBN 80-7277-221-X
- 33 51 906
MORVAY, Karol
Transformácia ekonomiky: Skúsenosti Slovenska / Karol Morvay a kol. – 1. vyd. – Bratislava: Ústav Slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, 2005. – 328 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7144-143-0
- 95 De 51 946 PK
MÜLLEROVÁ, Petra
Vietnam / Petra Müllerová. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2004. – 127 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-255-4
- 32 I 51 96
NA
Na cestě integrace: 1999-2004. – 1. vyd. – Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2004. – 163 s.: fot., tab. – Pozn.
ISBN 80-7278-212-6
- 97 De 51 942 PK
OPATRŇY, Josef
Kuba / Josef Opatrný. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 100 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-089-6
- 97 De 51 945 PK
OPATRŇY, Josef
Panama / Josef Opatrný. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2004. – 140 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-216-3
- 33 D 51 849
POTŮČEK, Martin
Jak jsme na tom. A co dál: Strategický audit Čes-

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- ké republiky / Martin Potůček a kol. – 1. vyd. – Praha: Sociologické nakl.; Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2005. – 211 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86429-45-8
- 32 51 855
ROLNÝ, Ivo
Globalizace, etika, ekonomika / Ivo Rolný, Lubor Lacina. – 2. vyd. – Věrovany: Piskiewicz, 2004. – 298 s.: gr., mp., tab. – Bibl.
ISBN 80-86768-04-X
- 31 51 950/1
ROZVOJ
Rozvoj české společnosti v Evropské unii: Příspěvky z konference konané ve dnech 21.–23. 10. 2004; 1. díl: Sociologie, prognostika a správa / Editoři: Jiří Kabele, Martin Potůček, Irena Prázová, Arnošt Veselý. – 1. vyd. – Praha: Matfyzpress, 2004. – 433 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86723-35-5
- 32 51 950/2
ROZVOJ
Rozvoj české společnosti v Evropské unii: Příspěvky z konference konané ve dnech 21.–23. 10. 2004; 2. díl: Ekonomie, politologie / Editoři: Věra Kotábová, Irena Prázová, Ondřej Schneider. – 1. vyd. – Praha: Matfyzpress, 2004. – 458 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86732-35-5
- 31 51 950/3
ROZVOJ
Rozvoj české společnosti v Evropské unii: Příspěvky z konference konané ve dnech 21.–23. 10. 2004; 3. díl: Média, teritoriální studia / Editoři: Jakub Končelík, Barbara Köpplová, Irena Prázová, Jiří Vykoukal. – 1. vyd. – Praha: Matfyzpress, 2004. – 433 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86732-35-5
- 94 De 51 939 PK
ŘEZNÍK, Miloš
Bělorusko / Miloš Řezník. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 107 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-183-3
- 32 De 51 989
SLOVENSKO
Slovensko v prievane: Kultúrno-civilizačné výzvy a nový charakter sporov po vstupe do Európskej únie / Editori: Oľga Gyárfašová, Grigorij Mesežnikov. – 1. vyd. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. – 99 s.: tab. – (Štúdie a názory). – Pozn.
ISBN 80-88935-74-1
- 34 51 881
THEORIES
Theories of Federalism: A Reader / Edited by Dimitrios Karmis, Wayne Norman. – 1st ed. – London: Palgrave, 2005. – 14, 331 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-312-29581-2
- 35 51 829
TŮMA, Miroslav
Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu: Vědecký úkol MO ČR: ÚSS/2004-S-1-037/ Miroslav Tůma. – 1. vyd. – Brno: Ústav strategických studií, 2004. – 233 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-85960-90-7
- 95 De 51 940 PK
VACHALA, Břetislav
Egypt / Břetislav Vachala. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2003. – 172 s.: mp. – (Stručná historie států). – Pozn.
ISBN 80-7277-138-8
- 34 51 947
ZAKARIA, Fareed
Budoucnost svobody: Neliberální demokracie v USA i ve světě / Fareed Zakaria. – 1. vyd. – Praha: Academia, 2005. – 363 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-200-1285-0
- 96 De 51 943 PK
ZÍDEK, Petr
Mali / Petr Zidek. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2004. – 90 s.: mp. – (Stručná historie států). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7277-277-5

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Mgr. Cyril Bumbálek, nar. 1980; svým odborným zájmem se zaměřuje na soudobý Blízký východ, především pak politické, bezpečnostní a hospodářské otázky vývoje v Íránu. Je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy a studentem Ústavu Blízkého východu a Afriky Filosofické fakulty UK. Je analytikem Asociace pro mezinárodní otázky. (str. 20)

Ing. Vladimíra Drbalová, nar. 1955; vystudovala VŠE Praha, Katedra pro zahraniční obchod. Je ředitelkou Sekce mezinárodních organizací a evropských záležitostí ve Svazu průmyslu a dopravy ČR. Od roku 2004 je členkou Evropského hospodářského a sociálního výboru při EK v Bruselu. (str. 9)

Boris Ecker, nar. 1983; je studentem Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů Univerzity Matěje Bely v Banské Bystrici. Zaměřuje se na problematiku transatlantických vztahů a bezpečnostní politiky. Pracuje v nevládní organizaci Euroatlantické centrum. (str. 33)

JUDr. Vladimír Handl, nar. 1957; absolvent Moskevského státního institutu mezinárodních vztahů, do r. 1996 pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, poté na výzkumném pobytu v rámci grantu Volkswagen Stiftung jako pracovník Institutu for German Studies (The University of Birmingham), nyní opět ÚMV. (str. 13)

Damir Kasum, nar. 1984 v Sarajevu. Po propuknutí válečného konfliktu v bývalé Jugoslávii emigroval do České republiky. V současné do-

bě studuje politologii na Fakultě sociálních studií a chorvatský jazyk a literaturu na Filosofické fakultě na Masarykově univerzitě v Brně. Zajímá se o současné dění a politickou situaci v zemích západního Balkánu se zaměřením na Bosnu a Hercegovinu. (str. 24)

Jan Kavan, nar. 1946 v Londýně. Studoval na pražské novinářské fakultě UK. V roce 1969 emigroval do Anglie, kde také studoval. Studoval na londýnské škole ekonomických a politických věd i na univerzitě v Oxfordu. Později přednášel i na amerických univerzitách. V červnu 1990 byl zvolen poslancem Federálního shromáždění. Zastával funkci ministra zahraničních věcí. Nyní je poslancem ČSSD a místopředsedou zahraničního výboru PSP ČR. (str. 26)

Ing. Oldřich Pešek, nar. 1975; po absolvování Hospodářské fakulty Technické univerzity v Liberci pokračuje v postgraduálním studiu na VŠE, fakultě národohospodářské se zaměřením na hospodářskou politiku EU. Od roku 2002 pracuje na Úřadu vlády v Odboru pro záležitosti EU, kde se mimo jiné zabývá problematikou Lisabonské strategie. (str. 4)

Mgr. Aleš Pachmann, nar. 1978; vystudoval Policejní akademii České republiky v Praze, nyní doktorand na této vysoké škole. V současné době je zaměstnancem Ministerstva vnitra ČR a pracuje na odboru komunitárního práva. (str. 16)

Prof. Dr. Otto Pick, nar. 1925; politolog, studoval na Univerzitě Karlově (Právnickou fakultu) a na anglických univerzitách. Působil na četných západoevropských a amerických vysoko-

kých školách. V letech 1983–1985 byl ředitelem československého vysílání Radia Svobodná Evropa. V letech 1993–1998 byl ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. V letech 1998–2000 byl 1. náměstkem ministra zahraničních věcí České republiky. Je emeritním profesorem Univerzity of Surrey v Anglii a od roku 1991 působil jako profesor politologie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Je předsedou redakční rady časopisu Mezinárodní politika. (str. 13)

Ing. Yvona Šabacká, nar. 1977, vystudovala obor mezinárodní politika a diplomacie na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Nyní je doktorandkou na Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka VŠE v Praze, zabývá se Blízkým východem se zaměřením na stát Libanon. (str. 22)

Michaela Ševčíková, nar. 1981, studuje na FSV UK, Institutu mezinárodních studií a zároveň obor finance na Vysoké škole ekonomické v Praze. Zabývá se regionální politikou ČR a EU a působí v oblasti projektového poradenství pro získávání finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie. (str. 11)

Ing. Miroslav Ševčík, CSc. nar. 1958, absolvent VŠE (1983), prorektor VŠE (1990–1991), v současné době předseda Akademického senátu FNH VŠE, člen vědecké rady FNH VŠE, spoluzakladatel Liberálního institutu (1989) a jeho ředitel. Věnuje se ekonomické teorii a hospodářské politice. (str. 11)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1–7/2005